

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

TÜRK AKADEMİSİ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)

www.tasav.org

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 8 ▪ Sayı/No: 42 ▪ Şubat/February 2017

ISSN: 1309-601X

TASAV Adına Sahibi / Owner on behalf of TASAV

İsmail Faruk AKSU

Editör / Editor

Doç. Dr. Mehmet GÜNAL

Sayı Editörü / Issue Editor

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Konur Alp KOÇAK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA

Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN

Doç. Dr. Kürşad TURAN

Dr. Hilmi BOLATOĞLU

Dr. Kubilay KAVAK

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU	Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA
Prof. Dr. Nevzat AYPEK	Doç. Dr. Ali GÜRSEL
Prof. Dr. Hilmi DEMİR	Doç. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU
Prof. Dr. Timuçin KODAMAN	Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT	Doç. Dr. Ruhtan YALÇINER
Prof. Dr. Mahir NAKİP	Doç. Dr. Erol TURAN
Prof. Dr. A. Bedri ÖZER	Dr. Atila BEDİR
Prof. Dr. Eyyüp YARAŞ	Dr. Mahmut ÇİTİL
Prof. Dr. Celalettin YAVUZ	Dr. Hasan EŞİCİ
Prof. Dr. A. Burçin YERELİ	Dr. Ali GÜLER
Prof. Dr. Yusuf SARINAY	Dr. Alpay GÜNAL
Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU	Dr. Cemil Doğaç İPEK
Doç. Dr. Alparslan BAŞARAN	Dr. Tuğrul KORKMAZ
Doç. Dr. Savaş ÇEVİK	Dr. Hatice MUMYAKMAZ
Doç. Dr. Mehmet EKİZ	Dr. Hasan Sencer PEKER
Doç. Dr. Ruhi ERSOY	Dr. Turan ŞENER

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Düşünce Dünyasında Türkiz, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) tarafından hazırlanıp Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarında olmak üzere yılda dört kez yayınlanan ve ulusal hakemli bir dergidir.

Düşünce Dünyasında Türkiz, bilimsel danışman kurulunda ve yayın kurulunda bulundurduğu farklı disiplinlere mensup akademisyenler ile bilimsel nitelik ve yenilikten ödün vermeyen saygın bir akademik dergi olarak İngilizce ve Türkçe makalelere ve kitap tahlillerine yer vermektedir.

Düşünce Dünyasında Türkiz; siyasî, sosyal ve ekonomik politikaların belirlenmesine, mevcut politikaların bilimsel veriler ışığında tahlil edilerek geliştirilmesine ve önemli sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin ortaya konmasına öncelik atfetmekte, bu çerçevede disiplinler-arası araştırmaları teşvik etmektedir.

Sosyal bilimlerin birçok alanında hazırlanacak araştırmalara yer veren *Düşünce Dünyasında Türkiz*, bilimselliğin ilk şartı olan nesnelliği temel yayın ilkelerinden biri olarak kabul eder. Dolayısıyla dergimize yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar, tarafsız hakemler tarafından en hızlı şekilde gözden geçirilir ve uygun görülmesi hâlinde telif ücretleri yazarına ödenmek kaydıyla basılı ve elektronik ortamda yayınlanır.

About the Journal

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ is a peer-reviewed journal on social sciences published quarterly by TASAV, a non-profit think-tank based in Ankara, Turkey. The editorial board has the authority to decide which papers comply with the rules and principles of academic writing and qualified for publication in the journal. Each paper submitted for publication is subject to review of at least two undisclosed referees. Having a paper published in this journal does not require any payment to TASAV.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 ▪ Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org ▪ iletisim@tasav.org ▪ turkiz.dergi@tasav.org

Tasarım, Dizgi ve Baskı / Design and Printing

Net Ofset ve Dijital Matbaacılık Ltd. Şti. ▪ Sertifika No: 18566
Korkutreis Mahallesi Lale Caddesi No: 21/A Ankara/Türkiye
Tel:+90 312 230 0723

Baskı tarihi / Published in: Temmuz/July 2018

İÇİNDEKİLER

Mehmet GÜNAL Editörün Notu	7
Salim GÖKÇEN Sayı Editörünün Sunuşu	9
Bayram NAZIR Kütahya'daki Macar ve Polonyalı Mültecilerin Serbest Bırakılmaları	15
Ümit KILIÇ Osmanlı Devleti'nde Sürgün ve İskân	29
İbrahim AKKAŞ Ahıska Türkleri'nin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: Erzincan Örneği	45
Fatih ÇİÇEK 16. ve 18. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Devletinde İç Göç Olgusuna Bakışlar	63
Aybike AÇIKEL Syrian Refugees in Turkey: Between Integration and Seeking New Ways Through Mediterranean	81
Demet SATILMIŞ Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye'deki Mülteciler	99

EDİTÖRÜN NOTU

Değerli okurlar,

Son dönemde dünyada ve ülkemizde göç sorunu ve kaçak göçmenlerle ilgili haberler medyada sıkça yer almakta, akademisyenler ve politikacılar tarafından da sıkça tartışılmaktadır. Ortadoğu'da, özellikle de Irak ve Suriye'nin işgalinden sonra yaşanan gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan göçler, hem Türkiye hem diğer komşu ülkeler hem de Avrupa ülkeleri için ciddi sorun haline gelmiştir. Ülkemizle AB ülkeleri arasında da önemli tartışmalara yol açmış olan göç sorunu, sosyal ve siyasî sorunların yanı sıra ekonomik boyutuyla da ülkemiz için ciddi yük oluşturmaktadır. Ancak göç olgusu sadece günümüzde değil, tarih boyunca yaşanmış ve sosyal sorunlara, bazen de dramlara yol açmıştır.

Türkler tarih boyunca iktisadî, coğrafi ve sosyal sebepler neticesinde sürekli olarak hareket halinde olmuşlar ve Anadolu'nun fethiyle birlikte yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Orta Asya'dan batıya doğru başlayan bu göç hareketleri, önceki sayımızda ele aldığımız Kızılelma konusuyla da ilgili olup, Türk cihan hâkimiyeti mefkûresinin doğmasında önemli rol oynamıştır. Türkler, bu felsefi anlayışla üç kıtaya yayılmışlar ve bu bölgelerde hâkimiyet kurmuşlardır. Sayı editörümüzün de ifade ettiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Avrupa topraklarından, devletin hâkimiyetinde bulunan diğer topraklara çeşitli sebeplerle göç gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, ekonomik ve kültürel dengelerinin şekillenmesinde dış göçler önemli rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Cumhuriyetin kurulmasından sonra, bize miras kalan dil, din, soy ve akrabalık ilişkilerimiz bulunan coğrafyadan gelenlere Türk milleti kucak açmıştır. Cumhuriyet döneminde yaşanan göçlerden farklı olarak, Türkiye son dönemde bölgemizde yaşanan, sosyal ve siyasî gelişme ve değişimlerle aşırı göç hedefi hâline gelmiştir.

Dergimizin bu sayısında değişik bölgelerden Anadolu'ya doğru gerçekleşen göç olgusunun tarihî ve sosyolojik boyutu üzerine inceleme ve araştırmaları içeren çalışmaların yanı sıra uluslararası hukuk açısından ve günümüzde yaşanan insani dramlar açısından inceleyen yazılara yer verilmiştir. Böylelikle "Göç ve Sürgün" konu başlığı altında meselenin tarih, siyaset, ekonomi, hukuk ve uluslararası ilişkiler gibi farklı boyutları incelenmiştir.

Başta dergimizin sahibi ve TASAV Başkanı Sayın İsmail Faruk Aksu olmak üzere sayı editörümüz Sayın Prof. Dr. Salim Gökçen'e, bu sayımızda yazıları yer alan akademisyenlere, Yazı İşleri Müdürümüz Sayın Konur Alp Koçak'a, Yayın Kurulu ve Danışma Kurulu üyelerimize, dergimizin tasarım ve basım işlerini gerçekleştiren Net Ofset'in çalışanlarına şükranlarımı sunuyorum, bir sonraki sayıda buluşmak üzere, iyi okumalar diliyorum.

Doç. Dr. Mehmet GÜNAL
Editör

SUNUŞ

“Sürgün” ve “göç” olgusu, tarihin her döneminde varlığını göstermiştir. Ortaya çıkardığı sonuçlardan dolayı, fert ve toplum hayatını derinden etkileyen göç; coğrafi bakımdan bir iskân ünitesinden ayrılan kişilerin, başka bir iskân bölgesinde hayatlarını devam ettirmeye karar vermeleri ve bu kararı uygulamaları ile ortaya çıkan sosyolojik ve travmatik bir olaydır. İnsanlık tarihi kadar eski olan göç kavramı; genel olarak, insan ve insan topluluklarının buldukları bölgelerden, geçici veya sürekli olmak üzere başka bölgelere gitmeleri ve yerleşmeleri sureti ile meydana gelen yer değiştirme hareketi olarak da tanımlanabilir. Kişi ve toplumlarda göç eylemine karar verilmesi zor ve riskli bir seçimdir. Kişi veya toplum kendi özgür iradesi ile yaşam düzeyini yükseltme amacı ile göç etmeyi seçmişse bu tür göçlere serbest göç denir. İnsanların buldukları bölgede yaşayabilmeleri için gerekli asgarî koşulların ortadan kalkması hâlinde yaptıkları göçlere ise zorunlu göç denilmektedir.

Türk Milleti'nin tarih sahnesi içerisindeki hareketliliği göz önünde bulundurulduğunda Türklerin iktisadî, coğrafi ve sosyal sebepler neticesinde sürekli olarak göç hareketliliğinin içinde bulunduğu görülecektir. Bu göç hareketlerinin Türk Milleti'nin kolektif şuurunda, Türk fütuhât felsefesinin ve cihan hâkimiyeti mefkûresinin doğmasının saiklerinden biri olduğu açıktır. Türkler, bu sebepten dolayı Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarına yayılmışlar ve bu bölgelerde hâkimiyet kurmuşlardır. Ancak, 1683'teki II. Viyana Kuşatmasından sonra hâkim olduğu Avrupa topraklarından, devletin hâkimiyetinde bulunan diğer topraklara göç başlamıştır.

Dış göçler, çok acılı bir süreç sonunda gerçekleşmiş olup, insanlar yüzyıllarca yaşadıkları topraklardan ayrılmaya zorlanmışlardır. Osmanlı Devleti ve de Türkiye Cumhuriyeti bu tür göç hareketlerine defalarca şahit olmuş ve ev sahibi olmak mecburiyetinde bırakılmıştır. Osmanlı Devleti ve onun yıkıntıları üzerine inşa edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal,

ekonomik, kültürel dengelerinin şekillenmesinde en temel rol oynayan faktörlerden birisi de dış göç olmuştur.

Dergimizin bu sayısında toplum hayatının ve toplumu meydana getiren bireylerin hayatında önemli bir yeri işgal eden sürgün ve göç olgusunu ele almaya çalıştık. Alanında uzman akademisyenlerin bu konuda yapmış oldukları çalışmalar, dergimizin bu sayısında değerlendirilmiştir.

Öncelikle Prof. Dr. Bayram NAZIR, “Kütahya’daki Macar ve Polonyalı Mültecilerin Serbest Bırakılmaları” isimli çalışmasında “iltica” ve “mülteci” konusuna dikkat çekerek 19. yüzyılda meydana gelen Macar ve Polonyalı mülteciler konusunu ele almaktadır. 1848 yılında Macarların Avusturya’ya karşı özgürlük savaşı başlatmaları ve bu mücadelenin Rus ve Avusturya orduları tarafından bastırılması üzerine, bir kısım Macar ve Polonyalı, Osmanlı Devleti’ne iltica etmişlerdir. İltica edenler arasında Macar kralı ve bakanlar kurulu üyeleri de bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, mültecileri önce Vidin’e yerleştirir. Bu şehirde yaklaşık 7.000 mülteci bulunmaktadır ve bunların bir kısmı din değiştirip Müslüman olmuşlardır. Mülteciler Vidin’den sonra Şumnu’ya yerleştirilirler. Şumnu’da 3 ay kadar kalan mültecilerden Müslüman olanlar Halep’e diğerleri ise Kütahya’ya gönderilirler. Kütahya’ya gönderilen mülteciler arasında Macar Kralı Kossuth ve mülteci şefleri de yer almaktadır. Kossuth ve arkadaşları Kütahya’da yaklaşık 1.5 yıl kalırlar. Avusturya ile uzun süren görüşmelerden sonra 1851 yılında serbest bırakılırlar. Prof. Dr. Bayram Nazır’ın hazırlamış olduğu bu makalede mültecilerin serbest bırakılması için Avusturya ile yapılan görüşmeler ve mültecilerin Kütahya’dan ayrılmaları süreci üzerinde durulmaktadır.

Doç. Dr. Ümit KILIÇ ise, “Osmanlı Devleti’nde Sürgün ve İskân” başlıklı çalışmasında Osmanlı Devleti’nin iskân politikası içinde sürgünün dolayısıyla göçün önemi üzerinde durmaktadır. Osmanlı Devleti’nin sürgün politikasını sadece cezalandırma yöntemi

olarak değil aynı zamanda bir iskân metodu olarak da uyguladığına dikkat çekmektedir. Kuruluş ve genişleme devrinde ele geçirilen topraklara, Anadolu coğrafyasından birçok topluluk göç ettirilerek, buralarda Müslüman–Türk nüfus yerleştirilmeye çalışılıyordu. Gerileme devrinde ise elden çıkan topraklarda bulunan Osmanlı tebaası Anadolu coğrafyasına göç etmekte, bunlar devletin uygun gördüğü yerlerde iskân ettirilmekteydi.

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ, “Ahıska Türklerinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: Erzincan Örneği” isimli çalışmasında, Erzincan’a yerleştirilen Ahıska Türkleri üzerine yapmış olduğu sosyolojik bir incelemeyi konu almaktadır. Göç kavramı ve olgusu üzerine yapılan değerlendirmelerin yer aldığı çalışmada tarih boyunca meydana gelen göç hareketliliğinin sebepleri üzerinde durulmakta ve bu durumun Ahıska Türkleri özelinde yarattığı travma ve etkileşim anlatılmaktadır. Toplumda bir takım değişimlere yol açması bakımından göçün nedenleri ve sonuçları sosyal bilimler tarafından hep tartışılmalı bir konu olmuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda hızlı toplumsal değişimler yaşanmaktadır. Özellikle küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan kitle iletişim araçları, haberleşme ve ulaşım alanındaki gelişmeler yeni anlayış ve bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanların zaman ve mekân algısı değişmiş, zaman ve mekân sınırları ortadan kalkmıştır. Buna bağlı olarak insanların aidiyet duyguları, vatan algıları ve insanları birbirine bağlayan milliyetçilik duygularında da bir takım değişiklikler görülmektedir. Akkaş çalışmasında bu değişikliklerin göç olgusunu etkilediğini ifade etmekte ve gerek ulusal gerekse uluslararası göç hareketlerini basit bir yer değiştirme hareketi olarak değerlendiremeyeceği üzerinde durmaktadır.

Arş. Gör. Fatih ÇİÇEK tarafından hazırlanan “16. ve 18. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Devleti’nde İç Göç Olgusuna Bakışlar” isimli çalışma ile de Osmanlı Devleti’nde iç göç olgusuyla ortaya çıkan temel problemler ve göç eden reyanın hangi ekonomik ve sosyal gerekçelerle göç ettiği birtakım arşiv belgelerinden alınan

örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Çiçek çalışmasında, 16. ve 18. yüzyıllar arasında göç eden Osmanlı reayasının vergiler, üretim ve göç ilişkisi üzerinde durmaktadır. Göç olgusu, insanın ortaya çıkışı ile birlikte günümüze kadar süregelen ve onu oluşturan şartların değişmesine rağmen hâlâ dinamizmini koruyarak devam etmektedir. Göç, insana özgü yapılanmaların coğrafya üzerindeki her türlü etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göç hareketliliğinin daha çok ekonomik şartlar göz önüne alındığında insanların yaşadıkları yerlerdeki imkânların mevcut nüfusa yeterli olmaması veya (buna karşılık insanların mevcut şartlardan) yaşamak için daha iyi şartlara sahip başka yerler aranması olarak özetlenebilir. Çiçek makalesinde söz konusu dengeler üzerinde değerlendirmeler yapmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeli mülteciler sorununu ele alan Aybike AÇIKEL, "Syrian Refugees In Turkey: Between Integration And Seeking New Ways Through Mediterranean" isimli makalesinde Suriye'de meydana gelen iç savaşın yol açtığı göç ve mülteci meselesinin uluslararası bir sorun haline gelmesindeki süreci irdelemektedir. Resmi açıkla-malarda Türkiye'de üç buçuk milyon civarında Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Asırlardır göçmen barındıran bir ülke görünümündeki Türkiye'de söz konusu mülteciler huzur içinde ve güvenli bir şekilde hayatlarını devam ettirmektedirler. Bununla birlikte mültecilerin büyük bir kısmının Türkiye'yi basamak olarak kullanıp Batı'ya ve Avrupa Birliği ülkelerine doğru göç hareketliliği içinde olmak istedikleri de bir vakiadır. Açikel ayrıca Suriyeli mültecilerin Türkiye'den Batı'ya doğru göç hareketliliği içerisinde bulunma isteğinin nedenleri üzerinde de durmaktadır.

Son olarak Demet SATILMIŞ ise "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye'deki Suriyeliler" isimli makalesinde göç ve mülteci olgusuna hukukî bir bakış açısı getirmektedir. Tarihsel süreç içerisinde uluslararası kurum ve kuruluşlar bu anlamda yapmış olduğu birçok yasal düzenleme ve sözleşmelerle mülteci hukukunu önemli bir zemine oturtmaya çalışmaktadır. Özellikle Birleşmiş

Milletlerin bu konudaki çaba ve gayretleri sorunun hukuki çerçevesinin oluşturulmasında çok önemli bir katkı sağlamaktadır. Satılmış, makalesinde ayrıca 2011 yılından bugüne Türkiye'nin en önemli sorunu haline gelen Suriyeli mülteciler konusunu da mülteciler hukuku çerçevesinde değerlendirmektedir.

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN
Sayı Editörü

KÜTAHYA'DAKİ MACAR VE POLONYALI MÜLTECİLERİN SERBEST BIRAKILMALARI

Prof. Dr. Bayram NAZIR

Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
bayramnazir@gmail.com

Özet

1848 yılında Macarlar Avusturya'ya karşı özgürlük savaşı başlattılar. Bu özgürlük savaşının Rus ve Avusturya orduları tarafından bastırılması üzerine, Macarlar ve Polonyalılar Osmanlı Devleti'ne iltica ettiler. İltica edenler arasında Macar kralı ve bakanlar kurulu da vardı. Osmanlı Devleti mültecileri önce Vidin'e yerleştirdi. Bu şehirde yaklaşık 7.000 mülteci bulunuyordu ve bunların bir kısmı din değiştirip Müslüman olmuştu. Mülteciler Vidin'den sonra Şumnu'ya yerleştirildiler. Şumnu'da 3 ay kadar kalan mültecilerden Müslüman olanlar Halep'e diğerleri de Kütahya'ya gönderildi. Kütahya'ya gönderilen mülteciler arasında Macar Kralı Kossuth ve mülteci şefleri bulunuyordu. Kossuth ve arkadaşları Kütahya'da yaklaşık 1.5 yıl kaldılar. Avusturya ile uzun süren görüşmelerden sonra 1851 yılında serbest bırakıldılar. Bu makalede, mültecilerin serbest bırakılması için Avusturya ile yapılan görüşmeler ve onların Kütahya'dan ayrılmaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Macaristan, mülteci, Kossuth, Kütahya, Polonya

Giriş: İlk Teşebbüsler

Macar İhtilali'nin Rus ve Avusturya orduları tarafından bastırılması üzerine, Macar vatanperverleri ve liderleri Lajos Kossuth, Ağustos 1849'da Osmanlı Devleti'ne iltica ettiler. Kossuth ve arkadaşları önce Vidin'e yerleştirildiler. Burada iki buçuk ay kaldıktan sonra, Şumnu'ya nakledildiler. 1850 Şubatı'nda Şumnu'daki mülteci kampı dağıtıldığında dört farklı durum ortaya çıkmıştı:

- 1- Kossuth ile Kütahya'ya gönderilen Hıristiyan mülteciler,
- 2- Bem ile Halep'e gönderilen Müslüman mülteciler,
- 3- Rusya ile varılan anlaşma gereği Malta Adası'na gönderilenler,
- 4- Osmanlı Devleti yönetiminde görev almak veya daha sonra bazı Avrupa ülkelerine gitmek üzere Şumnu'da kalan mülteciler.¹

Avusturya Devletiyle varılan anlaşmaya gereğince Kossuth ve arkadaşları Kütahya'ya gönderilmişti. Kütahya'daki mültecilerin serbest bırakılmasıyla ilgili Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmaya göre, Kossuth ve arkadaşlarının serbest bırakılması Avusturya'da güvenliğin yeniden sağlanması şartına bağlanmıştı.² Buna Osmanlı Devleti ve Avusturya birlikte karar verecekti. Anlaşma, Avusturya'ya önemli avantajlar sağlıyordu. Çünkü Avusturya Hükümeti, Macaristan'da asayiş ve istikrarın sağlanmadığını öne sürebilme hakkına sahip oluyordu. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, Avusturya'nın onayını almadan mültecileri serbest bırakamayacaktı.

Gerçekten de Bâbiâli, anlaşma maddesindeki mahzuru kısa zaman sonra anladı. Konuyu görüşmek üzere 19 Aralık 1849'da

¹ Macar ve Polonyalı Mültecilerin Osmanlı Devleti'ne sığınmasıyla ilgili genel olarak şu eserlere bakılabilir: Istvan Hajnal, *A Kossuth-emigracio Törökországban*, Budapest 1927; Vahot Imrefi, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851; Ahmed Refik, *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*, İstanbul 1926; Korn, Philipp, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New York 1851; Bayram Nazır, *Osmanlıya Sığınanlar Macar ve Polonyalı Mülteciler*, İstanbul 2006.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya Usulü İradeler (DUİT),75-1/46-1.

Meclis-i Mahsûs toplandı. Toplantıda mültecilerin serbest bırakılması şartının Avusturya'da güvenliğin sağlanması şartına bağlanmasının sakıncaları konuşuldu. Osmanlı hükümeti, bu maddenin tamamen kaldırılması ya da en azından hafifletilmesini istiyordu. Fakat bu istek, Avusturya Hükümeti tarafından kabul edilmedi. Bu yüzden, mültecilerin serbest bırakılmasıyla ilgili Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında uzun tartışmalar yaşandı³.

Kütahya'daki mültecilerin serbest bırakılmalarını ilk olarak Osmanlı Devleti gündeme getirmede. Konuyu ilk olarak gündeme getiren kişi, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston idi. Nitekim Palmerston, Londra Sefiri Mehmed Emin Paşa'ya bir yazı göndererek mültecilerin ne zaman serbest bırakılacağını sormuştu.⁴

Diğer taraftan, İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Lord Stratford Canning de mültecilerin artık serbest bırakılmaları gerektiğini Bâbıâli'ye iletmişti.⁵ İngiltere, mültecilerin serbest bırakılmalarında Osmanlı Devleti'ne tam destek veriyordu; ancak, bu desteğe rağmen Sadrazam Reşid Paşa kararsızdı. Paşa'ya göre, mültecilerin serbest bırakılmaları, Macaristan'da huzur ortamının yeniden tesis edilmesi şartına bağlıydı. Bu konuda Avusturya'nın da onayının alınması gerekiyordu. Bu yüzden Reşid Paşa, mültecileri serbest bırakma hususunda Avusturya Hükümeti'ni ikna etmenin zor olacağını düşünüyordu. Böylece, Palmerston'un gündeme getirdiği bu konu, daha sonra görüşülmek üzere başka bir zamana bırakıldı.⁶

Bu arada, Avrupa basınında mültecilerin serbest bırakılmalarının yakın olduğu yönünde haberler çıkıyordu.⁷ Mültecilerin serbest bırakılması için oluşan kamuoyu karşısında fazla direnemeyeceğini anlayan Avusturya Hükümeti, geri adım atmak

³ BOA., DUİT., 75-1/59-1.

⁴ BOA., DUİT., 75-2/53-2, Londra Sefiri Mehmed Emin Paşa'nın Sadârete takdim ettiği 17 N 66/27 Temmuz 1850 tarihli tahrîrâtı.

⁵ BOA., DUİT., 75-2/53-1.

⁶ BOA., DUİT., 75-2/53-2.

⁷ Imrefi, *aynı eser*, s.272.

zorunda kaldı. Nitekim, Avusturya'nın İstanbul'daki Maslahatgüzarı Klatschel, 9 Şubat 1851 tarihinde Hariciye Nezâreti'ne bir takrir sunmuştu. Bu takrirden Klatschel, Avusturya Hükümeti'nin aldığı yeni bir karardan söz ediyordu. Bu karara göre, Kütahya'da bulunan mültecilerin bir kısmı serbest bırakılacaktı⁸. Klatschel, Hariciye Nezareti'ne iki de defter sunmuştu. Bu defterlerden birincisinde Kütahya'daki mültecilerin tamamının isimleri vardı. İkincisinde ise gözetim altında kalmaya devam edeceklerin isimleri yer alıyordu. Maslahatgüzar'ın Kütahya'da kalmasını istediği 8 mülteci lideri şunlardı: 1-Kossuth, 2-Batthyany, 3-Mor Perczel, 4-Miklos Perczel, 5-Wysocki, 6-Sandor Asboth, 7-Adolf Gyurman, 8- Lülle Emanuel.⁹

Başta Kossuth olmak üzere diğer önemli mülteci liderlerinin, Kütahya'da kalmasını isteyen Avusturya'nın amacı biliniyordu. Çünkü Kütahya'da bulunan mülteci liderleri Avusturya için hâlâ korkulması gereken bir gruptu. Zira, mülteci liderlerinin en önemlileri burada bulunuyordu. Bunlar, serbest bırakıldıklarında çeşitli ülkelere dağılmış olan Macar mültecileri yeniden organize edebilirlerdi.

Avusturya maslahatgüzarının talepleri, 17 Mart 1851'de toplanan Meclis-i Mahsûs'ta görüşüldü. Yapılan görüşmede, mültecilerin Avusturya'yı tehdit edecek bir durumda olmadıkları görüşü dile getirildi. Bu yüzden bütün mültecilerin serbest bırakılması gerektiğinin Klatschel'e bildirilmesine karar verildi.¹⁰ Meclis'te alınan bu karar, Sadrazam Reşid Paşa tarafından 20 Mart 1851'de Sultan Abdülmecid'e arz edildi.¹¹ Fakat Sultan Abdülmecid'in çekimsiz olduğu bazı hususlar vardı. Abdülmecid, mültecilerin tamamı serbest bırakılırsa Avusturya ile yeni bir kriz

⁸ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.199 Avusturya Maslahatgüzarı Klatschel'in Hariciye Nezareti'ne takdim ettiği 9 Şubat 1851 tarihli takrîri.

⁹ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.202. Avusturya Maslahatgüzarı Klatschel'in Hariciye Nezareti'ne takdim ettiği 2 numaralı defter.

¹⁰ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.203-204 Mustafa Reşid Paşa'nın Mâbeyn'e takdim ettiği 17 Ca 67/20 Mart 1851 tarihli arz tezkiresi.

¹¹ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.205.

çıkacağını düşünüyordu. Bu yüzden İngiltere ve Fransa hükümetlerinin fikirlerinin öğrenilmesini istiyordu.¹² Abdülmecid'in bu isteği üzerine Reşid Paşa, İngiltere ve Fransa elçilerinin görüşlerine başvurdu.¹³

Mültecilerin tamamının serbest bırakılması hususunda İngiltere ve Fransa Osmanlı Hükümeti'ne tam destek verdi. Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri de mültecilerin serbest bırakılmasını istiyordu. Osmanlı hükümeti İngiltere ve Fransa hükümetinin desteğini aldıktan sonra konuyu bir kez daha görüştü. Bu görüşmede de mültecilerin tamamının serbest bırakılmasına karar verildi. Fakat bu görüşmede önemli bir karar daha alındı. Bu karara göre Avusturya'nın serbest bırakılmasını istediği mülteciler vakit kaybetmeden Kütahya'dan gönderilecekti. Böylece, bunların hem masraflarından kurtarılacak, hem de Kütahya'dan ayrılmak isteyen mültecilere iyi bir haber olacaktı.¹⁴

Mültecilerin bir kısmının serbest bırakılması kararı Kütahya'da duyulunca mülteciler buna sert tepki gösterdiler. Hatta, işi Süleyman Refik Bey'e hakaret etme derecesine kadar götürdüler. Süleyman Refik Bey, onların bu beklenmedik tepkilerini Bâbiâli'ye bildirdi ve arkasından görevinden istifa etti. Fakat onun istifası kabul edilmediği gibi yaptığı hizmetlerden dolayı taltif kararlaştırıldı. Bu olay, İstanbul'da derin bir üzüntü yarattı. Ancak Bâbiâli, mültecilerin yaptıklarına karşılık onlara bir ceza vermeyi düşünmüyordu.¹⁵

Serbest Bırakılan İlk Mülteci Grubu

Osmanlı Hükümeti, önceden karşı çıkmasına rağmen, daha sonra karar değiştirerek, Kütahya'daki mültecilerin bir kısmının serbest

---

¹² Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.205-206 Abdülmecid'in Sadârete yazdığı 27 Ca 67/30 Mart 1851 tarihli hamîşine irade.

¹³ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.208.

¹⁴ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.212.

¹⁵ Ahmed, Refik, *Aynı eser*, s.213-214. Sadâret'in Mâbeyn'e takdîm ettiği 23 C 67/25 Nisan 1851 tarihli arz tezkiresi.

bırakılmasını kabul etmişti. Serbest bırakılacak mülteciler, 9 Şubat 1851'de Avusturya Maslahatgüzarı tarafından Bâbîâlî'ye sunulun listede isimleri geçenlerdi.¹⁶ Avusturya Hükümeti, Bâbîâlî'nin bu kararını memnuniyetle karşıladı. İstanbul'daki Avusturya Maslahatgüzarı, zaman kaybetmeden Tercüman Eder ve Jasmagy'yi Kütahya'ya gönderdi. Eder ve Jasmagy, 3 Mayıs 1851'de Kütahya'ya geldiler.¹⁷

Kossuth serbest bırakılacak mültecilerin sayısını en aza indirmek için büyük gayret gösterdi. Kossuth'a göre, mülteciler, birlikte geldikleri Kütahya'dan yine birlikte ayrılmalıydılar¹⁸. Nitekim Kossuth ve diğer mülteci liderleri, Kütahya'yı hep birlikte terk etmelerine izin verilmesi için Jasmagy ile bir görüşme yaptılar. Görüşmede Kossuth, Jasmagy'e "*biz beraber geldik beraber gitmek isteriz; aksi halde hepimiz Kütahya'da kalacağız*" demişse de, kabul ettirememişti.¹⁹ Jasmagy'den istediği cevabı alamayan Kossuth, Süleyman Refik Bey'e başvurmuş, ancak bu girişimi de sonuçsuz kalmıştı.²⁰

Serbest bırakılacak mültecilerin sayısı 69 idi. Kossuth, aile doktoru Spaczek'ten başkasına canını emanet edemeyeceğini söyleyerek, onun Kütahya'da kalmasını istedi. Ayrıca, tercümanı Cseh'in de Kütahya'da kalmasını Jasmagy'e söyledi. Yine kendisinin korumasını sağlayan sekiz kişinin de isimlerinin defterden çıkarılmasını istedi. Kossuth, bu mültecilerin Kütahya'dan gitmesi durumunda can güvenliğinin kalmayacağına inanıyordu. Bu sebeple o, doktoru, tercümanı ve korumalarını hiçbir gücün elinden alamayacağını söyledi. Jasmagy ve Eder, Kossuth'un doktor ve tercümanın Kütahya'da kalmalarına müsaade ettiler. Ancak, Kossuth'un yanında başka adamları kalacağı gerekçesiyle sekiz

¹⁶ BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77 Süleyman Bey'in Seraskerliğe takdim ettiği 7 B 67/7 Mayıs 1851 tarihli tahrîrât.

¹⁷ BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

¹⁸ BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

¹⁹ BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

²⁰ BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

koruma görevlisinin Kütahya'da kalmasına izin vermediler. Bunun üzerine Kossuth, Süleyman Refik Bey'e müracaatta bulundu. Süleyman Refik Bey, Kossuth'un bu isteklerini Jasmagy ve Eder'e iletmiş ve onların serbest bırakılmamaları yönünde görüş beyan etmişti. Bunun üzerine, Kossuth'un kalmasında ısrar ettiği tercüman ve doktor dahil, toplam on kişinin Kütahya'da kalmasına izin verildi.²¹

Diğer taraftan Wysocki'den başka Kütahya'daki bütün Polonyalı mülteciler serbest bırakılıyordu. Bunun üzerine Wysocki, iki Polonyalı mültecinin kendisine arkadaş olarak kalmasını istedi. Yine, Macar mültecilerinden Kovacs, eşinin hamile olması sebebiyle yola çıkmasının sakıncalı olacağını söyleyerek, Kütahya'da kalmak istediğini ilettiler. Onların bu istekleri de kabul edildi. Böylece, 69 kişiden 13'ü Kossuth'un girişimleri sonucunda Kütahya'da kalmıştı. 56 kişinin ise Kütahya'dan ayrılması kesinleşmişti²². Bu mülteci grubu, 9 Mayıs 1851'de Kütahya'dan ayrıldı²³. Serbest bırakılan mülteciler ve beraberinde bulunanlar şöyleydi:

Macarlardan Serbest Bırakılanlar	Maiyetinde Gidenler	Sayısı
Biro	-	1
Török	-	1
Frater	-	1
Kosztza	-	1
Nemet	-	1
Kinizsi	-	1
Tımarı	-	1
Sofer	-	1
Kappner	-	1
Horsi	-	1
Szatmari	-	1
General Meszaros	İki hizmetçisi	3

²¹ BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

²² BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

²³ BOA., BEO. A.MKT. UM. 58-77.

Szölösy	Bir hizmetçisi	2
Mihaloviç ²⁴	Bir hizmetçisi	2
Halasz	-	1
Fokner	Eşi	2
Dimitri Janos	-	1
Szabo	-	2 ²⁵
Ignac	Eşi	2
Toplam:		26
Polonyalılarından serbest bırakılanlar	Maiyetinde Gidenler	Sayısı
General Bulharin	Zaborski ve bir hizmetçisi	3
Turzansy	-	1
Turzanski	Bilanski ve bir hizmetçisi	3
İdjikovski	Bir hizmetçi	2
Marczynski	Bir çocuk, bir bakıcı, Szczepanski	5
Niyadovski	-	1
Grochowolski	Bir hizmetçisi	2
Bilanski	Eşi	2
Chojecki	-	1
Briganeti	-	1
Dembinski'nin maiyetinde bulunan üç kişi		3
Chojecky	-	1
Briganety	1	1
Dört Polonyalı çocuk	-	4
Toplam:		30
Genel Toplam:		56

Gemlik İskelesi'ne giden mültecilerden Dimitri Yanos ve Przyimski yurt dışına gitmekten vazgeçip tekrar Kütahya'ya geri döndüler.²⁶

²⁴ Mihaloviç Batthyany'nin maiyetinde Kütahya'ya gelmişti.

²⁵ Serbest bırakılan mülteciler için tutulan defterde Szabo'nun maiyetinde herhangi bir isim yer almamasına karşılık iki kişi ile Kütahya'dan ayrıldığı kayıtlıdır (BOA, BEO. A.MKT. UM. 58-77).

²⁶ BOA, BEO., A.MKT.UM 65-28 Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e gönderdiği 28 Ş 67/28 Haziran 1850 tarihli tahrirati.

Kütahya'da Kalan Mültecilerin Serbest Bırakılması

İlk mülteci kafilesi Kütahya'dan ayrıldıktan sonra Bâbîâli, geride kalanların da Eylül 1851'de serbest bırakacağını Avusturya'ya ilettili. Böylece, mültecilerin bir kısmının serbest bırakılmasıyla yumuşamaya başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkileri yeniden gerginleşmeye başladı.

Avusturya Başbakanı Schwarzenberg, Viyana Elçisi Ârif Efendi'ye,²⁷ "*Osmanlı Devleti Tarihi*" adlı kitabın yazarı Hammer'i göndererek bu meseleyi görüşmek için randevu verdi. Görüşme, 7 Temmuz 1851'de gerçekleşti. Başbakan Schwarzenberg Osmanlı Hükümeti'nin Bâbîâli'nin verdiği kararın kabul edilmeyeceğini Arif Efendi'ye söyledi.²⁸ Diğer taraftan Klatschel, Osmanlı Hükümeti'nin aldı bu kararla ilgili Sadrazam Reşid Paşa ile bir görüşme yaptı. Klatschel, Kütahya'daki mültecilerin Eylül ayında serbest bırakılmalarının hatalı olacağını söyleyerek kararın düzeltilmesini istedi. Özellikle Kossuth'un serbest bırakılmasının kabul edilemez olduğunu Paşa'ya söyledi. Klatschel'e göre Kossuth, Kütahya'dan ayrıldıktan sonra boş durmayacak ve Avusturya'nın aleyhine çalışacaktı. Reşid Paşa ise, meselenin Meclis-i Vükelâ'da görüşülmesinden sonra maslahatgüzara cevap verileceğini söyledi.²⁹

İngiltere ve Fransa, mültecilerin serbest bırakılması için Bâbîâli'ye baskılarını giderek arttırıyordu. Amerika Birleşik Devletleri de mültecileri kabul edeceğini kamuoyuna ilan etmişti. Hatta Amerika Maslahatgüzarı mültecilerin serbest bırakılmaları halinde onları ülkesine götürmeye hazır olduğunu bildirdi. Maslahatgüzar, mültecileri taşımak için Amerika'dan bir vapur çağıracağını da Bâbîâli'ye iletmişti.³⁰

²⁷ BOA, *İrade. Har.* 3394 Mabeyn'den 15 Z 66/22 Ekim 1850 tarihli irade.

²⁸ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.215-216.

²⁹ Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, 13 B 1327/30 Temmuz 1909, s.4.

³⁰ Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, 13 B 1327/30 Temmuz 1909, s.4.

Meclis-i Mahsûs, 6 Ağustos 1851'de toplanarak konuyu tekrar müzakere etti. Toplantıya katılan üyelerin tamamının görüşü, mültecilerin serbest bırakılması yönündeydi. Çünkü, mültecilerin korunmaları gittikçe zorlaşmaktaydı. Özellikle Kossuth, fırsat bulduğu anda Kütahya'dan firar edecekti. Avusturya, Kossuth'un kaçmasından Osmanlı Devleti'ni sorumlu tutabilirdi. Ayrıca Kossuth, kendisini ziyarete gelenlere; *"Bâbîâli, bizi serbest bırakacağına söz vermesine rağmen, hâlâ bizi Kütahya'da tutmaktadır"*³¹ diye şikâyete devam ediyordu. 6 Ağustos'ta toplanan Meclis-i Mahsûs'da alınan kararlar doğrultusunda Avusturya Maslahatgüzarına bir takrir yazıldı. Aynı zamanda alınan kararlar Sultan Abdülmecid'e arz edildi.³²

Avusturya Maslahatgüzarına verilen takririn cevabı gelmeden, mültecilerin serbest bırakılması hazırlıklarına başlandı. Mülteciler Eylül başında serbest bırakılacaklarını öğrendiklerinde büyük bir sevinç duydular. Süleyman Refik Bey, mültecilerle tek tek görüşerek onların Amerika veya İngiltere'den hangisine gitmeyi tercih edeceklerini sordu.³³ Batthyany, Süleyman Refik Bey'e Fransa elçisi tarafından bu ülkeye gönderileceğini söyledi. Kossuth ve General Wysocki, hangi ülkeye gitmeye henüz karar vermediklerini ve bu kararı Gemlik'te vereceklerini söylediler. General Perczel ise, Amerika'ya gitmeyi çok istediğini, ancak eşinin hamile ve doğumunun yakın olması sebebiyle, bunun imkânsız olduğunu ifade etti. Eşinin Gemlik'te doğum yapması halinde burada bir ay kalmak zorunda olduğunu Süleyman Refik Bey'e ilettili. Eğer doğum Gemlik'te olmazsa, bu özel durum nedeniyle, Amerika yerine İngiltere'ye gideceğini söyledi. Eşinin yolda doğum yapması halinde

³¹ Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.4.

³² Mehmed Galib, "Leh ve Macar Mültecileri", *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.61, 14 B 1327/31 Temmuz 1909, s.5.

³³ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.232 Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e takdim ettiği 26 L 67/24 Ağustos 1851 tarihli tahrirat.

ise Malta Adası'na çıkacaktı³⁴. Ancak, Perczel'in eşi Gemlik'e giderken yolda doğum yaptı. Eşinin doğumu üzerine Perczel, Süleyman Refik Bey'e arkadaşlarıyla beraber yolculuk yapamayacağını söyledi. Süleyman Refik Bey, bunun üzerine Perczel, eşi, çocukları ve maiyetinde bulunanların Bursa'ya gönderilmelerini uygun gördü³⁵.

Mülteciler, Süleyman Refik Bey'e müracaatta bulunarak, Kütahya'da bir miktar borçları olduğunu söylediler ve bu nedenle kendilerine para verilmesini istediler. Mültecilerin ricası üzerine 40.000 kuruş gönderildi. Bu parayı Kossuth mültecilere dağıtacaktır. Ancak, bu paranın zamanında Kütahya'ya ulaşması mümkün olmayacağından paranın Gemlik'e gönderilmesine karar verildi. Diğer taraftan, mültecileri İngiltere ve Amerika'ya taşımak için Tersane-i Âmire'den Gemlik İskeleyi'ne vapur gönderildi³⁶.

Osmanlı Devleti mültecilerin sevkiyle meşgul olurken Avusturya tarafından Bâbiâli'ye bir nota verildi. Notada, Avusturya'nın onayı olmadan mültecilerin serbest bırakıldığı ifade edildi. Bu yüzden çıkacak sorunların tüm mesuliyetinin Bâbiâli'ye ait olduğu belirtildi. Reşid Paşa, notada belirtilen hususların önemli olmadığına karar verdi.³⁷ Bundan sonra da mültecilerin Kütahya'dan serbest bırakılma işlemleri başlatıldı. Mülteciler Kütahya'dan Gemlik'e getirildiler. Mültecileri Gemlik'ten alıp Akdeniz Boğazı'nda bekleyen Mississippi Vapuruna bindirmek üzere Muhbir-ı Surur Vapur-ı Hümayunu görevlendirildi. Gemi kaptanına bir talimat verildi. Bu talimatta, mültecilerin çocukları ve eşleri yanlarında olduklarından, güvertede bulundurulmamaları ve kamaralara yerleştirilmeleri isteniyordu³⁸.

³⁴ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.233.

³⁵ BOA., BEO. A.MKT.UM Süleyman Refik Bey'in Sadâret'e takdim ettiği 4 ZA 67/31 Ağustos 1851 tarihli tahrîrât.

³⁶ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.233-234.

³⁷ Ahmed Refik, *Aynı eser*, s.239-240.

³⁸ BOA., HR.SYS., dosya no:206, gömlek no;35/21

Mültecilere dağıtılmak üzere dört torba içinde 40.000 kuruş gemi kaptanıyla Süleyman Bey'e gönderildi. Süleyman Bey de bu parayı Kossuth'a verdi.³⁹ Kütahya'dan son olarak serbest bırakılan mülteciler şu isimlerden oluşuyordu:

İsimleri	Beraberinde Bulunanlar	Sayısı
Lajos Kossuth	Eşi, üç çocuğu, çocuklarının hocası ve üç hizmetçisi	9
Kont Batthyany	Eşi ve dört hizmetçisi	6
General Perczel	Eşi, iki çocuğu ve bir bakıcısı	5
Miralay Perczel	Eşi	2
Hazman	-	1
Berzenczey	-	1
Lorody	-	1
Asboth	Bir hizmetçisi	2
Gyurman	Eşi ve bir çocuğu	3
Kovacs	Eşi ve bir çocuğu	3
Wagner	-	1
Janos Dimitri	Eşi	2
Lüllei	-	1
Szereny	-	1
Papas Acs	-	1
İhasz	Bir hizmetçisi	2
Hekim Spaczek		1
Cseh	Bir hizmetçisi	2
Török	-	1
Frater	-	1
Veigili	-	1
Klapka	-	1
Nemeth	-	1
Laszlo	-	1
Grehanek	-	1
General Wysocki	Yaverleri Liyakowski ve Kosak	3
Przymiski	-	1
Toplam:		55

³⁹ BOA., HR.SYS., dosya no:206, gömlek no;35/21

Kaynakça

- Galib, M. "Leh ve Macar Mültecileri". *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Nr.60, (13 B 1327/30 Temmuz 1909).
- Hajnal, I. (1927). *A Kossuth-emigracio Törökorszagban*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
- Imrefi, V. (1851). *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig:
- Korn, P. (1851). *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*. Hamburg ve New York: Schuberth.
- Nazır, B. (2006). *Osmanlıya Sığınanlar: Macar ve Polonyalı Mülteciler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Refik, A. (1926). *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Arşiv Belgeleri:

- Dosya Usulü İradeler Kataloğu (DUİT)
- İrade Hariciye
- Hariciye Siyasiye
- Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayet

OSMANLI DEVLETİ'NDE SÜRGÜN VE İSKÂN

Doç. Dr. Ümit KILIÇ

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
umit.kilic@atauni.edu.tr

Özet

Sürgün uygulaması genellikle devlet otoritesinin sağlanması amacıyla bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti ise sürgün uygulamasını sadece cezalandırma yöntemi olarak değil aynı zamanda bir iskân metodu olarak uygulamıştır. Kuruluş ve genişleme devrinde ele geçirilen topraklara, Anadolu coğrafyasından birçok topluluk göç ettirilerek buralarda Müslüman-Türk nüfus için iskân sağlanmıştır. Gerileme devrinde ise elden çıkan topraklardan Anadolu coğrafyasına göç eden Osmanlı tebaası devletin uygun gördüğü yerlerde iskân ettirilmiştir. Bir diğer ifadeyle, Osmanlı'nın kuruluş ve genişleme devri sürgün faaliyetleri devletlerin siyasi olarak büyümesinin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik şartlarını sağlamaya yönelik sistemli bir politika iken duraklama ve gerileme dönemlerinde devletin düzenini ve varlığını ayakta tutmaya yönelik olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürgün, Göç, İskân, Osmanlı Devleti.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca var olduğuna inanılan sürgün uygulamasının birçok tarihî kaynaktan izleri mevcuttur. Arkeolojik verilerin yanı sıra Semavî dinlere ait kutsal kitapların tümünde bu uygulamaya ait metinler göze çarpmaktadır. Sürgün, tarihi kayıtlar göz önüne alındığında Hititler, Asurlular, Persler, Yunanlılar ve Romalılar tarafından genellikle bir cezalandırma ve iskân yöntemi olarak kullanılmıştır. Kavimler göçüyle yeniden şekillenen kıta Avrupası'nda da sürgünün sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.¹ İslam öncesi dönemde boylar halinde yaşayan Türk toplumlarında ise sürgün uygulamasının yapıldığını gösteren bir kayıt mevcut değildir. Kuraklık, iklim şartları ve mevcut siyasi gelişmeler neticesinde Orta-Asya'dan başlayan büyük Türk Göçü, Anadolu'nun bir Türk Yurdu olmasını sağlamıştır. 1071'de Malazgirt savaşının kazanılmasıyla birlikte Türkler, Anadolu içlerine hâkim olmaya başlamışlar ve daha XI. yüzyıldan itibaren Anadolu, Avrupalılar tarafından "Turquie" olarak isimlendirilmeye başlanmıştır.²

Selçuklu Devleti, Anadolu'ya gelen Türkmen Aşiretlerini elde edilen toprakları korumakla yükümlü tutmaktaydı. Ancak güçlü gelenekleri ile boy anlayışını devam ettiren bu yapılarını, devletin kurumsal yapısına karşı elde edebilecekleri gücü kırmak içinde bir takım yöntemlere başvuruyordu. İktâ uygulamaları, Türkmen beylerinin çocuklarının saraya alınması, boy mensuplarının maaşlı asker uygulamasına dâhil edilmelerinin yansınca güçlü aşiretleri parçalayarak bir kısım zayıf aşiretlerle birlikte Anadolu'nun iç ve batı bölgelerine doğru yönlendirmekteydi. Bu uygulamalar bir cezalandırma amaçlı değil daha çok Osmanlı'da da örneği görülecek olan iskân sağlama amaçlıydı. Ayrıca elde edilen bölgelerdeki gayrimüslim ahalinin yerine veya arasına Türk nüfus yerleştirdiği

¹ Abdullah Acehan, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1/5, 2008, s.13.

² Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı Devleti'nde İskân", *Osmanlılarda İskân ve Göç*, (Ed. Nedim İpek, Mehmet Taşdemir), Eskişehir, 2013, s.3-4.

gibi sınır bölgelerindeki gayrimüslim nüfusu oralardan iç bölgelere göç ettirmektedir. 1196'da I. Gıyasettin Keyhüsrev devrinde görülen tehcir ve iskân uygulamaları, Selçuklu devri sürgün ve iskân ilişkisi açısından önemlidir. Selçuklular bu yöntemle bir taraftan ülkelerindeki üretim sahasını geliştirirken diğer taraftan devlete, uç veya iç bölgelerden gelebilecek tehditlere karşıda tedbir almaktaydı.³

Sürgün, tarihin ilk dönemlerinden Selçuklulara dek gelen sürgün uygulaması Osmanlı devrinde daha metodik ve özellikle batıda yapılan fetihlerde önemli bir iskân metodu olarak kullanılmıştı. Osmanlı devri sürgün uygulamaları geniş coğrafyaya rağmen sahip olunan kaynaklar sayesinde daha iyi bir şekilde etüt edilebilmektedir.

Osmanlı'da Sürgün

Osmanlı Devleti'nde sürgün iki farklı yönüyle ele alınmalıdır. Bunlardan ilki iskân ve yerleştirmedir. Devlet, hâkimiyetinde bulunan tebaadan bir kısmını, önceden belirlenen ve duyurulan şartlar ve kurallar içerisinde yerleşik buldukları coğrafyadan kaldırıp, belirlediği diğer bölge veya bölgelere yerleştirmektedir. Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklara ve Akdeniz adalarına, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Müslüman-Türk halkının yerleştirilerek buraların Türkleştirilmesine çalışılması, boş ve harap durumdaki topraklara ve yerleşim iskânı ile buraların tarım ekonomisinde kazandırılması, bir başka deyişle söz konusu toprakların şenlendirilmesi konar-göçer yaşayan Türkmen-yörük gruplarının toprağa bağlanarak yerleşik hayata geçirilmesi böyle bir sistemin uygulanması sonucunu doğurmuştur. Devletin yönlendirmesiyle yapılan iskân faaliyetinde iskâna tabi tutulacak reayanın tespit edilip eski yerleşim birimlerinden göçürülerek belirlenen yeni mekânlarına yerleştirilmesi işlemine sürgün adı verilmektedir. İkinci anlamıyla sürgün tamamen hukukî bir

---

³ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Cilt II, İstanbul, 2000, s.157.

terimdir ve bir suçlunun bulunduğu yerden başka bir yere zorunlu ikamet haliyle ve muvakkaten uzaklaştırılması olarak uygulanan bir ceza yöntemidir. Bu hadd-i şer'i içeren suçlarda ve tazîr suçlarında uygulanmaktaydı.⁴

Osmanlı'da yürütülen sürgün uygulamalarının büyük çoğunluğu sosyo-ekonomik ve sosyo-politik nedenler içeren iskân amaçlı zorunlu göçlerdir. Osmanlı Devleti'nde sürgüne dayalı iskân uygulamalarının dayandığı birçok zorunluluk mevcuttu. Özellikle büyük Balkan coğrafyalarının tarihin genel süreç açısından oldukça kısa sürelerde ele geçirilmesiyle sonuçlanan Balkan fütuhâtı bunlardan birisidir. Ele geçirilen bölgelerin elde tutulması sadece asker konuşlandırmakla olmayacağı için buralara belirli ölçüde Türk İslam nüfusunun iskânını mecburi kılmaktaydı. Bu yerleştirilecek nüfusla bölge, Türk ve İslâm kültürünün de etki ve yaşam sahası içerisinde kalmaktaydı. Burada değinilmesi gereken diğer bir unsur kolonizatör Türk-dervişleridir. Ele geçirilen bölgelere bazen fetihten önce de olmak üzere gelip yerleşen dervişlerin kurdukları zaviyelerin etrafları ahali tarafından da meskûn yer olarak görülüyor böylece bir alandaki tek bir zaviye zamanla mezra ve köy gibi yerleşim yerlerine everilebiliyordu. Devlet, bu iskân metodunu vakıflar ile desteklemekte idi. Ayrıca seferlere katılan gazi ve akıncıların bir kısmı da yine bu uç bölgelerde yerleşerek kendinden sonra gelenler ve getirilenler için her alanda rehberlik etmekteydiler. Selçuklu bahsinde örneğini ifade ettiğimiz büyük boyların parçalanması gerekliliği ve konar-göçer yörük gurupların kendi aralarındaki problemlerin çözümü yine bu sürgünlerle sağlanmaya çalışılmaktaydı. Konar-göçerlerin sadece kendi aralarında değil yerleşik tebaa ile de aralarında kanlı olaylara neden olan çatışmalar cereyan edebilmekteydi.

---

⁴ Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları", *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 19, s.284.

Devletin genel politika olarak belirlediği konar-göçerlerin yerleşik hayata geçirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesi için uyguladığı yöntemlerden birisi de sürgünlerdir. Osmanlı Devleti'nin askeri olarak stratejik öneme sahip gördüğü ve bu amaçla müceddeden yaptığı kale gibi yerlere şenlendirme amacıyla sürgünler de yapılmaktaydı. Aynı yöntem ticaret kervanlarının güvenliği için stratejik bölgelerde yerleşim alanları oluşturmak içinde uygulanmaktaydı. Yine iskân edilen toplulukların büyük çoğunluğu konar-göçerler olmak üzere madenler ve tuzlalar da sürgün metodu ile koruma altına alınmaya çalışılmıştı.⁵

Sürgün ve İskân

Osmanlı Devleti, kuruluş, yükselme, duraklama ve gerileme devirlerinde değişen şartlara bağlı olarak farklı iskân metotları uygulamıştır. Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerinde uygulanan iskân faaliyetleri genel itibariyle dönem içerisinde gelişen siyasi olaylara paralel bir mahiyet almıştır. Bu bağlamda bakıldığında Osmanlı Devleti'nde temel olarak iki aşamalı bir iskân faaliyeti mevcuttur. Bunlardan ilki dışa dönük iskân olarak adlandırılan ve Anadolu topraklarından, Balkanlar başta olmak üzere farklı coğrafyalarda yapılan fetihlerle ele geçirilen bölgelere yapılan sürgünlerle oluşturulan göç ve iskân faaliyetidir. XVII. yüzyıldan itibaren gittikçe artan toprak kayıpları neticesinde Osmanlı, Anadolu coğrafyasına doğru siyasal sınırlarını kaybederken kaybettiği topraklardaki Müslüman-Türk unsuru da Osmanlı Devleti'nin elindeki Anadolu'ya doğru bir göç hareketine başlayacaktı. İşte bu hareket ise içe doğru iskân olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı Devletindeki iskân faaliyetleri ilk dönemlerinden itibaren oldukça sistematik ve düzenli uygulamalardır. Amaç sadece bir yerlere nüfus aktarmaktan ziyade nüfusun yerleştirilmesinden sonra beklenen sosyo-ekonomik ve sosyo-politik faydanın husule gelmesini sağlamaktır. Bu nedenle zorunlu göçün bizatihi kendisinin

---

⁵ Şimşirgil, "Osmanlı Devleti'nde İskân", s.4-9.

yanı sıra siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda ilgili kurumsal yapılar göç süreci ve sonrasıyla ilgili birçok görev ve sorumluluklar yerine getirmek zorundadır.

Osmanlı Devleti, iskân faaliyetlerinden hedeflediği başarıyı elde edebilmek için birçok alanda özel uygulamalar gerçekleştirmekteydi. Özellikle göç ettirilenlere sağlanan mali muafiyetler, cezai müeyyideler ve insanlar arasında birinin diğerinden mesul tutulduğu kefalet yöntemi bunlardan bazılarıydı. Bu faaliyetlerin tümü bir takım bürokratik unsurlarca da idare ve takip edilmekteydi.⁶

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde toprağı işleyen köylünün çiftini, çubuğunu terk edip, başka işlerle uğraşması ya da yazılı olduğu yerden başka bir yere göç etmesi yasaklanmıştı. Bu gibi durumlarda köylü takip edilir ve on beş seneye kadar bir süre içerisinde yakalanırsa zorla eski yerine getirilir veya çift-bozan akçesi ödemeye mecbur bırakılırdı. Köylü ancak devlet için stratejik önemi olan veya iskânı için gerekli görülen mahallere ve fetihle elde edilen boş, verimli arazilere iskân edilebilirdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi biraz da devletin uyguladığı nüfus hareketlerinin tarihidir. Yani devletin büyüyüp gelişmesinde yeni fethedilen bölgelere uyguladığı iskân siyaseti oldukça etkili olmuştur.

Anadolu'ya sıkışıp kalmış olan kitlelerin, özellikle de konar-göçer aşiretlerin yeni fethedilen boş topraklara iskân edilmeleri, Osmanlı ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Devletin kuruluş devirlerinde sürgün yöntemine sık sık müracaat edildiğinin en büyük delili devlet için stratejik öneme sahip bölge halklarının ve bazı imtiyazlı vakıf ve mülk sahiplerinin bir kısım örfi vergilerden ve sürgünden muaf olduklarına dair kayıtlardır. Devlet ihtiyaç hissettiği zaman bu şekilde olmayan bölgelerdeki halkı, lüzum duyulan yerlere sürgün metoduyla iskân etmekteydi. Osmanlıların Karesi Beyliği arazisini topraklarına katıp, Marmara Denizi'nin güneyine tamamen hâkim

⁶ Kemal Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün: Osmanlı Devleti'nde Sürgün Siyaseti (XVIII.yy)*, İstanbul, 2007, s.53.

olmalarından sonra Bizans İmparatorluğu içerisinde gelişen bir kısım olaylar, onların Rumeli'ye geçmelerini sağlamıştır. Bu dönemde Gelibolu'ya geçen Osmanlı kuvvetleri salgın hastalıklar, doğal afetler ve vergi adaletsizliği gibi sebeplerden halkı fakir düşmüş, nüfusu oldukça azalmış olan yarımada'yı kısa zamanda tamamen ele geçirmişlerdir. Bölgedeki kaleler tamir olunarak Karesi bölgesinden Türkler getirilmiş ve buraya yerleştirilmiştir. Gelibolu Yarımadası'nın ele geçirilmesinin ardından Osmanlı fetihleri kısa zamanda Trakya içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır.

Osmanlılar Rumeli'deki ilk fetihlerini gerçekleştirdikleri zamandan itibaren ele geçirdikleri bölgelerde sistematik bir iskân politikası takip etmişlerdir. Osmanlı fetihleri karşısında Hıristiyan halkın önemli bir kısmı Balkanlar'ın içlerine doğru göç ederken, onların yerlerine Anadolu'dan nakledilen Türk ve Müslüman halk yerleştiriliyordu. Bunun için kullanılan en önemli yöntem sürgün metodu idi. Yeni fethedilen bir bölgenin Türkleştirilmesi için veya herhangi bir yörenin emniyeti için iskânına gerek görüldüğü zaman devlet icap eden yerler kadılarına sürgün hükümleri gönderirdi. Sürgün işinden birinci derecede belirlenen yerlerin kadıları sorumluydu. Kadılar sürgün için ayrılan ailelerin hangi köy veya mahalleden olduklarını kefilleriyle beraber hazırladıkları defterlere kaydederlerdi. Bu defterler iki nüsha hâlinde hazırlanır; biri İstanbul'a, diğeri ise sürgün yapılacak bölgenin beylerbeyine gönderilirdi. Ayrıca kadılar hazırladıkları bu sürgün defterinin bir kopyasını kendi sicil defterlerine kaydederlerdi.⁷

Klasik dönemde Osmanlı orduları Balkanlarda seri bir şekilde fütuhat hareketleri gerçekleştirirken Osmanlı coğrafyası çok hızlı bir biçimde büyümekteydi. Bu durum Osmanlı'daki demografik hareketlenmelerin büyük ölçüde sınır bölgelerinde gerçekleşmesine sebep olmaktaydı. İlerleyen yüzyıllarda sınırlardaki fetihlerin

---

⁷ Ersin Gülsoy, "XIV-XVIII. yy'da Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ", *Osmanlılarda İskân ve Göç*, (Ed. Nedim İpek, Mehmet Taşdemir), Eskişehir, 2013, s.30-36.

duraksamasıyla birlikte bu hareketler sayıca çok sınırlı gruplar tarafından gerçekleştirilecektir.⁸

Batı Anadolu'da küçük bir beylik olarak kurulan Osmanlı Devleti, Bizans ile olan sınır komşuluğu nedeniyle diğer Anadolu Beyliklerinden farklı olarak gayr-i Müslim bir coğrafya üzerinde faaliyetlerini gerçekleştirmekteydi. Bu durum Türk kültüründeki Alplik olgusunun İslam dinin gaza ve cihat anlayışı ile birleşmesini sağlamıştır. Osmanlı'nın Bizans topraklarındaki cihat mücadelesi birçok Türkmen boyunun Osmanlı'ya katılmasını teşvik etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin 1354'te Çimpe Kalesi yoluyla Rumeli'ye geçip yerleşmesiyle birlikte, kendisine katılan çok miktardaki Türk-İslam topluluğu, bu bölgelere iskân edilmiştir. Böylece Gelibolu yarımadası sosyo-politik olarak da Osmanlı hâkimiyetine geçirilmekteydi. Bu başlangıç Osmanlı için yeni fetihlerin de kapısını açmıştır. Buna bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve genişleme devri iskân politikası coğrafi genişlemeye bağlı olarak dışa dönük iskân şeklinde gerçekleşmiştir.⁹

Kuruluş devri fetih hareketlerinde ordunun yanı sıra Abdal denilen, dini inanışları gereği sınır uçlarında savaşı ve daha sonra da buraların iskânında önemli roller üstlenen dervişler de vardı. Abdal, gazi, ahî gibi unvanlar adı altında faaliyetlerini yürüten bu Türk dervişlerinin yeni toprakların elde edilmesindeki rolleri yadsınamaz bir durumdur. Bu dervişlere faaliyetleri karşılığında vakıf araziler bağışlanmış ve buralar zamanla iskân bölgelerine

⁸ Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, s.54, Murphey, Rhoads, "Population Movements and Labor Mobility in Balkan Contexts: A Glance At Post-1600 Ottoman Social Realities", *South East Europe in History-The Past, The Present And The Problems of Balkanology*, Ankara, 1999, s.87.

⁹ Mehmet İnbaşı, "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, Cilt 9, s.155; Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası*, (1913-1918), İstanbul 2001, s.40-41. Yusuf Halaçoğlu; "Osmanlı Toprak Düzeni ve İskân Politikası", *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi*, 2. Kitap, İstanbul, 1992, s.218.

evirilmiştir.¹⁰ Selçuklu devrinde yaşandığı gibi Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerinde de tarikat ehli dervişler yeni fethedilen ıssız yerlere ve kavşak noktalarına zaviyelerini kurmuşlar, onların bu faaliyetleri gönüllü ve sürgün yoluyla buralara gelen tebaa tarafından da bir cazibe merkezi olarak görülmüştür. Bunun neticesinde bu tek zaviyelerin etrafları zamanla yerleşim yeri haline almış bir kısmı köy hatta nahiye haline dönüşmüştür. Bu alanlardaki zaviyeler ve tekkeler için Osmanlı devleti, birçok vakıf arazisi tahsis ederek destek sağlamıştır.¹¹

Osmanlı Devleti Balkanlarda fütuhât hareketlerini yürütürken fethedilen bölgelere göç ettirilen gruplar topluluklar halinde yerleştirilmişlerdir. Ancak uç bölgelere yapılan iskân güvenlik açısından problemlî olduğundan Osmanlı Devleti gelen göçmenler için teşvik edici önlemler almaktaydı. Anadolu'daki konar-göçer Türk aşiretleri, fethedilen bölgelere nakledilmişlerdir. Böylece fethedilen topraklar Anadolu'dan getirilen Türk aşiretleri ile iskân edilmiştir. Sürgün şeklindeki iskânlar yoluyla Rumeli'de sürgünler üzerinden kapsamlı bir göç ve iskân faaliyeti gerçekleştirilmiş oluyordu. Aynı uygulamaların Anadolu'da ele geçirilen Türk Beylikleri üzerinde de yapıldığı görülmektedir. Ele geçirilen beyliklerin ahalisi Anadolu ve Rumeli'nin birçok tarafına göç ettirilmekteydi. Böylelikle bir taraftan iskân faaliyetleri açısından insan kaynağı meselesi çözümlenirken diğer taraftan bu beyliklerin mirasının ilerleyen dönemlerde Osmanlı Devleti'ne çıkarabileceği siyasi problemlerin de önüne geçilmeye çalışılmaktaydı. Böylece Türk Beylikleri ayrı ayrı bölgelere dağıtılarak iskân edilmişlerdir. Rumeli'de ve Anadolu'da birçok yerde Kınık, Avşar, Çepni, Bayat,

---

¹⁰ Kemal Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, s. 55. Zafer Erginli, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Türk Dervişlerinin İzleri", *Türkler*, c. 9, s.109.

¹¹ Halaçoğlu; "Osmanlı toprak Düzeni ve İskân Politikası", s.218.

vb. gibi yer adlarına rastlanması Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân siyasetinin bir göstergesidir.¹²

Anadolu'da olduğu gibi Rumeli'de de Türkleşme ve İslamlaşma birbirine paralel bir düzeyde gitmiştir. Fakat Anadolu'nun iskânı ile Rumeli topraklarının iskânı arasında bazı farkların olduğu da unutulmamalıdır. Anadolu'ya gelenler Moğol baskısına maruz kalan Türkmenlerdir. Bu baskıdan kurtulmak isteyen Türk aşiretleri Anadolu'nun her yerine özellikle de daha güvenli olan batı taraflarına yerleşmişlerdir. Yeni gelen bu göçmenler, yerleşik hayatı veya göçebe yaşam tarzını kendileri belirlemişlerdir. Rumeli'deki yerleşme ise Osmanlı Devleti'nin belirlediği iskân siyaseti çerçevesinde gerçekleşmiştir.¹³

Belirtildiği üzere erken dönem Osmanlı iskân politikaları dışa dönük ve fetih amaçlı bir yapıya sahipti. İskân kuruluş ve genişleme döneminde sistematik bir şekilde yapılmıştı. Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine girmesine paralel olarak ekonomik, askeri, siyasi ve sosyal alanlarda da bozulmaların başladığı ve ülke genelinde etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle bu dönemde savaşların çok uzun sürmesi ve Osmanlı Devleti'nin mağlup olması, devletin ekonomik yapısını derinden etkilemiştir. Gerekli sefer harcamalarının karşılanması için yeni vergiler konulmuş ve Anadolu köylüsü bu ağır vergileri ödeyemez hale gelmiştir. Toprak düzeninin bozulması ise eşkıyalık hareketleri ve iç karışıklıkların giderek artmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan durum sonucunda Celali İsyanları başlamıştır. İsyanlar ülke içindeki huzuru bozmuş ve yerleşik ahali topraklarını bırakarak daha güvenli yerlere göç etmeye başlamıştır. Böylece pek çok meskûn yer metrûk hale gelmiştir. Bu ise, ekonomik gelirlerinin çoğunluğu ziraata dayalı Osmanlı Devleti'nin zirai gelirlerinin azalması anlamına gelmiştir.

¹² Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", c. XI (Ayrı Basım), *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1952, s.544; Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, s.56.

¹³ Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti", *Türkler*, Cilt 9, Ankara, 2002, s.166-167.

Hülâsa devlet, üretimin ve dolayısıyla gelirinin artırılması amacıyla harap ve sahipsiz yerlere konar-göçerleri yerleştirerek bu yerlerin yeniden ziraata açılması şeklinde bir politika izlemeyi uygun görmüştür.¹⁴

XVII ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin iskân siyasetinin esası harap ve sahipsiz yerlere aşiretleri yerleştirilerek buraları yeniden ziraata açmak ve şenlendirmek şeklinde olmuştur. Bu suretle devlet XVIII. yüzyıldan itibaren cebri iskânın temellerini de atmış oldu.¹⁵ Anadolu'daki aşiretlerin iskânına paralel olarak alınan başarısızlıklar sonucunda topraklarının daralması sebebiyle anavatana doğru bir göç hareketi de başlamıştır. İçe dönük iskân siyasetinin ikinci aşaması bu göçmenlerin uygun yerlere yerleştirilmeleri şeklinde olmuştur. Devletin konar-göçerleri geçerli sebeplere bağlı olarak iskâna yönlendirmesini bugünkü anlamda cebren yapılan bir göç hadisesi olarak değerlendirebiliriz.¹⁶

Bu bölgelere iskân yapılırken derbendler de bir iskân unsuru olarak kullanılmıştır. Yol ve bölge güvenliğinde bir emniyet zinciri olarak tesis edilmiş olan derbendler, iç iskân meselesinin hallinde önemli rol oynamışlar, başıboş, yurtsuz kimseler toprak sahibi yapılmış, boş araziler ziraata açılmıştır.¹⁷ Derbendler sayesinde bölgenin güvenliğinin sağlanmasının yanında, eşkıyalara ve baskı gruplarına karşı da emniyet-güvenlik duygusunun halk üzerinde hâkim kılınması temin edilmeye çalışılarak yerlerini terk edenlere mani olunmak ve iskânı kolaylaştırmak gayesi de güdülmüştür. Yerini terk ederek başka bir yere gitmiş kimseler, orada on yıl kalmışlar ve oranın vergi defterine kaydedilmişler ise yerlerinde

¹⁴ Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, s. 60; Tufan Gündüz, "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçer Raiyete Dair", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 3, 1996, s.84-87.

¹⁵ Mustafa Keskin, "Kayseri Yöresindeki Aşiretlerin İskânı Hakkında", *I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri* (11-12 Nisan 1996), Kayseri, 1997, s.198.

¹⁶ İbrahim Güler, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Hareketleri Olarak İç Göçler", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı), s.36, İstanbul, 2000, s.159.

¹⁷ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, II. Baskı, İstanbul 1990, s.101; Halaçoğlu, "Osmanlı Toprak Düzeni ve İskân Politikası", s.226.

bırakılırdı. Fakat terk ettikleri ekili topraklar için *çift bozan resmi* adı altında bir vergi kendilerinden tahsil edilirdi.

Gerileme devrinde Osmanlı Devleti'nde iskân meselesinin asıl hedefi eşkıyalık hareketlerinin önlenmesine yönelik olmuştur. Böylece bu cemaatlerin şekavet ve kötülüklerinin engellenmesi amaçlanmıştır. Değişik sebeplerle huzur ve asayiş bozan aşiret ve gruplar, devlet tarafından takip edilerek daha önceden sürgün bölgesi olarak seçilen Rakka, Kıbrıs gibi yerlere sürgün gönderilmişlerdir.¹⁸

Osmanlı Devleti'nin fütihat dönemi 1683'te İkinci Viyana Kuşatması'nın başarısızlığı ile son bulmuş, başarısızlığın ardından içe yönelik göç hareketleri de artmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Güney-Doğu Anadolu ve Halep eyaletinde bulunan aşiretler, güneyden gelen Arap aşiretlerinin baskısı ile Anadolu içlerine doğru göç etmeye başlamıştır. Devlet öncelikle bu aşiretleri iskân etmeye çalışmıştır. Bu dönemde, toplu bir iskân siyasetinden ziyade bölgelere hitap eden ve oraların ıslah edilmesini öngören bir yol izlenmiştir. Göçebelerin büyük çapta iskânlarının XIX. yüzyılda gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁹

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda yaşadığı en büyük sorunlardan biri de kaybettiği topraklardan kendisine doğru gelen yoğun göç dalgasıydı. Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklarda meskûn olan Müslüman ve Türk ahali dönemin siyasal şartlarına bağlı olarak kalabalık gruplar halinde Anadolu'ya akmaktaydılar. XVII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin Avusturya, Lehistan, Rusya ve Venedik ile yaptığı uzun savaşlar (1683-1699) yenilgiyle sonuçlanmış, 1699 Karlofça Antlaşması'yla da Türkler ilk toprak kaybına uğramıştı. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin genişleme dönemi sona erip duraklama dönemi başlamıştır. Osmanlı

¹⁸ Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, s.63.

¹⁹ Mehmet Eröz, *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991, s.256; M. Yaşar Ertaş, "Tanzimat Döneminde Mardin ve Çevresinde Devlet Aşiret İlişkileri", *Makalelerle Mardin 1*, (Haz. İbrahim Özcoşar), İstanbul, 2007, s.497-528.

Devleti'nin göç meselesi ile ilk tanışması da başarısızlıkla sonuçlanan 1683 II. Viyana kuşatması sonrasında, serhat boylarındaki Müslümanların geri çekilmeleri esnasında olmuştur. 1683-1699 yılları arasında devam eden Osmanlı-Avusturya savaşları Balkanlar dâhil birçok yerleşim merkezinin de zarar görmesine sebep olmuş ve buralarda yaşayan Müslüman halk göçmen durumuna düşmüştür. Müslüman ve Türk ahali iç kesimlere doğru göçmek zorunda kalmıştır. Osmanlı'nın Avrupa'dan geri çekilmesiyle doğru orantılı olarak göç süreci de hızlanmıştır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra Kırım'ın Ruslara bırakılmasıyla 1800'lü yıllara kadar geçen süre de beş yüz bine yakın insan Anadolu ve Rumeli'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Rusya ele geçirdiği topraklardaki Müslüman halkı göçe zorlayarak yerlerine Slav, Kazak ve Tatarların yerleştirilmesini öngören bir tehcir siyaseti izlemiştir.²⁰

Osmanlılar Rumeli'de elde ettikleri bölgelere sürgün usulüyle Türkmen iskânını gerçekleştirirken, büyük oranda Batı ve Orta Anadolu'da yaşayan konar-göçer teşekküllerden faydalanmaktaydı. Osmanlı idarecileri esas olarak gelişme ve ilerleme için yerleşik hayatın şart olduğuna inanmaktaydılar. Bu sebeple konar-göçer aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmesi bir devlet politikası hâline getirilmiştir. Devlet bu uygulamayla iki yönden kârlı çıkmaktaydı. Çünkü geçimlerini büyük ölçüde hayvancılıkla sağlayan ve yaylak, kışlak arasında konar-göçer bir hayat tarzı benimseyen Yörüklerle yerleşik halk arasında asayiş olayları ortaya çıkmaktaydı. Ayrıca yukarıda ifade edildiği gibi yeni fethedilen bölgelerdeki arazinin işlenmesi gerekmektedir. Böylece devlet hem Anadolu'daki yerleşik halkla konar-göçerler arasındaki asayiş olaylarından kurtulmuş oluyor hem de Trakya ve Balkanlar'daki toprağın işlenmesini sağlayarak gelirlerini arttırıyordu. Bu sayede Rumeli'de Türk geleneklerine göre kurulmuş köy, kasaba ve

²⁰ Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, s.568-70.; H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç*, Kum Saati Yay., İstanbul, 2001, s.31-32.

şehirler ortaya çıkarken, eski yerleşim yerleri de Türk-İslâm karakteri kazanmaya başlamaktaydı.²¹

Sonuç

İlkçağlardan beri görülen sürgün uygulaması genel olarak devlet otoritesinin sağlanması amacıyla cezalandırma yöntemi olarak kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde sürgünler birçok sebeple yapılmakla birlikte cezalandırma, otorite tesisi ve iskân politikası olarak kullanıldığı görülmektedir. Sınırların genişlediği devire ele geçirilen toprakların Türk-İslâm nüfusu ile şenlendirilmesi amaçlanarak dışa doğru iskân politikası yürütülmekteydi. Ülke içerisinde yaşanan birtakım sorunların çözümü için bazı toplulukların sürgün yoluyla farklı yerlere yerleştirildikleri de görülmektedir. Mahalleler arasında dahi sürgünler uygulanabilmekteydi.

Osmanlı Devleti'ndeki göç ve iskân politikası XVIII. yüzyıldan itibaren içeri doğru iskân şekline dönüşmüştür. 1699 yılında gerçekleşen II. Viyana kuşatmasındaki başarısızlıktan sonra gittikçe artan bir şekilde devam eden toprak kayıpları başlamıştır. Kaybedilen topraklardaki Osmanlı tebaası yabancı hâkimiyetine giren yerlerden Osmanlı topraklarına özellikle de Anadolu'ya doğru çekilmekteydi. Bu nüfus hareketleri içe dönük iskân olarak adlandırılmaktadır. Kuruluş ve genişleme devri sürgün faaliyetleri devletlerin siyasi olarak büyümesinin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik şartlarını sağlamaya yönelik sistemli bir politika iken duraklama ve gerileme dönemlerinde devletin düzenini ve varlığını ayakta tutmaya yönelik olmuştur.

Kaynakça

Acehan, A. (2008). "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5):12-29.

²¹ Gülsoy, "XIV-XVIII. yy'da Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti", s.30-36.

- Ağanoğlu, Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1953). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler". *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15(1-4):219-237.
- Daşçıoğlu, K. (2007). *Osmanlı'da Sürgün, Osmanlı Devleti'nde Sürgün Siyaseti*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Doğru, H. (2002). "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti" *Türkler*, Cilt 9. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Dündar, F. (2001). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913- 1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erginli, Z. (2002). "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Türk Dervişlerinin İzleri". *Türkler*, Cilt 9. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ertaş, M. Y. (2007). "Tanzimat Döneminde Mardin ve Çevresinde Devlet Aşiret İlişkileri", *Makalelerle Mardin I*, (Haz. İ. Özcoşar), İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları.
- Güler, İ. (1995). "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Hareketleri Olarak İç Göçler", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (36): 155-211.
- Gülsoy, E. (2013). "XIV-XVIII. yy'da Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti". *Osmanlılarda İskân ve Göç*. N. İpek, M. Taşdemir (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gündüz, T. (1996). "Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçer Raiyyete Dair". *Akademik Araştırmalar*, 1(3): 84-87.
- Halaçoğlu, Y. (1992). "Osmanlı Toprak Düzeni ve İskân Politikası" *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi*, 2. Kitap. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- İnbaşı, M. (2002). "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, Cilt 9. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Keskin, M. (1996). "Kayseri Yöresindeki Aşiretlerin İskânı Hakkında". *Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri* (11-12 Nisan 1996). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Köksal, O. (2006). "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayunları". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (19):283-341.
- Murphey, R. (1999). "Population Movements And Labor Mobility in Balkan Contexts: A Glance At Post-1600 Ottoman Social Realities". *South East*

- Europe in History-The Past, The Present And The Problems of Balkanology*, M. Delibaşı (Ed.) Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Orhonlu, C. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*. (2. Baskı). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Şimşirgil, A. (2013). "Osmanlı Devleti'nde İskân". *Osmanlılarda İskân ve Göç*. N. İpek, M. Taşdemir (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Turan, O. (2000). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. Cilt II. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

AHISKA TÜRKLERİ'NİN SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ: ERZİNCAN ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmetler Bölümü

Özet

Göç kavramı ve olgusu üzerine yapılan değerlendirmelerin yer aldığı bu çalışmada, tarih boyunca meydana gelen göç hareketliliğinin sebepleri üzerinde durulmakta ve bu durumun Ahıska Türkleri özelinde yarattığı travma ve etkileşim incelenmektedir. Erzincan'a göç etmiş Ahıska Türkleri ile yüzyüze gerçekleştirilen mülakatlar üzerinden göçmenlerin sosyal, kültürel ve dinî değerlerinde herhangi bir değişim yaşanıp yaşanmadığı araştırılmaktadır. Araştırmada, Türkiye'ye göç eden Ahıska Türklerinin büyük çoğunluğunun "yabancı bir ülkede değil öz vatanlarında" yaşadığına inandığı ve yine büyük çoğunluğunun Türkiye'ye uyum sorunu yaşamadığı anlaşılmaktadır. Sosyoekonomik ve kültürel değerlerinden yapılan araştırma, bu uyum kabiliyetinin altında yatan sebeplerden birisinin aynı soy ve dine mensubiyet olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Uluslararası Göç, Ahıska Türkleri.

Giriş

Ahıska Türkleri isimlerini Gürcistan'da bulunan Ahıska bölgesinden almışlardır. Bu bölgeye Gürcistan'da "Mesketi" ya da "Mesketya" denildiğinden Ahıska Türklerine "Mesketya Türkleri" de denilmektedir. 1921 yılından sonra bu bölge SSCB'ye dâhil olmuştur. İkinci Dünya Savaşında erkekler ya ağır işlerde çalıştırılmış ya da cepheye gönderilmiştir. Ahıska Türkleri, 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı sonunda Ahıska'nın Ruslara terk edilmesinden sonra Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği'nin izlediği zorunlu göç ve sürgün politikasıyla vatanlarından zorla göç ettirilmiştir. Eski Sovyetler birliği içindeki çeşitli ülkelerde sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türkleri anavatanları olan Ahıska'ya bir daha dönememişlerdir. Ahıska Türkleri geçmişten bu yana çeşitli zamanlarda Türkiye'ye göç etmişlerdir. 14 Kasım 1944 sürgünü ile 1989 Fergana olayları Ahıska Türklerinin yaşadığı en büyük sürgünlerdir. 1992 yılında Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabul edilmesine dair kanunla 200 aile İğdir'a gelmiştir.

1998 ve 2004 yılları arasında birçok Ahıska Türkü vatandaşlıktan çıkarılarak başta ABD olmak üzere, Gürcistan, Türkiye ve Ukrayna'ya göç etmiştir. Dünyanın değişik ülkelerine göç eden Ahıskalıların problemlerini tespit edebilmek, taleplerini dile getirebilmek adına 2010 yılında merkezi İstanbul olarak Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) kurulmuştur.

Bu çalışmada 2016 yılında Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabul ve iskânına ilişkin kanunun çıkmasından sonra Türkiye'ye göç eden Ahıska Türklerinin göç, yerleşme ve uyum sorunları Erzincan örneğinde araştırılmıştır. Erzincan, 2016 yılında Türkiye'ye gelen Ahıska Türklerinin en çok yerleştikleri illerin başında gelmektedir.

Göç ve Uluslararası Göç Kavramları

Göç olgusunun anlaşılması bakımından öncelikle kavramın nasıl tanımladığı önem arz etmektedir. Seyyar ve Genç'e göre göç "bir yerleşim biriminden, bir siyasî sınırı olan toprak parçasından başka

birine doğru fert, grup veya kitle hâlinde gerçekleşen bir harekettir” (Seyyar-Genç, 2010: 272). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise göç; ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2017).

“Bir kişinin ailenin ya da bir grubun fiziksel, ekonomik, kültürel, siyasal ve çok çeşitli nedenlerle kendi kararıyla ya da zorunlu olarak yaşadıkları, çalıştıkları yerleşimlerini değiştirerek bir başka yerleşim yeri edinmeleridir” (Acar, Negiz vd. 2013: 163). Kapıdan kapağa mahalleden mahalleye göç olmaz. Her iki yerleşim arasında anlamlı bir uzaklık ve yaşam ortamlarında anlamlı bir farklılık olmalıdır. Göçlerin farklı özelliklere sahip çeşitleri vardır. İç göç, dış göç, mevsimlik göç, zorunlu göç, beyin göçü, işçi göçleri, mübadele göçleridir. Bunlar ayrı bir yazının konularıdır. Tarihte tüm göçlerin temel nedenleri ortaktır. Göçün çıktığı ortamdaki itici nedenler ve göçülen yerin çekiciliğidir. Göç en kapsayıcı tanımıyla kalıcı olma duygusu ve kararıyla yer değiştirme yaşam alanını değiştirme demektir. İnsanın ömür boyu yaşadığı toprak yaşam ve iş çevresinden eşyalarını toplayarak ya da eşyalarını almadan geri dönmek üzere ayrılmasıdır. Uzun ya da ani bir kararla bir yerden uzun mesafeli bir başka yere kalıcı ve yeni bir yaşam kurma amacıyla bir insan bu zorlu ve sıkıntılı süreçte ikinci anlamda belli oranda göçer (Acar, Negiz vd. 2013: 163).

Uluslararası göç ise, “insanın çeşitli nedenlerle vatandaşı oldukları ve yaşadıkları ülkeden ayrılıp, ayrılma nedenlerinin daha iyi düzenleneceğini düşündükleri ülkelere yerleşmeleri sürecidir. Günümüzde ülkeler arası etkileşim kanallarının artması, iletişim imkânlarının iyileşmesi gibi nedenlerle milyonlarca insan uluslararası göç sürecine katılmaktadır. Ayrıca hayat ve çalışma koşullarındaki değişimler ve mekân algısındaki dönüşümler insanların sürekli olarak yer değiştirmesine neden olmaktadır” (Baştürk, 2014: 345). Ortaya çıkış şekline göre göç farklı kategorilere ayrılmıştır.

a. *İlkel Göçler*: Özellikle insanların doğa karşısındaki çaresizliğinden kaynaklı göç türüdür. Özellikle ilkel ya da tarımsal faaliyetlerle geçimi sürdürmek durumunda olan toplumlarda daha yaygındır. Kuraklık, sel, doğal afetler gibi tamamen fiziksel çevre koşullarının etkisi ilkel göçün ortaya çıkmasında etkilidir

b. *Zorunlu Göçler*: Genellikle insanların kendi istekleri dışında buldukları toplumu, yaşadığı bölgeyi terk etmek durumunda kalmasıdır. Savaşlar, iç çatışmalar, etnik mücadeleler örnek olarak verilebilir.

c. *Serbest Göçler*: İnsanların kendi istek ve tercihleriyle gerçekleştirmiş olduğu bireysel ya da kitlesel göçlerdir. İş, sağlık, eğitim gibi sebeplerle yapılan göçlerdir.

d. *İç Göçler*: Bir ülke içerisinde gerçekleştirilen kentten kente, köyden kente, köyden köye, kentten köye şeklinde gerçekleştirilen nüfus hareketleri şeklinde ortaya çıkar. Teknolojide yaşanan gelişmeler, nüfus artışı, sağlık ve eğitim, işsizlik gibi sebepler iç göçün ortaya çıkmasında etkilidir.

e. *Dış (Uluslararası) Göçler*: Bir ülkeden başka bir ülkeye doğru gerçekleşen nüfus hareketleridir. Göç edilen ülkenin göç eden bireylerde bir anlam ifade etmesi gerekir. Buna bağlı olarak uluslararası göçler çok farklı ülkelere yapılabilmektedir. Savaşlar, ekonomik nedenler, nüfus mübadeleleri, etnik baskılar Uluslararası göçün ortaya çıkmasında etkilidir.

Uluslararası Göçün Nedenleri

Uluslararası göçün emek piyasasına bağlı olarak gerçekleştiğine dair görüşler bulunmaktadır. Buna göre herhangi bir ülkedeki ücretler genel düzeyi ve bununla bağlantılı işçi haklarının diğer ülkelerden yüksek olmasının, daha alt düzey ücret ve çalışma koşullarına sahip çalışanlar için bu ülkeyi cazip hâle getirdiği varsayılmaktadır. Uluslararası göçe sebep olan faktörler dört grupta toplanabilir (Baştürk, 2014: 350-352):

a. *Emek Piyasasının Avantajları*: Göç alan ülkelerin, özellikle Batı Avrupa ülkelerinin temel özelliği, ücret ve çalışma koşullarının diğer ülkelerle kıyaslandığında daha cazip olmasıdır. Ayrıca göçmenler özellikle geçici göçmenler emek maliyetlerinin düşürülmesine etki etmektedirler.

b. *Gelişmiş Sosyal Haklar*: Sosyal ve siyasi hakların niteliği de uluslararası göçü etkilemektedir. Özellikle Batı Avrupa Ülkelerinde konut, eğitim, sağlık gibi sosyal haklar diğer ülkelere göre daha çok gelişmiştir. Göç kararlarında daha iyi bir hayatı yaşama arzusu etkili olmaktadır.

c. *Savaş ve Siyasi Sorunlar*: İç savaş, askeri devrimler ve rejim değişiklikleri gibi gerekçelerle milyonlarca insan yaşadığı ülkeyi terk etme durumunda kalmıştır. Bu gelişmeler özellikle mülteci göçmenlerin sayısında artışa neden olmuştur.

d. *Yerleşik Etnik Gruplar ve Diasporalar*: Özellikle gelişmiş ülkelerin çoğunda, farklı etnik grupların yerleşik ilişkileri bulunmaktadır. Ayrıca göçmenler çoğunlukla kendi ülke-lerinden gelen ve diğer insanlardan oluşan sosyal ağlarıyla iletişim halindedirler. Bu durum göç kararı üzerinde etkili olmaktadır. Benzer vatandaşlık ve etnik kökenlerin göç edilen ülkelere oluşturdukları sosyal etkileşimler dizisine “diaspora” denir.

1990’lı yıllara kadar Türkiye göç veren bir ülke konumundayken daha sonrasında göç alan, göçe geçiş sağlayan, göçmen ya da sığınmacı istihdam eden bir ülke konumuna gelmiştir. Türkiye’ye yönelen uluslararası göç akınları incelendiğinde göçmenlerin ve sığınmacıların genellikle Balkanlar, Orta Doğu ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinden geldiği görülmektedir. Bu göçmenlerin Türkiye’yi seçme nedenlerinin başında Türk kökenli olmak, dil öğrenme kolaylığı, tarihî ve coğrafi yakınlık gelmektedir. Coğrafi yakınlık nedeniyle yol masraflarının düşük olması ve vize almadaki kolaylıklar etkili olmaktadır. Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada çevre ülkelere göre nispeten daha fazla siyasi ve ekonomik istikrara

sahip olması da göç almasında etkili olmaktadır (Kılıçaslan, 2014: 272).

Ahıska Türklerinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi: Erzincan Örneği

Ahıska Türkleri isimlerini Gürcistan'da bulunan Ahıska bölgesinden almışlardır. Bu bölgeye Gürcistan'da "Mesketi" ya da "Mesketya" denildiğinden Ahıska Türklerine "Mesketya Türkleri" de denilmektedir. 1921 yılından sonra bu bölge SSCB'ye dâhil olmuştur. 1927 yılında yüzlerce din adamı, Pantürkist ve Türkiye yandaşı suçlamalarıyla hapsedilerek öldürülmüştür. 1930 yılında Stalin'in desteğiyle Ahıska Türklerinin bir kısmının soyadı Gürcü diline çevrilmiştir.

İlk defa 1944 yılında Gürcistan ve Türkiye hattında birleşen Ahıska bölgesinde bulunan Türk- Müslüman halkın Orta Asya'ya göç ettirilmeleri ile Ahıska Türkleri meselesi ortaya çıkmıştır. Stalin döneminde 14 Kasım 1944 yılında Rus askerleri tarafından vagonlara doldurulan Ahıska Türkleri sürgün edilmişlerdir.

1944 yılında Sovyet baskıları nedeniyle Ahıska Türkleri Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a yoğun şekilde sürgün ettirilmişlerdir. 1989 yılında Özbekistan'ın Fergana Bölgesinde baş gösteren sorunlar, dökülen kanlar ve yüzlerce insanın hayatını kaybetmesi sonucunda toplumsal huzuru ve sükûneti sağlamak için Ahıskalılar ikinci defa göçe tabi tutulmuşlardır. Yüzlerce Ahıskalı, Rusya'nın iç bölgelerine, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Ukrayna ve Türkmenistan'a sürülmüşlerdir. Rusya'nın Krasnodar bölgesine yerleşen Ahıskalılar burada fazlaca Rus milliyetçiliği altında kalmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin oturma izni vermesiyle ABD'ne göç etmişlerdir.

Türkiye'de 02.07.1992 yılında çıkarılan bir kanunla Ahıskalılar Türkiye'ye kabul edilmiş ve yerleşmeleri için gerekli izinler verilmiş, Kanun 11.07.1992'de Resmi Gazete de yayınlanarak kesinleşmiştir. 3835 sayılı Kanunun 6. maddesine göre Eski Sovyet

sınırlarında kalanların da Türkiye'ye yerleşecek olanların da çifte vatandaşlıkları Bakanlar Kurulunca sağlanacaktır. Ayrıca çifte vatandaşlık statüsü verilmeye kadar, ikamet tezkeresi düzenlenen Ahıska Türklerinin 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun 4. Maddesi gereğince çalışmalarına da izin verilmiştir. Yine 3835 sayılı kanun kapsamına giren 31.01.2009 tarihinden önce ikamet tezkeresi düzenlenen Ahıska Türklerinin kanunun yürürlüğünden itibaren 3 ay içinde çifte vatandaşlık başvurularının kabul edileceği ve Türkiye'nin dış politikası açısından sakıncası görülmevenlerin çifte vatandaşlık talepleri de 3 ay içinde sonuçlandırılacaktır. Ahıska Türkleri meselesinin çözümü konusunda uzun zamandır direnen Gürcistan Hükümeti 1999'da Avrupa Konseyi üyesi olabilmek için başvuruda bulunmuş ve aynı yılın Mayıs ayında Avrupa İnsan Hakları sözleşmesini imzalamıştır. Konseye üye olmanın şartlarından biri olan Ahıskalıların ana yurtlarına dönüşlerini kabul etmiştir (Gürcan, 2017: 510-518).

1998 ve 2004 yılları arasında birçok Ahıska Türkü vatandaşlıktan çıkarılarak başta ABD olmak üzere, Gürcistan, Türkiye ve Ukrayna'ya göç etmiştir.

Türkiye'ye yerleşen Ahıska Türklerinin önemli bir kısmı Erzincan'da ikamet etmektedir. Bilhassa Erzincan'ın Üzümlü ilçesi, tarım ve hayvancılığın yaygın olması ve toplu konutların bulunması gibi nedenler yüzünden Ahıska Türkeri'nin yoğun bir şekilde yerleştiği bölgelerden biri olmuştur.

Araştırmamızın amacı; Erzincan'a yerleşen Ahıska Türkleri'nin kimlik, aidiyet ve kültür bağlamında yeni bir topluma uyum sağlayıp sağlayamadıklarını inceleme ve kimliklerini ve aidiyetlerini tanımlama biçimlerini tespit etmektir. Bu nedenle Üzümlü ilçesinde bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın temel hipotezi; "Uluslararası göç eden bireylerin "yerine göre farklı kültür, dil, din, anlayış biçimine sahip olan yeni bir topluma dâhil olan insanlar topluluğu"dur. Araştırmanın alt hipotezleri ise şu şekilde özetlenebilmektedir:

- Uluslararası göç, göçmenlerin kimlik tanımlamasında değişikliğe sebep olabilir.
- Göç eden bireyler geleceklere konusunda endişe duymaktadırlar.
- Uluslararası göç, aidiyet algısında değişikliğe yol açabilir.
- Göç eden bireyler yeni bir topluma, kültüre uyum sağlamakta sorunlar yaşayabilir.

Çalışmada görüşme (mülakat) tekniğine uygun olarak 28 soru hazırlanmıştır. Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıska Türkleri'ne yönelik hazırlanan sorular yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak 75 kişiye uygulanmıştır. 75 kişi arasında 40 erkek, 35 kadın bulunmaktadır.

Örneklemin tespiti için öncelikle kanaat önderi niteliğindeki kişilere ulaşılmış ve bu kanaat önderleri aracılığıyla örneklem grubu oluşturulmuştur. Görüşme esnasında görüşmecilerden izin alınmak suretiyle ses kayıt cihazı kullanılmış, bazı görüşmecilerle fotoğraf çekilmiş, sorular ve cevaplar not alınarak araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır. Araştırma örneklemine katılan ve belirli bir zaman aralığında Üzümlü ilçesinde yaşayan bireylere öncelikle yaş, cinsiyet, medeni durum, milliyet, eğitim durumu, meslek gibi sorular sorulmuştur. Bu soruların yanında, Türkiye'ye göç sebepleri, kültür, kimlik ve aidiyet tespitine yönelik sorular, Türkiye'de yaşamış oldukları problemlere yönelik sorular yer almıştır.

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerini belirleyebilmek açısından önemli değişkenlerden birisi cinsiyet değişkenidir. Cinsiyet dağılımı açısından kadınlar ve erkekler birbirine yakın sayıdadır. Çünkü araştırma esnasında göç eden bireylerin genel itibarıyla aile olması dikkatimizi çekmiştir. Erzincan Üzümlü ilçesine göç eden Ahıska Türkleri aileleriyle birlikte göç etmiştir. Araştırma örneklemini bu bakımdan aile ve bir aileye mensup olan kadın, erkek ve

çocuklardan oluşmaktadır. Ukrayna'daki savaş ve baskıdan dolayı bireyler aileleriyle birlikte göç etmişlerdir.

Tablo 1: Cinsiyet

Cinsiyet	Kişi Sayısı
Kadın	35
Erkek	40
Toplam	75

Demografik özelliklerin belirlenmesinde bir diğer değişken de yaş değişkenidir. Araştırmaya katılan toplam 75 kişiden 11'i 0-12 yaş aralığında, 14'ü 13-30 yaş aralığında, 20'si 31-45 yaş aralığında, 25'i 46-55 yaş aralığında, 5'i ise 55-75 yaş aralığındadır.

Tablo 2: Yaş

Yaş	Kişi Sayısı
0-12	11
13-30	14
31-45	20
46-55	25
55-75	5
Toplam	75

Araştırmaya katılanlara "milliyet ya da aidiyet olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız?" sorusuna yöneltilmiştir. 46 yaşındaki bir erkek katılımcı, "Biz Türk'üz, dedem önce Gürcistan'a göç etmiş oradan da Ukrayna'ya gelmişiz. Anavatomuz Türkiye'dir. Ben Türk'üm, eşim ve çocuklarım da Türk'tür." şeklinde cevap verirken 38 yaşında bir kadın katılımcı "Ukrayna'da bize hep ayrımcılık yapıyordu. Siz Türk'sünüz gidin buralardan diye 1980'li yıllarda hep dışlanıyorduk. Dolayısıyla ben Türk'üm." demiştir. 16 yaşındaki bir erkek katılımcı ise "Ben Ukrayna'da doğdum. Ukraynalıyım. Annem Rus, Babam Türk." ifadelerini kullanmıştır.

28 yaşındaki bir kadın katılımcı, “Ukrayna’ya sürgün edildiğimiz için gelmişiz Annem babam bana öyle anlatırlardı. Zorunluktan dolayı gelmişiz ben de burada Ukrayna’da doğdum. Benim tercihim değil.” Derken, 54 yaşındaki bir erkek katılımcı “Türkiye’ye göç etmemizin sebebi sadece savaş ya da baskı değil. Öz vatanımıza dönme kavuşma isteğidir.” demiş ve 34 yaşında bir kadın katılımcı, “Benim iki tane vatanım var. Ben Ukrayna’da doğdum büyüdüm ama köklerim anavatanım Türkiye. Çocukluğum Ukrayna’da geçti. Ama kendi vatanıma döndüm. Çok mutluyum.” şeklinde cevap vermiştir.

Tablo 3: Milliyet (Aidiyet)

Milliyet (Aidiyet)	Kişi Sayısı
Türkiye	55
Gürcistan	2
Rusya	8
Ukrayna	6
Çifte Vatandaş (Ukrayna-Türkiye)	4
Toplam	75

Katılımcıların verdikleri cevaplardan hareketle Ukrayna’dan gelen bireyler, genel itibariyle kendisini Türk olarak tanımlamakta, Türkiye’ye özlem duymakta, Türkiye’yi kendi vatanları olarak görmektedirler. Annesi ya da babası Rus, Ukraynalı olduğundan dolayı kendini Rus ya da Ukraynalı olarak tanımlayan bireyler de bulunmaktadır.

“Hangi dine inanıyorsunuz?” sorusu kimlik ve aidiyeti tamamlayıcı bir sorudur. Bu soruya katılımcılar değişik cevaplar vermişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu kendisini Müslüman olarak tanımlamaktadır. 75 kişiden 58’i kendisini Müslüman olarak tanımlamaktadır. 14’ü Hıristiyan olarak tanımlarken 3 kişi de herhangi bir görüş bildirmemiştir.

Tablo 4: Din

Din	Kişi Sayısı
Müslüman	58
Hıristiyan	14
Diğer	3
Toplam	75

Dinî aidiyetle ilgili yapılan mülakatlarda, 39 yaşındaki bir erkek katılımcı, *“İbadetlerimizi gizli yapardık. Cami vardı ama camiye baskın düzenlenirdi. Özellikle Cuma günleri. Hatta bir defasında camiye bombaladılar, birçok kişi öldü.”* ifadelerini kullanmış, 51 yaşındaki bir diğer erkek katılımcı ise *“ben Müslümanım elhamdulillah. Camiye gidiyorum, çocuklarımızı Kur’an kursuna gönderiyoruz. İyi ki öz vatanımıza döndük. Ramazan ayında oruç tutuyoruz.”* demiştir.

24 yaşındaki bir kadın katılımcı, kendisini Hıristiyan olarak tanımlarken *“Annem Ukraynalı, babam Türk. Ama annem ve ben Ukrayna’daki yaşama alıştık.”* şeklinde konuşmuş, 14 yaşındaki bir Müslüman kadın katılımcı ise *“Hafta sonları Kur’an kursuna gidiyorum. Ukrayna’da babam ve annem bana dua öğretti. Okulda Müslüman olduğumu gizliyordum. Özellikle okulda arkadaşlarım Allah ile Müslümanlarla dalga geçiyorlardı. Ama çok şükür Türkiye’deyiz.”* şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

Ukrayna’da din ile ilgili baskıların olduğu, baskıdan dolayı bazen bireylerin dini ibadetlerini yerine getirmekte zorlandıkları ya da gizli olarak ibadetlerini yaptıkları belirlenmiştir. Ahıska Türleri kendilerini genel anlamda Müslüman Türk olarak tanımlamaktadırlar.

Erzincan’a gelen Ahıska Türkleri çoğunlukla Türkçe konuşmaları ve Müslüman olmaları sebebiyle kısa sürede yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamışlardır. Bir katılımcı bu durumu, *“biz Erzincan’da çok mutluyuz. Erzincan’da komşularımız var. Akşamları misafirlğe*

geliyorlar biz de onlara gidiyoruz. Birbirimize değişik yemekler yapıp, birbirimizle tecrübelerimizi, yaşadıklarımızı paylaşıyoruz. Geçen aylarda sünnet düğünü yaptık. Bizimle gelen bir aile Erzincanlı bir aileye kızını verdi nişan yaptık.” diyerek açıklamıştır.

Katılımcıların eğitim düzeylerini belirlemeye yönelik de bir soru sorulmuştur. Araştırmaya katılanların eğitim seviyesine bakıldığında birçok kişinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, göç eden bireylerin nitelikli, eğitim düzeyi yüksek ve meslek sahibi kişiler olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların eğitim seviyelerinin yüksek olması meslek tercihinde belirleyici olmaktadır.

Tablo 5: Eğitim Seviyesi

Eğitim Seviyesi	Kişi Sayısı
İlköğretim	3
Lise	24
Üniversite	42
Yüksek lisans ve Doktora	6
Toplam	75

Meslekleri sorulan katılımcıların büyük çoğunluğu, göç etmeden önce Ukrayna'daki mesleklerine devam edemediklerini belirtmiştir. Erzincan'da önceki mesleklerine devam edememelerinin sebepleri ise; dil problemi ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından doğru planlamanın yapılamamasıdır. Ahıska Türkeri'nin yaşamış olduğu problemlerin en önemlisi meslekle ilgili olanıdır. Erzincan Valiliği, Üzümlü Kaymakamlığı ve Belediye tarafından aynî ve nakdî yardımlar yapılmasına rağmen bu problem hâlen çözüme kavuşturulmuş değildir.

Tablo 6: Meslek

Meslek	Kişi Sayısı
Ev Hanımı	5
Öğrenci	27

Hemşire-Doktor	7
Sağlık Memuru	9
Öğretmen	8
Polis	6
Serbest Meslek	9
İşçi	4
Toplam	75

Katılımcıların medenî durumlarıyla ilgili soruya verdikleri cevaplara bakıldığında; büyük bir çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Bekâr olan katılımcılarsa, yaş itibariyle henüz evlilik yaşına ulaşmamış kişilerdir. Boşanan katılımcıların boşanma sebepleri arasında ise farklı dine ya da farklı milliyete tabi olan bireylerin birbirlerine uyum sağlayamaması bulunmaktadır.

Tablo 7: Medeni Durum

Medeni Durum	Kişi Sayısı
Evli	43
Bekâr	24
Boşanmış	8
Toplam	75

Katılımcıların medeni durumla ilgili soruya verdikleri cevaplara bakıldığında; katılımcıların büyük bir çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Bekâr olan katılımcılar yaş itibariyle evlilik yaşına ulaşmamış kişilerdir. Boşanan katılımcıların boşanma sebepleri arasında ise farklı dine ait olan, farklı milliyete sahip olan bireylerin birbirlerine uyum sağlayamaması bulunmaktadır.

Katılımcılara, "Erzincan'da yaşamaktan memnun musunuz?" sorusuna genel anlamda "memnunuz" cevabını vermişlerdir. Memnuniyet ve memnuniyetsizlik şeklinde verilen cevaplar bireylerin isteklerine, ihtiyaçlarına ve düşüncelerine bağlı olarak değişmektedir.

Erzincan'da yaşamaktan memnun olduğunu ifade eden bir katılımcı düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: *“Erzincan'da yaşamaktan memnunum. Burası güvenli, kendi vatanım. İnsanlar çok ilgili ve sıcakkanlıdır. Devletimiz çok büyük bize bütün imkânları sundu.”* Bir başka katılımcı ise, *“Erzincan'da yaşamaktan memnun değilim. Evler küçük ve dar. Burada yapacak bir şey yok. Bütün çevremiz Ukrayna'da. Çalışmak istiyorum. Orada bir işim ve mesleğim vardı ama burada yok”* diyerek düşüncelerini açıklamaktadır.

Erzincan'a gelen Ahıska Türkleri, Türkiye'ye göç etmeden Ukrayna'daki mal ve eşyalarını (ev, daire, arsa, iş yeri, otomobil gibi) satarak Türkiye'ye gelmişlerdir. Geri dönmeyi düşünenlerin ya da akrabası bulunanların mal ve eşyaları halen Ukrayna'da bulunmaktadır.

Aile ve akrabalık bağları yüksek olan Ahıska Türklerinin başka şehirlerde yaşayan akrabalarının olup olmadığını belirlemeye yönelik olarak *“Erzincan dışında Türkiye'de yaşayan akrabamız var mı?”* sorusuna cevap veren 46 yaşındaki katılımcı, *“Bursa'da akrabalarımız var. Amcam ve çocukları Bursa'ya yerleştiler. Orada iş yeri açtılar Lokantaları var. Erzincan'a geldikten sonra onları ziyarete gittik. Bursa çok güzel ve iş imkânları da var. Ben de ailemle Bursa'ya gitmeyi düşünüyorum.”* diyerek cevap vermiştir. 37 yaşındaki katılımcı ise şu şekilde cevaplamıştır: *“Bizim akrabamız yok bir süre Erzincan'da kaldıktan sonra Ukrayna'ya döneceğiz. Çünkü iş yerimiz var evimiz var akrabalarımız var.”*

Ahıska Türkleri arasında daha önceki ülkelerine göç etmek isteyenler olduğu gibi, Türkiye içerisinde farklı bir ile gitmek isteyenler de vardır. Erzincan'dan başka ile gitme isteği büyük ölçüde ekonomik sebeplere dayanmaktadır. İyi bir iş de çalışıp daha iyi bir hayat yaşama arzusu temel belirleyicidir.

“Erzincan'dan hangi ile göç etmek istersiniz?” sorusu aslında Ahıska Türklerinin yaşadığı en önemli soruna dikkati çekmektedir. Cevaplar arasında İzmir, İstanbul, Antalya ve Bursa bulunmaktadır. Örneğin bir katılımcı *“Antalya'ya gitmeyi düşünüyorum orada*

turistlere rehberlik yaparım. Rusça ana dilim gibi ya da otellerde çalışırım. Burada şimdi işim yok.” diyerek istihdam amaçlı göç düşüncesini paylaşmıştır. Başka bir katılımcı ise *“İstanbul’a girmek istiyorum. İş imkânı ve olanakları yüksek, iş bulurum. En azından çocuklarımla daha iyi yaşarım.”* diyerek istihdam amaçlı olarak İstanbul’a göç edebileceğini belirtmiştir.

Ahıska Türklerinin Sosyal ve Kültürel Pratikleri

Dil

Ahıska Türkleri değişik zamanlarda farklı ülkelere göç etse de kendi dillerini korumayı başarabilmişlerdir. Yaşadıkları ülkedeki devlet politikaları, kendi ülke insanlarıyla kültürel etkileşim zaman zaman dil kaybına yol açmıştır. Ahıska Türkleri Kars, Ardahan ve Artvin bölgesinin lehçelerini kullanırlar. Yaşadıkları bölgelerde Rusça, Gürcüce, Özbekçe gibi dilleri kullanmışlardır.

Aile

Ahıska Türklerinde geniş aile ve geleneksel ailenin izlerine rastlanmaktadır. Evin idaresi ailenin en yaşlı erkeğe aittir. İş bölümü geleneklere göre belirlenmiştir. Babanın kararı son derece önemlidir ve onun aldığı kararlar aile üyelerince aynen uygulanır. Kadınlar ise genellikle temizlik, yemek, hayvanlara bakmak gibi ev işleriyle ilgilenirdi ancak 1944 yılındaki sürgünden sonra aile yapısında değişimler yaşanmıştır. Örneğin, kadınlar çalışmaya başlamış, eğitim seviyeleri artmış, çekirdek aile tipi daha çok görülmeye başlanmıştır.

Evlilik

Ahıska Türkleri aile bağlarına çok önem vermektedirler. 1944 yılından sonra SSCB baskısına karşı güçlü durabilmelerinin sebeplerinden bir tanesi de aile bağlarının güçlü olmasıdır. Yaşlı olan aile üyesi geleneklerin korunmasında ve aktarılmasında önemli rol oynar. Kadına değer verilir. Kendi kültürlerini koruyabilmek ve yaşatabilmek adına kendi topluluklarından (grup

içi) evlilik tercih edilir. Fakat genç kuşak arasında grup dışı evlilik tercih edilebilir.

45 yaşındaki katılımcı bu durumu şöyle açıklamaktadır: *“Oğlum Rus bir gelini sevdi evlenmek istedi önce karşı çıktım kültürü bize uymaz diye sonra evlenmelerine izin verdim. İki tane torunum var çok mutlular şimdi biz Erzincan’a geldik onlar Ukrayna’da kaldılar.”* 54 yaşındaki başka katılımcı ise *“babam beni halamın kızıyla evlendirdi. Kültürümüz aynı, dilimiz aynı, dinimiz aynı diye. Yabancı birisiyle evlenmeme müsaade etmezdi. Babam sert, otorite sahibiydi.”* şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

Ahıska Türklerinde boşanmaya hoş karşılanmaz ve çok nadir rastlanır. Boşanan erkek tekrar evlenebilir ama boşanan kadın hakkında iyi şeyler düşünülmezdi. Özellikle sürgünden sonra kadınların çalışma hayatına katılması, eğitim seviyelerinin artmasına bağlı olarak boşanma oranları artmıştır. Boşanma esnasında eğer çocuk varsa genellikle çocuk anneye verilir.

Düğün, Sünnet ve Cenaze

Ahıska Türklerindeki Düğün sünnet ve cenaze ile ilgili uygulamalarda genel itibariyle Müslüman ve Türk olmanın izlerine rastlanmaktadır. Sünnetler genellikle ameliyatla gerçekleştirilir. Ameliyat sonunda akrabalar, aile bireyleri, arkadaşlar, komşulardan oluşan davetli listesi oluşturulur. Davetlilerle birlikte bir meydan, mekân ya da alanda eğlenceler düzenlenir. Yöresel türküler söylenir ve oyunlar oynanır. Düğünlerde de benzer uygulamalara rastlanır. Cenazede genellikle dini konularda bilgi sahibi olarak kabul edilen kişi öncülüğünde İslamiyet’e uygun esaslar uygulanır.

Erkek çocuklarına yapılan düğün törenlerine (sünnet ve evlilik) “toy” denir. Eğer bir kız evlenecekse düğün denir. Ahıska Türklerinde erkek çocuklarının düğün törenleri daha önemlidir. Çünkü aileye yeni bireyler (doğumla) katılır. Nesil devam eder. Evlilik şekli olarak geleneksel usullere göre yapılan evlilik ya da kız

kaçırma yoluyla evlilikler görülür. Geleneksel usullere göre yapılan evliliklerde Türkiye'deki geleneklerin aynısı uygulanır.

Cenaze törenlerinde genellikle, ölen kişi pek bekletilmez. En kısa sürede toprağa verilir. Ölen kişi kibleye doğru yatırılarak gömülür. Hoca ya da molla tarafından Kur'an-ı Kerim okunur. Komşular cenaze evine yemek getirir. Cenaze evinde iki ya da üç gün yemek pişirilmez

Sonuç

Türkiye, tarih boyunca göç alan bir ülke olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde başlayan Ahıska Türklerine yönelik baskılar, şiddet içeren uygulamalar halen varlığını devam ettirmektedir. Ahıska Türkleri "Türk" ve "Müslüman" kimliklerinden dolayı sürekli ötekileştirilmiştir. Ahıska Türklerinin bugüne kadar kimliklerini koruyabilmesinin en önemli sebebi "Türk" ve "Müslüman" olarak ötekileştirilmesidir.

Günümüzde Ahıska Türkleri Azerbaycan, ABD, Kırgızistan, Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Türkiye'de yaşamaktadırlar. Türkiye'yi kendi öz vatanları olarak görmektedirler. Üzümlü ilçesine yerleştirilen Ahıskalıların, büyük bir kısmı Üzümlü ilçesine uyum sağlamıştır. Çok az sayıda insan uyum problemleri yaşamaktadır. Uyum sağlamalarında Türkçe konuşabilmeleri, Müslüman olmaları en önemli faktördür. Uyum sağlayamayanlar ise, bireysel istek, düşünce ve ihtiyaçları bağlamında bazı problemler yaşamaktadırlar. Erzincan'da yerel yöneticilerden, kamu kurum ve kuruluşlarının sunduğu hizmetten memnuniyet duymaktadırlar.

Ahıska Türklerinin en önemli sorunları arasında işsizlik gelmektedir. Göçle birlikte kendi iş ve mesleklerini yapamayan Ahıska Türkleri bu konuda devlet kurumları ve hükümetten destek beklemektedirler. İş kur, Erzincan Valiliği, Erzincan Belediyesi ve Üzümlü Kaymakamlığı her ne kadar bazı Ahıska Türkü için

istihdam sağlasa da halen bazı aileler ekonomik sıkıntı çekmektedir.

Rusya ve Gürcistan hükümetiyle Ahıska Türklerinin durumu detaylıca görüşülerek bu sorun tamamıyla çözümlenmelidir. Çünkü Rusya ve Gürcistan'da ailesi, akrabası olan Ahıska Türkü bulunmaktadır. Hatta bazı Ahıskalı bireyler Rusya'yı, Gürcistan'ı, Ahıska'yı da vatanı olarak görmektedir. Bu problem çözümediği takdirde bu göç hikâyesi hiç bitmeyecektir. Çünkü sürekli göç gelişler ya da yer değişmeler olacaktır.

Kaynakça

- Acar, H. Negiz, N. Akman, Elvettin (2013). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. 1.Baskı, Ankara: Maya Akademi.
- Baştürk, Ş. (2014). "Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar". *Sosyal Politika*. A. Tokol, Y. Alper (Ed.), Bursa: Dora Yayıncılık.
- Gürçan, K. (2017). "Rusya'nın Ahıskadaki Sürgünleri Sırasında Ermeniler Vasıtasıyla Ahıska Türklerine Uyguladığı Yıkıcı Siyaset: 1.Dünya Savaşından Günümüze", *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*, 2. Cilt, s. 510-518. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Kılıçaslan, S. C. (2014). *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinler arası Yaklaşım*, Pınar Akkuş-Özgür Başpınar Aktütün (Ed.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Seyyar, A. ve Genç, Y. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri: Ansiklopedik Sosyal Pedagojik Çalışma Sözlüğü*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <http://tdk.gov.tr>. (01.02.2017)
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara.

16. VE 18. YÜZYILLAR ARASINDA OSMANLI DEVLETİNDE İÇ GÖÇ OLGUSUNA BAKIŞLAR

Arş. Gör. Fatih ÇİÇEK

Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
fcicek@erzincan.edu.tr

Özet

Göç olgusu, insanın ortaya çıkışı ile birlikte günümüze kadar süregelen ve onu oluşturan şartların değişmesine rağmen hâlâ dinamizmini koruyarak devam etmektedir. Göç, insana özgü yapılanmaların coğrafya üzerindeki her türlü etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göç hareketliliğinin daha çok ekonomik şartlar göz önüne alındığında insanların yaşadıkları yerlerdeki imkânların mevcut nüfusa yeterli olmaması veya (buna karşılık insanların mevcut şartlardan) yaşamak için daha iyi şartlara sahip başka yerler aranması olarak özetlenebilir. Bu araştırmada, Osmanlı Devleti'nde iç göç olgusuyla ortaya çıkan temel problemler ve göç eden reayanın hangi ekonomik ve sosyal gerekçelerle göç ettiğini birtakım arşiv belgelerinden alınan örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece 16. ve 18. yüzyıllar arasında göç eden Osmanlı reayasının vergiler, üretim ve göç ilişkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Vergiler, Üretim, Osmanlı Devleti

Giriş

Göç, kişi ya da grupların yaşadıkları mekânı terk ederek kısa süreli veya kalıcı olarak yaşamak amacıyla başka bir yere gitmeleridir. Bu açıdan göç tanımı içinde, hareket, yer, mesafe ve zaman boyutu gibi unsurlar bulunmaktadır.¹ Tarihsel olarak baktığımızda Göç olgusu, insan veya insan topluluklarının, günümüze kadar sürekli olarak tekrarlandığı ve insan doğasının daha iyi bir hayat düzeyine ulaşma arzusu olarak karşımıza çıkmaktadır². Bu isteğin ortaya çıkarmış olduğu ideal, olanı elde etme yaklaşımının nihai noktasına kavuşma umudu olarak değerlendirilebilir³.

Tarih boyunca yapılan göçlerin pek çoğunda çevresel faktörler, siyasî durumlar, salgın hastalıklar, doğal afetler, kıtlık ve iaşe teminindeki problemler ve hepsinden daha önemlisi; finansal ve ekonomik şartlar göçlerin ana sebepleri olarak şekillenmiştir⁴. Türk tarihinin bilimsel veriler ışığında bilinen dönemlerinden günümüze kadar Türk milletinin, yukarıda saydığımız nedenler doğrultusunda küçük veya büyük topluluklar hâlinde sürekli

¹ Osman Gümüüşü, "Internal Migration in Sixteenth Century Anatolia", *Journal of Historical Geography*, S. 30/2, 2004, s.245.

² Göç tanımıyla ilgili olarak bkz. Suraiya Faroqi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s.327-337, İnan Özer, *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa 2004. Serdar Sağlam, "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı 5, 2006, s.34-44.

³ İnsanların göç etmedeki amaçları, insanın çevresinde bulunan beşeri ve coğrafi şartların tüm etmenleri ile birlikte ele alınmalıdır. İnsanın daha iyi bir hayat şartlarına ulaşma düşüncesi ya da gerçek ile umutlar arasında yapılan yürüyüşür. Buna örnek olarak sinema tarihinde usta yönetmen Charlie Chaplin'in 1917 tarihli *The Immigrant* filminde geçen Avrupa'dan Amerika'ya göç eden bir göçmenin hayallerini ele almasıdır. Sosyoloji ve göç ilişkisi için bkz. Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004. Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, Attila Kitabevi, 2. Baskı, çeviren: Nilgün Çelebi, , Ankara 1994. s.150-156, Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çevirenler Osman Akınhay - Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 314-315;

⁴ Yücel Özkaya, "Osmanlı İmparatorluğunda Göç Sorunu 18. Yüzyıllarda", Ankara Üniversitesi DTCF Basımevi, s. 1-2 Ankara 1983. Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004. s. 14-18

olarak göç ettiğini görmekteyiz⁵. Büyük toplulukların göçlerindeki en önemli nedenlerin başında finansal ve ekonomik nedenler gelmektedir. Osmanlı ekonomik modeli olan Tımar sisteminin beraberinde getirdiği toprağa dayalı ekonomik yapılanmanın, dönem dönem iklimsel dalgalanmalar ve askerî seferlerin sürekliliği ve bu seferlerde duyulan nakit ihtiyacının beraberinde getirdiği yeni vergiler Osmanlı reayasının ödeme gücünü aşmış olduğundan reaya bu duruma bazen çözüm olarak mevcut iskân olduğu toprakları terk ederek daha rahat edebileceği başka mekânlar arayışına girmiştir⁶.

Osmanlı Devleti kendinden önceki Selçuklu ve İlhanlılarda mevcut olan İktâ sistemi ile Bizans'taki Pronia sistemini -ortaçağın zorunlu ekonomik modeli olan toprağa dayalı üretim ekonomisini- kendi koşullarına uyarlayarak tımar sistemini ortaya çıkarmıştır⁷. Bu sistemde topraktan elde edilen ürünlerden alınan vergiler, Osmanlı Devleti ekonomisinin önemli bir gelir kalemini oluşturduğu için Osmanlı siyasî organizasyonu tımar sistemde üretim aracı olan reayasının bulunduğu topraklarda sürekli kalmasını ve yatay hareketliliğe kalkışmamasını istemiştir⁸. Çünkü bu tür hareketlilik, üretimde oluşabilecek dalgalanmalara sebep olduğundan, klasik Osmanlı ekonomik anlayışına ters bir durum

---

⁵ Türk göçleri ile ilgili olarak bkz. *Salim Koca, Türklerin Göçleri ve Yayılmaları*, Türkler, C. I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002., s. 651-663.

⁶ BOA. AE.SMHD.I. 54/3294, BOA. AE.SMHD.I. 54/3320

⁷ Halil İnalcık, "Tımar", TDVİA, c.41, İstanbul 2012, s. 170, Şevket Pamuk, Osmanlı - Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914), İletişim Yayıncılık, İstanbul 2005. s. 46.

⁸ BOA. DVNSMHD.d. 7/4487 "7 numaralı Mühimme defterinde geçen bu hükümden anlaşılacağı gibi 1567 senesinde Semendire, Alacahisar, İzvornik ve Vidin'e vergi toplamaya giden görevlilerin, yaptıkları nüfus sayımında reayanın noksan olduğunu görmüşlerdir. Bunun üzerine yaptıkları araştırmada reayanın Tımaşvar vilâyetine göç ettiklerinin anlaşılmıştır. Bu durum memleketin bir tarafının mamur edilmek istenirken diğer tarafının harap olmasına yol açacağından, reayanın Tımaşvar tarafına geçmesinin engellenmesi, geçenlerin geri iade edilmesi ve eğer başarılılabılırsa Lagoş, Sebeş ve Macar taraflarından reaya getirilmeye çalışılması..."

arz ediyordu⁹. Osmanlı siyasî organizasyonu, İmparatorluk genelinde uyguladığı ekonomik modelin gerekliliklerini yerine getirilebilmek için mevcut ekonomik modelin kurallarını tam işletebilmesine ve Osmanlı reayasının üretimden kaynaklanan yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmesine bağlıdır¹⁰. Ancak Osmanlı reayası siyasî, sosyal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak dönem dönem üretimdeki rolünü sürdürmeyi göç etmek durumunda kalmıştır. Bu durumda Osmanlı reayası ne şekilde bu göç hareketlerine dâhil olmuş ve Devlet burada ne gibi önlemler almış bütün bu durumları konuyla ilgili Osmanlı arşiv belgelerine dayalı olarak değerlendirmeye çalışacağız. Osmanlı arşiv belgeleri kapsamında derlediğimiz kayıtlara göre; Osmanlı Devleti'nde reyanın göç etmesinin temel nedenleri vergiler, kıtlık, hastalıklar, eşkıyalık hareketleri olduğu, dolayısıyla bu öğelerin iç göç olgusuna etki ettiğini görmekteyiz. Bu unsurları başlıklar halinde sıralarsak;

- 1- Vergileri ödemedeki güçlüklerden dolayı reyanın göç etmesi,
- 2- Şenlendirme ve tarımsal üretimi artırmak için yapılan göçler,
- 3- Eşkıyalıktan dolayı reyanın göç etmesi,
- 4- Kanuna aykırı olarak iskân ettiği yerden göç eden reyanın tekrar eski yerine döndürülmesi.

Reyanın Vergi Ödemedeki Güçlüklerden Dolayı Göçü

Osmanlı Devleti'nin temel gelir kaynaklarının önemli bir yekûnunu oluşturan vergiler Osmanlı iktisadî ve sosyal yapısını ihtiva eden çalışmalar açısından sürekli olarak üzerinde çok defa incelenmiş ve hâlen farklı açılardan araştırılmaya devam edilmektedir¹¹. Vergilerin Osmanlı sosyal ve ekonomik

⁹ *Osmanlı Ekonomisi ile ilgili olarak bkz. Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002, s. 43-52.

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2012.

¹¹ Osmanlı devletinde vergiler için bkz. Halil İnalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüşumu", *TTK Belleten*, XXIII/92, Ankara 1959, s.3-65.

hayatındaki yeri tartışmasız en önde gelen konuların başında gelmektedir. Vergilerin toplumun temel dinamiklerini etkileme noktasındaki rolünü Osmanlı siyasî tarihi kapsamında ele aldığımızda, bunun Osmanlı Devleti'nin askerî, idarî, ekonomik ve sosyal hadiselerinin arka planında derinlemesine etki ettiğini görmekteyiz. Bu bölümde 16. ve 18. Yüzyıllar arasında Osmanlı reayasının vergiler ve göç ilişkisini, örnek birtakım Osmanlı arşiv belgeleri ışığında inceleyeceğiz. Osmanlı Devleti'nde ahalinin çeşitli nedenlerle mükellef olduğu vergiyi ödemeyerek veya ödeyemeyerek göç ettiği gözlenmektedir¹². Osmanlı Devleti tahsil edeceği vergiyi almak için reayanın göç ettiği bölgeleri tespit edip göç eden reayanın ödemekle mükellef olduğu vergiyi tahsil etme yoluna gitmiştir¹³. Osmanlı reayasının, bazı durumlarda gayr-i resmî olarak bağlı bulunduğu has topraklardan veya geliri mukataa olan işletmelerden ayrılarak göç ettiği görülmüştür¹⁴. Osmanlı Devleti'nde vergi ödememek için göç eden topluluklar olduğu gibi, bazı durumlarda şahsî olarak kaçıp giden kişiler de bulunmaktadır. Osmanlı devleti bu durumda göç eden kişilerin göç ettikleri yerleri tespit edip mükellef oldukları vergilerin tahsilini yapmıştır¹⁵. Bazı dönemlerde avarız vergisi ödeyemeyen

---

¹² BOA. DVNSMHM.d. 78/1972 1609 yılında Adana sancakbeylerine ve kadılara gönderilen hükümda Bozdoğan'da ikamet eden bazı cemaat veya topluluklar vergi vermemek için İçel, Silifke ve Alaiye sancaklarında bulunan bazı kazalara göç etmişlerdir. Daha sonra Divân-ı Hümayundan gönderilen bir çavuş vasıtasıyla bu göç eden cemaat toplulukları tespit edilip üzerlerine tahakkuk eden vergi tahsil edilmiştir.

¹³ BOA. AE.SAMD.III. 129/12637 1719 senesinde İbrail Mukataa işletmesine tabi reayanın göç etmeleri üzerine önce vergi tahsili yapılamamış, daha sonra göç eden reaya geri getirilerek yükümlü oldukları vergi tahsil edilmiştir.

¹⁴ BOA. AE.SAMD.III. 130/12781 Maraş sancağı mutasarrıfı ve kadılarına gönderilen hükme göre 1721 senesinde Hatice Sultan'a ait haslardan sorumlu olan Kethüda Mehmed Ağa'nın talebi doğrultusunda Kars-ı Zülkadriye sancağında bulunan Hacin ve Tevabii Mukataası tabi kaza ve karyelerdeki reayanın kanunsuz olarak Sis Mukataasına tabi karyelere göç ettirilmesi ile göç ettikleri bölgelerde reayadan alınacak vergiler belirtilmiştir.

¹⁵ BOA. AE.SAMD.III. 95/9429 1723 senesinde Yedekçi Mehmed Ağa'nın malikane olarak uhdesinde bulunan Malkara ve Kavak bölgelerinden vergilerini ödememek

reaya çoğu zaman çareyi göç etmekte bulmuştur. Göç eden reayanın göçünü müteakip, avarız vergisi geride kalan reayaya göre hesaplanmış, fakat bu kesim üzerine düşen kısmını ödemediği güçlüğ çekmiştir. Bu durumda göç etmeyip geride kalan reaya devletten avarız vergisinde indirim talebinde bulunmuştur¹⁶. Osmanlı ekonomisi ağırlıklı bir şekilde tarım ekonomisine dayandığından çeşitli sebeplere bağlı olarak dönem dönem üretimde azalmalar olmuş ve reaya mükellef olduğu vergiyi ödemekte zorluk çekmiştir. Üretimdeki bu düşüslere etki eden sebeplerden biri de iklimsel faktörlere bağlı olarak kuraklığın ve kıtlığın getirdiği ekonomik darboğaz; tahsil edilmesi gereken vergilerin alınamamasına ve ayrıca yeterli ekonomik bir refah elde edemeyen reayanın bölgeden göç etmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti, bu mağduriyete dayalı olarak göç eden reayanın iskân süresi şayet on seneyi aşmışsa buldukları yerde ikametine, on seneyi aşmamışsa geri dönmesine, reayanın üzerine düşen vergilerin tekrar hesaplanmasına başvurmuştur¹⁷. Osmanlı Devleti'nde vergiler ve göç ilişkisi kapsamındaki bir diğer husus ise; hastalıklar ve ölümler sebebiyle nüfusu azalan yerleşimlerdeki ahalinin göç etmesi ve geride kalan ahalinin avarız vergisi ödemediği güçlüğ çekmesi üzerine geride kalanların

---

için başka bölgelere göç eden bazı kişilerin mükellef oldukları vergilerinin buldukları mahallerde tahsili istenmiştir.

¹⁶ BOA. AE.SMHD.I. 102/7242 1734 senesinde Eğin kazasına tabi Gavrik karyesi ahalisinin avarız vergilerini ödeyemedikleri ve ayrıca bir kısmının İstanbul'a göç ettiği ve göç edenlerin de avarız vergilerini ödemedikleri görülmüştür. Bu durumun kendilerine külfet olduğundan dolayı şikâyet eden köydeki ahali avarız vergilerinin azaltılması talebinde bulunmuşlardır.

¹⁷ BOA. AE.SMHD.I. 54/3294 1745 Haleb Muhassıllığı'na tabi karyelerden kıtlık, kuraklık, baskı ve zulüm dolayısıyla başka yerlere göç eden ahalden on seneyi doldurmamış olanların eski yerlerine, doldurmuş olanların da buldukları yerlerde iskanlarına, hisselerine isabet eden aşar, rüsumat ve tekalif için gereken düzenlemenin yapılmasına... BOA. AE.SMHD.I. 54/3320 1741 senesinde merkezden gönderilen belgeye göre Grebene ve Dubnice'deki reayanın 3 seneden beri bölgelerinde kıtlık görülmesi sebebiyle dolaylı civardaki kazalara göç etmişlerdir, ancak ödemeleri gereken avarız ve nüzul ve diğer vergi gelirlerine zarar verdiğinden eski yerlerine döndürülmeleri istenmiştir.

sayımı tekrar yapılarak ödeyecekleri vergi yeniden belirlenmiştir¹⁸. Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde iç göç olgusuna etki eden bir diğer faktör ise kanunnamelere aykırı olarak alınan vergilerdir¹⁹. Avarız vergisi ile ilgili olarak ahalinin iskân olduğu bölgelerden göç etmesi durumunda önceden kalan vergileri ödemedeki güçlük çekmesi üzerine, vergilerin yeniden düzenlenmesi ve onlarda indirim yapılması talebinde bulunmuşlardır²⁰. Bulunduğu bölgeden başka yerlere göç eden reayanın beraberinde getirdiği problemlerden biri de ortak yükümlülükten doğan avarız gibi vergilerin geride kalan ahalinin üzerine yüklenilmesi, bazı ağır bürokratik işlemlerden ve bölgesel nüfus sayımının gecikmesindedir. Bu da geride kalan ahalinin mağdur olmasına sebep olmuştur²¹. Özellikle 18. Yüzyılda uzun süren askerî seferler

---

¹⁸ BOA. AE.SMHD.I. 76/5019 1734 senesi Bolu sancağına tabi Viranşehir kazası Yemişçiler karyesinin bir hane avarızı olup veba ve kıtlıktan dolayı karye ahalsinin çoğu vefat etmiş geride kalanlar ise göç etmiş, geride kalan bir hane mezkur avarız hanesinin diğer kazalara yüklenmesi istemiştir. BOA. AE.SMST.II. 4/350 1698 senesinde Edremid Kadısı Mustafa Efendi'nin gönderdiği arzda, Edremid kazası ile dolaylarında veba hastalığı zuhur ettiğinden ahalinin bir kısmı vefat edip, geride kalan ahali ise başka yerlere göç ettiğinden kalanların mükellef oldukları avarız vergisini ödemedeki güçlük çektiklerinden Edremid ile ona bağlı köylerin yeniden tahrir edilmesi istemişlerdir. BOA. AE.SMST.II. 40/3987 1695 senesinde Tekfurdağı kasabasında bulunan Ermeni taifesinin ölümler ve başka yerlere göçler yüzünden nüfusunun azalması ile mükellef oldukları vergileri ödemekte güçlük çektiklerinden meselenin kanuna uygun bir şekilde çözümü istemişlerdir. BOA. İE.DH 3/262 1680 senesinde Biga sancağında Can kazasında zuhur eden vebadan ahalinin bir kısmı ölüp diğer kısmı da göç ettiğinden mezkur yerde yeniden nüfus tahriri yapılarak alınacak vergiler hesaplanmıştır.

¹⁹ BOA. AE.SMHD.I. 55/3447 1746 senesinde Aydın muhassıllarının malikane şartlarına aykırı olarak reayadan vergi tahsil etmeleri sebebiyle reaya başka yerlere göç etmiştir.

²⁰ BOA. AE.SMST.II. 38/3748 1699 senesinde Amasya sancağına tabi Zeytun kazasına tabi Susuz karyesi ahali vefat ve göç sebebiyle avarız hane vergilerini ödeyemediklerinden ötürü vergi miktarlarında indirimi yapılmasını talep etmiştir. BOA. C.DH. 204/10151 1767 senesinde Balyabadra kazasına tabi pek çok köyde ahalinin başka yerlere göç etmiş olmaları sebebiyle tahsil edilmesi gereken vergiler geride kalan ahalinin üzerine yüklenilmiştir.

²¹ BOA. C..DH. 204/10153 1784 senesinde Haymana'da Rum evleri mukataası reayalarının Adana ve Sis taraflarına göç edip oradaki idareciler tarafından sahiplenildiği ve bu göç eden ahalinin ödemekle yükümlü olduğu verginin geri kalan halka yüklenildiği, bu mağduriyeti gidermek için göç eden ahalinin geri

ve taşra idaresindeki bölgelerde doğan otorite boşluğu, idarecilerin verilen emirlere uymaması gibi nedenlerle göç eden reayanın bu durumu, sadece vergilerin tahsil edilememesini değil, aynı zamanda zirai üretimin azalmasını beraberinde getirmiş, sonuçta vergilerin tahsil edilmesi güçleşmiştir²². Bazı durumlarda göç eden cemaat, topluluklar ve Türkmen reayanın göç ettikleri yerleri vatan tutmaları üzerine daha önce üzerlerine tahakkuk etmiş olan verginin tahsil edilmediği görülmektedir²³.

Şenlendirme ve Üretim Amacıyla Yapılan Göçler

Osmanlı siyasî organizasyonu Rumeli'ye geçtikten sonra bölgede kalıcı olmak ve üretimde süreklilik sağlamak adına bölgeye kuruluş devrinden itibaren birçok tarikat mensubu dervişin önderliğinde başlayan ilk iskânlara ilave olarak yeni fethedilmiş yerlere sistematik bir tarzda Türk ahaliyi yerleştirerek Osmanlı ordusu için ilerlemede bir kolaylık ve aynı zamanda üretimi artıracak bir iskân siyaseti yürütmüştür²⁴. Bu yürütülen iskân siyaseti sayesinde tarımsal üretimin artırılması sağlanmış ve vergi geliri elde edilmiştir. Osmanlı Devleti vergiye tabi reayasının göç etmesini çok

---

getirilmesi talep edilmiştir. BOA. C..DH. 264/13193 1712 senesinde İmralı Adası'nın Arnavud köyü reayasının bir kısmı Liman köyüne göç edip eski köylerinin hane-i avarızlarını diğer halka tahmil ettiklerinden yerlerine dönmeleri istenilmiştir.

²² BOA. C..DH. 246/12272 1770 tarihinde on beş seneden beri Sivas'ta süren kargaşadan dolayı bölgedeki köy ahalisinin kasabalara göç etmesiyle ziraatın ve vergi tahsilinin sıkıntıya girmesi üzerine göç eden köy ahalisinin eski yerlerine dönmeleri istenilmiştir.

²³ BOA. AE.SMHD.I. 103/7277 1742 senesinde Danışmendli Türkmenlerinden olan Karalı mukataası cemaatlerinden Selmanlı-yı kebir ve sagir ve Kaşıkçı ve sair cemaatlerin uhdelerinde bulunan reayadan bazılarının Kili ve Akkirman taraflarına göç ederek buraları vatan eylemeleri üzerine vergiler tahsil edilemediği için bu göç eden ahalinin hisselerine düşen verginin geride kalan ahalden tahsil edilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

²⁴ İskân siyaseti ile ilgili olarak bkz. Halil İNALCIK, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt: I 1300-1600 İstanbul 2000. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 2, Ankara 1942, s.279-386.

sıcak karşılamamakla beraber bazı durumlarda ahalinin boş olan başka ziraat alanlarını şenlendirmesi amacıyla göç etmesine müsaade etmiştir. 4 numaralı Mühimme defterindeki bir hükme dayalı olarak Keşan'a tabi sükût bulmuş Meraz karyesine 1560 senesinde Avlonya civarından göç eden yaklaşık kırk hanenin bölgeyi şenlendirmesi ve üretim artışı sağlaması açısından iskânlarına müsaade olunmuştur²⁵.

Şenlendirme ile ilgili olarak arşiv kayıtları arasındaki bir diğer belgeye göre, 1579 senesinde Budin Beylerbeyine yazılan bir hükümde tarımsal üretimi artırmak için müsait ziraat arazisi olan köylere göç eden reayaya uygun araziler verilerek yapılacak olan ilk tahrirde bu reyanın köylerde ikametleri sağlanıp defterlere kaydedilmesi istenmiştir²⁶. Osmanlı Devleti Şenlendirme ve göç yapılanmasını bazı durumlarda bölgesel güvenlik açısından da değerlendirmiştir. Örnek olarak, 1576 senesinde Kopan sancak beyine yazılan hükümde Eflak'tan Budin sancağına göç eden reyanın, göç ettiği bölgenin sınır bölgesinde bulunması, düşman saldırılarına açık olması sebebiyle bölgeyi şenlendiren reyanın güvenlik açısından düşman saldırılarından korunması istenmiştir²⁷. Üretim açısından göçlerle ilgili olarak 1721 senesinde Kayseri'de bulunan Tımar sahipleri Kayseri kadısı vasıtasıyla İstanbul'a gönderdikleri bir arızada tımarlarındaki reyanın başka bölgelere göç etmeleri sebebiyle arazilerin ekilemediğini o sene yeterli mahsulatın alınamadığını, göç eden bu reyanın tekrar geri getirilmesini istemişlerdir²⁸.

Eşkıyalıktan Dolayı Reyanın Göç Etmesi

Eşkıyalık ve göç ilişkisi üzerine Osmanlı arşiv belgelerinde yüzlerce örneğini görebileceğimiz pek çok belge mevcuttur. Özellikle Celâli İsyanlarının Osmanlı Devleti sathında yapmış

---

²⁵ BOA. DVNSMHH.d. 4/2176

²⁶ BOA. DVNSMHH.d. 40/324

²⁷ BOA. DVNSMHH.d. 40/2000

²⁸ BOA. İE.DH 29/2618

olduğu büyük nüfus hareketlenmesi²⁹ ile Osmanlı reayası canlarını kurtarmak adına mevcut iskân oldukları yerleri terk ederek güvenli şehir ve kasabalara sığınmışlardır³⁰. Eşkıyalık sebebiyle Osmanlı reayasının yapmış olduğu iç göç hareketlerini arşiv kayıtlarından derlediğimiz birkaç örnekle burada sıralayalım:

1586 senesinde Tortum eski sancak beyi olan Piri Bey'e ve kadısına gönderilen hükümde, Tortum kazasına tabi Dobre karyesi ahalisinin dağlara göç ederek eşkıyalık yapmaya başladıkları ve bölgede bulunan çiftliklere saldırarak yağma ve katliamlarda buldukları bunun üzerine bölgeden göçlerin başladığı beyan edilmiştir. Devlet, bölge idarecilerinden bölgeyi teftiş ederek eşkıyalık eden köylüleri itaat altına almalarını ve eski yerlerine göç ettirilmelerini istemiştir. Ayrıca itaat etmeyip eşkıyalığa devam edenlerin üzerine gidilmesini, haklarından gelinerek cezalandırılmalarını istemiştir³¹.

Osmanlı devletinde farklı zamanlarda beliren eşkıyalık hareketleri neticesinde ortaya çıkan göçlerde özellikle Celâlî Fetreti (1603-1608) sırasında Anadolu'da birçok göç vakası yaşanmıştır. 1609 senesinde Bozok sancağındaki kadılar tarafından gönderilen belgelerde Celâlî Fetreti sırasında Bozok sancağındaki ahalinin Sekban eşkıyadan yüzünden ikamet ettikleri bölgelerden göç ettiğine dair merkeze değişik zamanlarda raporlar sunmuşlardır³². Celali isyanlarının sükûnete ermesi ile göç eden ahali önceki ikamet yerlerine tekrar göç etmek

²⁹ Daha detaylı bilgi için; Mustafa Akdağ, "Celali İsyanlarında Büyük Kaçgunluk 1603-1608", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 2, sayı 2-3., Ankara 1964, s.1 -49.

³⁰ Celali isyanları ve tımar sisteminin bozulması ile ilgili olarak bkz. Mustafa Akdağ, "Celâlî İsyanlarının Başlaması", *DTCF Dergisi*, C.IV, Ankara 1995, s.23-37. Mustafa Akdağ, "Tımar Sisteminin Bozulması", *DTCF Dergisi*, C.III, S.4, Ankara 1965, s.419-431. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Celâlî İsyanları, Barış Kitap Basım Yayın İstanbul, 1995.

³¹ BOA. DVNSMHM.d. 61/69

³² BOA. DVNSMHM.d. 78/211

istemmiştir. Bu duruma örnek olarak 1610 senesinde İstanbul Ruha eyaleti güzergâhında bulunan beylerbeyi, sancakbeyi, kadılar, dizdarlar ve ayanlara gönderilen hükümde; daha önce Ruha eyaletinde ikamet etmesine karşın Celali isyanları sırasında Celali zulmünden kaçarak Edirne'ye göç eden Arap asıllı Halid bin Velid cemaatinden olan topluluğun İsyân bittikten sonra eski yerleşim yerlerine dönüş isteklerine dayalı olarak dönüş emniyetlerinin sağlanması istenmiştir³³.

Yine Büyük Kaçgunluk zamanında ahali Celali eşkıyası yüzünden Maraş ve civarından büyük miktarlarda Şam, Halep, Trablusşam, Adana, Kayseri ve Tokat bölgelerine göç etmişlerdir. Sonrasında İsyânın bastırılması müteakip 1611 senesinde bu bölgelerdeki beylerbeyi sancak beyi ve kadılıklara gönderilen hükümde bu bölgelere göç eden ahalinin daha önce iskân olduğu yurtlarına geri gönderilmesi istenmiştir³⁴.

Zaman zaman Osmanlı devletinde özellikle Irak taraflarında ortaya çıkan Kızılbaş ayaklanmalarında reaya bulunduğu yeri terk etmek durumunda kalmıştır. 1642 senesinde Cezire ve İmadiye kadılarına gönderilen belgede daha önce bölgeye gerçekleşen Kızılbaş istilasında göç eden eski Musul reayası isyan bittikten sonra eski yerlerine dönmek istemiştir³⁵. 18. Yüzyıla ait bir başka belgede ise 1771 senesinde Karaman Mukataası dâhilindeki Turgud kazasında bulunan Atlendi? isimli yerin eşkıyanın sık sık geçtiği bir geçit olup, burada iskân olan ahali sürekli olarak eşkıya saldırılarına uğramaktaydı. Bu bölgede Derbendci olarak iskân olan ahalinin sürekli göç etmemesi için bu mahallin korunmasına Bozulus Türkmenleri muhafız tayin edilmiş

---

³³ BOA. DVNSMHH.d. 79 741

³⁴ BOA. DVNSMHH.d. 79 1302, Ahmet Yaşar Ocak, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Mesihanik Hareketlerin Bir Tahlil Denemesi", V. *Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, Ankara 1990, s. 817-825.

³⁵ BOA. DVNSMHH.d. 89/144

olup, bundan böyle buraya göçen halkın da tamamen derbendci yazılmaları istenilmiştir.³⁶

Kanuna Aykırı Olarak İskân Olduğu Yerden Göç Eden Reayanın Tekrar Eski Yerine Göç Ettirilmesi

Osmanlı devletinde çeşitli nedenlerle göç eden reaya göç ettiği bölgelerden daha önce iskân edildiği yerlere geri göç ettirilmiştir. Ağırlıklı olarak tarım ekonomisine dayanan Osmanlı iktisadî yapısı, üretimdeki dalgalanmalara ve değişikliklere bağlı olarak meydana gelebilecek kırılmalıklar endişesi sebebiyle tarım arazilerinde iskân olan ahalinin göç etmesine sıcak bakmamıştır. Aşağıda geri iskân ile ilgili sıraladığımız arşiv belgelerinden birkaç örnek verilmiştir: 1609 yılında Selanik beyine ve kadısına gönderilen hükümde; daha önce Selanik kalesi içinde olan ahalinin zamanla buradan başka bölgelere göç ettiği bildirilmiştir. Devlet merkezi göç etmiş olan bu halkın geri getirilerek kale yakınlarında uygun bir yere iskân edilmeleri istenmiştir³⁷. Devlet reayanın göç etmesinin engellenmesi ile ilgili bazı hâllerde çeşitli hükümler göndermiştir. Örnek olarak, 1567 senesinde Tımaşvar, Segedin ve Sirem sancaklarında daha önce Filoriye kaydolunan³⁸ reaya bulunmaktadır. Anılan bu yerlerin imkanları yerinde olduğundan; genelde haraca ve resm-î ganem vergisine tabi olan Semendire reayası vergileri ödemede zorluk çektiklerinden kendi iskânlarından ayrılarak adı geçen bölgelere göç etmişlerdir. Ayrıca Eflak reayası de Semendire reayası gibi genellikle haraç ve resm-î ganem vergisine tabi bulunmaktaydı. Bu iki tayfanın Tımaşvar, Segedin ve Sirem sancaklarına göçlerinin önlenmesi için görevli iskelecilere emir verilip bu reayaları geçirmemeleri

³⁶ BOA. C.ML. 450/18214

³⁷ BOA. DVNSMHM.d. 78/930

³⁸ Filoriye kayd olma tabiri özellikle 16. Yüzyıl Osmanlı kanunnamelerinde yaygın olarak geçmektedir. Burada özellikle Osmanlı Rumeli reayası için resm-i filori şeklinde kullanılır. Rhoads Murphey, *Ottoman Warfare 1500-1700*, Birmingham Universty UCL Press, 1999 s. 255, Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi – C.12-13, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987., s. 46

konusunda tembih olunmuşlardır. Bu konuda gevşek davrananların hakkından gelinmesi istenmiştir. Daha önceden göç etmiş olan reayanın o bölgeye ait kanunnameye göre deftere yazması hususunda emir verilmiştir³⁹. Konuyla ilgili 1577 tarihli bir diğer belgede, Haleb beylerbeyi ve kadısına gönderilen bir hükümde Kilis Sancakbeyinin has topraklarında ziraatla meşgul olan Ekrad aşiretlerinden olan Denlo? Aşiretinin Haleb şehrine göç ettiği, ancak Haleb beylerbeyinden bu aşiretin tekrar eski ikamet bölgesine iskân edilmesi istenilmiştir⁴⁰.

1578 tarihli belgede ise; Budin defterdarı olan Kasım Bey'e gönderilen hükümde, daha önce Budin şehrine tabi varoşlardaki köylerden başka bölgelere göç eden ahalinin önceki iskânlarına geri gönderilmesi, ayrıca reayaya ektikleri mahsulden verilip reayanın korunması istenilmiştir⁴¹. 1593 senesinde Cebele'de bulunan Hass-ı Hümayuna ait arazilerde ziraat eden ahalinin Antakya sancağına göç etmesi üzerine Cebele kadısının merkeze gönderdiği arzdan sonra Haleb beylerbeyine ve Antakya kadısına gönderilen hüküm doğrultusunda Antakya sancağına göç eden reayanın tekrar yerlerine gönderilmesi istenmiştir⁴².

Celâlî isyanları sırasında Osmanlı Devleti'nde ahali, güvenlik endişesiyle güvenli bölgelere göç etmek istemiştir. İsyanların bastırılmasından sonra göç eden reayanın göç ettiği yerlerdeki kalma süresi on yılı geçmemişse eski iskân olduğu yerlere gönderilmesi istenilmiştir⁴³.

---

³⁹ BOA. DVNSMHH.d. 7/519

⁴⁰ BOA. DVNSMHH.d. 33/287

⁴¹ BOA. DVNSMHH.d. 33/467

⁴² BOA. DVNSMHH.d. 69/219

⁴³ 1610 senesinde Şehr-i Zol Beylerbeyine, Erbil ve Kerkük kadısına gönderilen hükümde yerini yurdunu terk edip başka yere göç eden reayadan son ikameti on yılı geçmeyenlerin eski yerlerine geri döndürülmesi istenilmiştir BOA. DVNSMHH.d. 79/306. Yine 1610 senesinde Zağra-i Atik ve Yanbolu kadılarına gönderilen hükümde Cemisgezektan göç edip Yanbolu'ya yerleşen Ermenilerin orada on yıldan fazla oturmamış iseler geri gönderilmeleri BOA. DVNSMHH.d. 79/459. 1610 senesinde Edirne, Filibe, Ahyolu, Varna ve sair Rumeli'de bulunan kadılara

Bu belgelerden de anlaşılacağı gibi Osmanlı devleti temelde reayasının yatay hareketini ekonomik nedenlerden ötürü istememektedir. Dipnot kısmındaki dört farklı zamana ait arşiv belgelerinden bu durum daha iyi anlaşılmaktadır⁴⁴.

Sonuç

Osmanlı reayasının göç etmesindeki psikolojik etmenleri sosyal ve ekonomik dinamiklerle bir bütün halinde ele aldığımızda yüzlerce farklı karmaşık denklemle karşılaşmaktayız. Bu konunun daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için derinlemesine incelenme yapmakla anlaşılabilir.

İncelediğimiz dört başlıkta Osmanlı devletindeki iç göç olgusunda ortaya çıkan temel problemler ve göç eden reayanın hangi ekonomik ve sosyal olgularla göç ettiğini arşiv belgelerinden birkaç örnekle kısaca açıklamaya çalıştık. Bu değerlendirmeden çıkardığımız sonuca göre Osmanlı reyası Osmanlı

---

gönderilen hükümde Batum'daki yurdunu terk ederek Rumeli'ye göç eden reayadan son ikameti suresi on yılı geçmeyenlerin Batum'a geri gönderilmesi BOA. DVNSMHM.d. 79/680. 1610 senesinde Sivas, Batum ve Çıldır eyaletlerinde bulunan kadırlara gönderilen belgede Erzurum'daki yurtlarını terk edip çevre eyaletlere göç eden reayadan son ikameti on yılı geçmeyenlerin eski yurtlarına geri döndürülmesi. BOA. DVNSMHM.d. 79/945 1769 senesinde İçel sancağının Anamur nahiyesinde sakin iken Tarsus sancağı dahiline göç etmiş olan Karatekeli cemaatına mensup kimselerin göçlerinden itibaren on sene geçmemiş ise eski yerlerine iadeleri istenmiştir C..DH.. 112/5579.

⁴⁴ 1721 senesinde Birce kazası Cukut karyesi çiftliklerinden başka mahallere göç eden çiftçilerin tekrar eski yerlerine gönderilmesi hakkında hüküm BOA. AE.SAMD.III 12/12575 1768 senesinde Rumeli Eyaleti Kethüdası Mehmet'in Pasa ve Kostendil sancaklarında mutasarrıf olduğu hassın sakinlerinden başka diyarlara göç edenlerin vatan-ı aslilerine iskanı talebini içemektedir. BOA. AE.SMST.III 112/8479. 1728 senesinde Rakka aşiretlerinden İlbeyler cemaati Fırat'ın Sam tarafına iskan edilmişlerken Maraş tarafına göç ettiklerinden eski mahallerine avdetlerinin teminine dair BOA. C..DH.. 223/11101. 1720 senesinde Danismendli Türkmenleri mukataası reyası olan Civansir cemaatine tabi Colabad nahiyesi dâhilinde kırdâ iskân edilen cemaatten, Cihan Şahlı Mahallesi'nden, Hasan Ocaklı Mahallesinden iki kimse yüz kadar adamları ile Aydın Muhassılı Abdullah Paşa'nın çiftliğine göç göç etmiş olanların eski yurtlarına sevk edilmeleri ile ilgili hüküm BOA. C..DH.. 40/1955.

iktisadi anlayışı doğrultusunda dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak ekonomik koşulların kendisine sağladığı imkânlar nispetinde kendini daha güvende hissedeceği veya kendi iaşesini temin noktasında daha az endişe duyacağı bir arayış içerisinde.

Osmanlı iktisadi organizasyonu, temelde reayanın ihtiyaç duyacağı iaşenin temini için gerekli ürünü bol ve ucuz olarak bulmasını amaçlamıştır. Fakat araştırmamızın başında da belirttiğimiz gibi dönem dönem ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve sosyal olumsuzluklar, üretimdeki dalgalanmalar, mali darboğazlar bölgesel birtakım sıkıntılar nedeniyle insanlar göç etmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Osmanlı reayasının göç etmesindeki dinamiklerin temelinde bulunan güvenlik ve ekonomik şartları incelediğimizde reayanın göç etmesi gönüllü bir göçten ziyade daha çok zorunlu bir göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı reayasının göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası aşamalarını değerlendirdiğimizde göç eden ve geride kalan ahalinin vergiler ve zirai üretim noktasında zorlandığını görmekteyiz. Göç eden ahalinin geride kalan ahaliye en büyük zararı avarız hane sisteminden gelen vergilerin geride kalanlara yüklenilmesidir.

Osmanlı devletinde reayanın çok az bir kısmı hariç, genelde Devlet'in göç eden reayasını tekrar geri getirdiğini görmekteyiz. Osmanlı devletinde göçün getirmiş olduğu zorlukların başında daha öncede belirttiğimiz gibi vergilerin tahsilinde çekilen güçlükler ve tarım ekonomisindeki üretim düşüşü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akdağ, M. (1945). "Tımar Sisteminin Bozulması". *DTCF Dergisi*, 3(4): 419-431.
- Akdağ, M. (1946). "Celâli İsyanlarının Başlaması". *DTCF Dergisi*, 4(1): 23-50.

- Akdağ, M. (1964). "Celali İsyânlarında Büyük Kaçgunluk 1603-1608", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 1-49.
- Akdağ, M. (1999). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celâli İsyânları*. İstanbul: Barış Kitap Basım Yayın.
- Barkan Ö. L. (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler" *Vakıflar Dergisi*, (2): 279-386.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Fichter, J. (1994). *Sosyoloji Nedir*. (Çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Attila Kitabevi.
- Genç, M. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gümüşçü, O. (2004). "Internal Migration in Sixteenth Century Anatolia", *Journal of Historical Geography*, 30(2): 231-248.
- İnalçık, H. (1959). "Osmanlılar'da Raiyyet Rûsumu". *TTK Belleten*, 23(92): 575-610.
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*. Cilt 1. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2012). "Timar". *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 41. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koca, S. (2002). "Türklerin Göçleri ve Yayılmaları", *Türkler*. Cilt 1. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akinhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Murphey, R. (1999). *Ottoman Warfare 1500-1700*. London: UCL Press.
- Ocak, A. Y. (1990). "XVI. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Mesiyani Hareketlerin Bir Tahlil Denemesi", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, Ankara.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Özkaya, Y. (1982). "Osmanlı İmparatorluğunda 18. Yüzyılda Göç Sorunu". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 14(25): 171-211.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı -Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Sağlam, S. (2006). "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, (5): 33-44.

- Tabakoğlu, A. (2012). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

SYRIAN REFUGEES IN TURKEY: BETWEEN INTEGRATION AND SEEKING NEW WAYS THROUGH MEDITERRANEAN

Aybike AÇIKEL

Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü
aybikeacikel@gmail.com

Abstract

The conflict in Syria soon turned into a civil war. Over the seven years, civil war in Syria has displaced more than one third of the country. According to official figures of Turkish authorities, around three and a half million Syrian refugees are living safely behind the borders of the Republic of Turkey. Besides, Turkey has long been a bridge between the immigrant countries and the immigrant-host countries in Europe due to its central location. Migration further from Turkey to the EU countries entails refugees to choose a dangerous path, such as the Eastern Mediterranean Route. This paper analyze and to probe into the reasons behind Syrians' westward movement from Turkey.

Keywords: Syrian Civil War, refugee, migration, IDPs.

Introduction

The conflict in Syria between the Syrian regime and the opposition groups which began in March 2011 and turned into a civil war has become an issue affecting all the neighbor countries and even reaching up to Europe due to its suddenly increased intensity and size. Over the seven years, forced migration from Syria began moving mainly towards Turkey and such other countries as Lebanon, Jordan and Iraq. Due to the non-visa agreement which was signed in 2009 between the two countries, Turkey applied an open door policy and immediately started to set up temporary housing facilities in the bordering provinces. Hence, the ongoing Syrian refugee crisis has emerged.

There is a 900 km-long borderline between Syria and Turkey. Millions of Syrians with or without passports spread to Turkey legally or illegally. First, they continued their lives at their own expense then with the help of the Turkish government and non-governmental organizations (NGOs). As it was noted by Antonio Guterres, then the United Nations High Commissioner for the Refugees, the Syrian refugee crisis was the worst crisis since the Rwandan refugee crisis of 1994.

Civil war in Syria has displaced more than one third of Syrians. According to official figures of Turkish authorities, around three and a half million Syrian refugees are living safely behind the borders of the Republic of Turkey. The still on-going Syrian war and the destroyed living areas suggest that the Syrians who took refuge in Turkey are unlikely to return to their own country for a long time, if they can ever.

Turkey has long been a bridge between the immigrant countries and the immigrant-host countries in Europe due to its location. Especially with the start of the Syrian crisis in 2011, Turkey has become a destination for the immigrants, as well as a transit country for those asylum-seekers who were heading to Europe. But in the last three years, many refugees have attempted to leave

Turkey to a European country via either sea or land. Those who want to reach Europe are in need of international protection and seek better lives. The current status reflects that most common nationalities are Syrian who try to reach Europe from Turkey by sea. Further migration from Turkey to EU countries forces refugees to choose a more dangerous path, such as the Eastern Mediterranean Route.

The important point to understand here is why Refugees (especially Syrians) want to migrate from Turkey to Europe. The purpose of this paper is to analyze and to probe into the reasons behind this westward movement of the refugees from Turkey and to discuss what the Turkish government can and should do in the period ahead, and how to prevent people smugglers from increasing and the migration movement during the integration process of Syrians based on this critical subject.

Turkey's new social problem: Syrian Guests or Syrian citizens?

Syrian Refugees in Turkey

The conflict in Syria soon turned into a civil war. The country was displaced by forcing half of the population into both, internal and external migration. The largest influx of displaced Syrians has been into Turkey. According to the UNHCR, 3.5 million people are registered as a refugee in Turkey of which almost one million are between the age of 5 and 17, all school-aged children.¹

There are 22 shelter centers in Turkey's 10 provinces and more than 270.000 Syrians live in these camps which are officially called Temporary Accommodation Centers that the majority of them are located close to the Syrian border. Syrian refugees were settled in camps in 2012 and 2013. Nevertheless, in 2014, the camps' capacity was insufficient to deal with the massive flux of refugees. Therefore,

---

¹ UNHCR, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>. Accessed: 13 July 2018.

many of the refugees were spread out across Turkey's provinces according to their own preferences mainly border provinces such as Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Adana, Mersin and Kilis.² The most important point which needs to be especially considered regarding the refugee expands living outside camps is their interaction with local people. This interaction carries with it social implications.

When Turkey opened its doors for the Syrian asylum seekers in 2011 and provided assistance and temporary protection for them in expectation that the crisis would be resolved quickly and then the asylum seekers would be able to return back to their home country. However, the crisis which was expected to end in a short time has become because of the reality of destruction to their homeland. Contrary to the expectations as the time went by the war in Syria drag down and is still in progress period peace was not likely to appear in the near future and all these complications have made the Syrians' return quite unlikely.

Upon arriving to Turkey for the first time, they stayed together with their families and acquaintances, friend or relatives, but after they find working opportunities they search for a place to live. Refugees not having any relatives or acquaintances take refuge in places like bus terminals, mosques, parks, or, they try to live in over-crowded rented rooms under difficult conditions. Those who work below poverty level conditions have difficulty in providing the necessary living standards.

Syrians who have taken refuge in Turkey thinking to stay in Turkey temporarily were obligated to work as they run out of money due to the prolongation of their duration. It is known that the Syrians living in cities are working illegally for meagre wages. The survey conducted by AFAD in 2013 reflected that three-

---

² Sukru Erdem, Gulden Boluk. "Syrian Refugees in Turkey: between Heaven and Hell?", IEMed Mediterranean Yearbook, 2016.
http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2016/IEMed_MedYearBook2016_Syrian%20Refugges%20Turkey_Baluk_Erdeum.pdf. Accessed: 15 July 2018.

quarters of those living outside camps were looking for work during certain periods.³ Nonetheless, work permission was given to the Syrians in accordance with the regulations signed by the Council of Ministers and came into effect on January 11, 2016. Syrian citizens can apply for work permission 6 months after they receive their temporary protection identity documents. Fewer than 0.1% of Syrians in Turkey currently are eligible to gain the right to work under Turkish labour laws.⁴ Even so, most Syrians have not applied for work permission due to the prospect of temporarily staying in Turkey.

Overview of Migration Policy in Turkey

Since 1951 efforts has been made in Turkey on migration issue, but this issue has started to gain importance only after masses of refugees started to immigrate to Turkey as a result of the events in Syria.

Turkey was one of the signatories to the 1951 Refugee Convention and signed its 1967 Protocol with ‘geographical limitations.’ Accordingly, instead of the general definition of the Geneva Convention, Turkey accepted only the asylum seekers coming from the European countries (in other words from the countries which are the members of the European Council) as “refugees” while the other people coming from outside of the European countries were defined as “asylum seekers”. The 1994 Asylum Regulation was purposed at embracing the UNHCR’s refugee status criteria. As of October 2011, the Syrians were adopted under the umbrella of temporary protection of Article 10 in the Migration and Asylum Regulation issued by the Ministry of Interior in 1994. Then the Syrians were protected temporarily with the No 62 Directive on “Acceptance and Hosting of the Citizens of

---

³ AFAD, Syrian refugees in Turkey, 2013 Field Research (Ankara: 2013), page 10.

⁴ “Fewer than 0.1% of Syrians in Turkey in line for work permits”, 2016.
<https://www.theguardian.com/world/2016/apr/11/fewer-than-01-of-syrians-in-turkey-in-line-for-work-permits>.

the Syrian Arab Republic and the Stateless people living in Syrian Arab Republic who entered Turkey in order to seek asylum collectively". This directive, dated 30 March 2012, was the first legislation for the plight of the Syrians. After the Law on Foreigners and International Protection entered into force on 12 April 2014, the Syrians gained temporary protection status officially through the Temporary Protection Directive adopted in October 2014.

Work permit arranged in "Regulation on Work Permit of Refugees under Temporary Protection" can only be granted to "refugees under temporary protection" who are described in the "Article 91 of Law on Foreigners And International Protection" and in the "Article 7 of Regulation on Temporary Protection". A people who forced to leave their country cannot return to the country they have left or crossed the borders of Turkey in a mass influx situation seeking immediate and temporary protection.⁵

Why do not some Syrian refugees stay in Turkey?

The standards of the Turkish camps are quite high. Despite all the services provided, it is hard to say that Syrians living within the camps are immune to problems. Refugees are dissatisfied of doing every day routine things within a certain area. Beside the monotony, limited entry and exit opportunities make them feel that their freedom is limited. Therefore, it is more difficult to cope with the emotional impact and psychological needs of the refugee than to offer them different services. Although many social activities were implemented to respond these needs, refugees still seem to be suffering from the triviality of camp life.⁶ For this reason, it is preferred to live outside the camps despite the risks it incurs. It is imperative for their humanity that the standard level of these

---

⁵ "Regulation on the employment of temporary protection holders in Turkey", <https://www.expatsguideturkey.com/regulation-on-the-employment-of-temporary-protection-holders-in-turkey/>. Accessed: 10 July 2018.

⁶ <http://www.euro.who.int/en/countries/turkey/news/news/2017/03/helping-syrians-cope-with-depression>.

camps be very high if not unique. But, it was revealed by a research that there was not a direct causal relationship between the standard of living in the camps and the level of satisfaction of the refugees.⁷

A field research conducted in 2013 by DEMP⁸ indicated that access of Syrians living within the camps to medical and health services was much better compared to those living outside these camps. Among the Syrian asylum seekers who live outside these camps, only very few people have access to health services which is related to the fact that they need to be registered first, any Turkish hospital.⁹

In terms of the fact that more than 50 % of the Syrian refugee population is composed of children and young people under the age of 18 is one of the most important issues experienced by the Syrians is the lack of education. The situation leading to major problems in medium and long term manifests itself in the problem of access to education. The UNHCR reported that 40 % of Syrian children and youth living in Turkey did not attend school.¹⁰ This rate is quite alarming and the lack of education should be prevented in the most expedient manner.

The Syrian women living within or without the camps are at risk to sexual abuse. No doubt especially unregistered women and children who are living outside the camps are under heightened

---

⁷ Center for Middle Eastern Strategic Studies (ORSAM), "The Situation of Syrian Refugees in the Neighbouring Countries: Findings, Conclusions and Recommendations" Ankara: 2014.

http://www.orsam.org.tr/en/enUploads/Article/Files/201452_189ing.pdf.
Accessed: 11 July 2018.

⁸ The Turkish Directorate General for Migration on Management, Ankara

⁹ Center for Middle Eastern Strategic Studies (ORSAM), "The Situation of Syrian Refugees in the Neighbouring Countries: Findings, Conclusions and Recommendations" Ankara: 2014.

http://www.orsam.org.tr/en/enUploads/Article/Files/201452_189ing.pdf.
Accessed: 11 July 2018.

¹⁰ UNHCR, Updating Related to Turkey Education, February 2017.

<<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/53953>> Accessed 15 July 2018.

risk. Due to the fact that research has not been conducted on this issue owing to the sensitivity of the issue and reliable data could not be obtained. The issue which is on the agenda regarding the issue of abuse is that Syrian women aged between 11 and 20 married Turkish men older than 50 as a second, third or even as a fourth wife under the pretext of “religious ceremony”, which is not allowed by Turkish Civil Code. This perception spread as a sensation by word of mouth can easily be camouflaged as being passed-off as “humanity” such as helping to those fleeing.¹¹

Many of refugees think they will have better access to education, rebuilding their lives, find more respectful jobs and living with security when they reach Europe. As time goes on, things often get worse for the refugees, rather than better.

Emerging Routes for a New Homeland

The number of refugees and migrants arriving by sea to Europe increased in recent years. As of 2000, it is estimated that 37,000 people have lost their lives in their efforts to reach Europe and more than 60,000 migrants have died globally.¹² Migrant routes to Europe so far identified by Frontex and other sources are: Western Balkan Routes, Eastern Balkan Routes, Western African Routes, The Circular Route from Albania to Greece, Eastern Borders and the more important routes such as, Western Mediterranean Routes from North Africa to Spain, Eastern Mediterranean Routes from Turkey to Greece, Central Mediterranean Routes from North Africa to Italy.¹³

¹¹ Mazlumder, “Refugee Report of the Syrian women living outside the camps” (Ankara: May 2014): p.p 31.

<http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/m/a/mazlumder-kamp-disinda-yasayan-suriyeli-kadin-siginmacilar-raporu.pdf>. Accessed: 14 July 2018.

¹² Migration Data Portal, “Migrant deaths and disappearances”, <https://migrationdataportal.org/themes/migrant-deaths-and-disappearances>. Accessed: 10 July 2018.

¹³ Migratory Routes Map, <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/>. Accessed: 13 July 2018.

The Eastern Mediterranean Route has been the most common entry for the dislocated migration to the EU. Despite the short distance between Turkey and Greece, which include children, most of them try to find international relief in EU. The boat trip from Turkey to Greece is more safety than Libya and Italy and Italian coast are dangerous than other coasts that one million people coming to the EU through Turkey. Closure of the Balkan Route caused most of the refugees to use the Eastern Mediterranean Route again till EU- Turkey Statement.

In 2017, 172.301 people came by sea, among whom 3.193 died or went missing. The number included 36 % children, 23 % women and 41% men.¹⁴ 41.720 refugees arrived in the EU via Eastern Mediterranean route in 2017. This is a 77 % decline compared to 2016.¹⁵

In the first half of the 2018, most refugees and migrants arrived in Europe via Greece where some 22,000 arrivals by land and sea were reported to the end of June. As of 2014, the total number of arrivals from Turkey to the Greece was 1.100.929 indicated an average daily arrival of 127 persons.¹⁶

In the eastern Mediterranean, of those who trying to enter Europe from Turkey, the Turkish Coast Guard had rescued some 15.100 refugees and migrants as of the end of July this year compared to 9.400 in the same period in 2017.¹⁷ As the conflict in

---

¹⁴ UNHCR, <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>. Accessed: 13 July 2018.

¹⁵ The European Council, "Infographic - Migration flows: Eastern Mediterranean route", <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/irregular-arrivals-greece-06-2017/>. Accessed: 13 July 2018.

¹⁶ "Turkish Coast Guard helps migrants stranded on rocks in dramatic rescue in Aegean", <https://www.dailysabah.com/turkey/2017/12/14/turkish-coast-guard-helps-migrants-stranded-on-rocks-in-dramatic-rescue-in-aegean>. Accessed: 15 July 2018.

¹⁷ Frontex, The role of Frontex in European Coast Guard Functions, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/european_coast_guard_functions.pdf. Accessed: 16 July 2018.

Syria continues to displace civilians, Syrians are still the largest group entering Greece monthly traversing this route.

According to UNHCR reports, 1.564 migrants and refugees had been readmitted to Turkey from Greece between 2016 and 2018 and there were 9.324 persons that have been resettled mainly to Germany, France, the Netherlands and Finland from Turkey. Germany took in 4.313, France 1.401, the Netherland 2.608 and Finland 1.002 Syrian refugees.¹⁸

The difference between 2015 and 2018 basically caused EU states to up sea border controls and NATO patrolling vessels according to the EU-Turkey deal. The EU states attempted to collaborate with Turkey in the EU-Turkey agreement. During the course of 2016, the situation showed a decrease in crossings from Turkey to Greece, but observed an increase in crossings via the Central Mediterranean route. With the March 18 agreement between the EU and Turkey and the closure of the Western Balkan Route, the Central Mediterranean route again became the most important entry portal to Europe.

EU-Turkey Joint Action Plan and Agreement

In 2015, Europe for the first time in its modern history, received a mass influx of refugees from outside the European Continent. Throughout the year, more than one million irregular migrants arrived in the EU. Most were fleeing civil war in the Middle East; about half were Syrians. Humanitarian concern fed by the image of Alan Kurdi, who had died at sea and washed up on a Turkish beach, led to Germany announcing it would accept all asylum seekers. Although sea arrivals in Europe have fallen dramatically since Alan Kurdi's death, debates around this issue has raised, and grown ever

---

¹⁸ "The EU-Turkey refugee agreement: A review", <https://www.dw.com/en/the-eu-turkey-refugee-agreement-a-review/a-43028295>. Accessed: 13 July 2018.

more divided.¹⁹ The worsening situation indicated the necessity to reach a deal with Turkey.

The EU secured a deal with Turkey to stem irregular migration and stop the refugee flows within the framework of the EU-Turkey Action Plan signed in October 2015. The Implementation of Action Plan indicates important progress in fighting irregular migration.²⁰

The EU-Turkey deal came into force on 18 March 2016. The EU offered €3 billion and committed Turkish citizens visa liberalization to Schengen area. Turkey's long-stalled application to join the EU was fast-tracked. Turkey admitted to stopping asylum seekers from crossing by sea to the Greek islands in order to deal with the almost four million Syrian refugees who are living on Turkish soil. Syrian refugees who had reached the Greek islands were to be returned to Turkey, while Syrian asylum seekers in Turkey were to be resettled in the EU. Then refugees were to apply for EU relocation programs, they have been expected to be part of urgent relocation.

Two years after the EU-Turkey deal, 12.489 refugees have been resettled directly from Turkey to the EU, 1564 refugees were sent back to Turkey out of the around four million refugees hosted by Turkey. In comparison to 1700 in 2015, new arrivals to Greek islands daily diminished to 127 in 2018.²¹ After the EU-Turkey agreement, the Eastern Mediterranean Route closing Greece's northern borders which caused a domino effect resulting in the closing of the Slovenian and Croatian borders and the numbers of which has fallen. But never stops.

---

¹⁹ Steve Valdez Symonds, "It has been two years since Alan Kurdi's death – and things have only got worse for Syrian refugees", <https://www.independent.co.uk/voices/syrian-refugees-libya-two-years-alan-kurdi-death-a7925616.html>. Accessed: 13 July 2018.

²⁰ EU-Turkey joint action plan, Brussels, 15 October 2015. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm. Accessed: 15 July 2018.

²¹ "The EU-Turkey refugee agreement: A review", <https://www.dw.com/en/the-eu-turkey-refugee-agreement-a-review/a-43028295>. Accessed: 15 July 2018.

As of now, it was realized that the EU-Turkey deal fails to stop refugee flow. Despite the EU-Turkey deal and the policing of the borders throughout Europe, the closure of the Balkan route has helped the smuggling initiative.²² For thousands of immigrants who crossed the border between Turkey and Greece the only alternative is to exit with the help of smugglers and buy fake passport from them. According to Greek police, arrests of refugees carrying counterfeit passports have gone up by about 230 percent since the closure of the Balkan route.²³ It encourages refugees who did not find any reason to stay in Turkey, to keep contact with smugglers. Most of the smugglers are Syrian owing to their relations and languages. But the actual facilitators of smuggling access points and the owners of the equipment are Turks.²⁴ They are not located only in Istanbul, the smuggling developed into an important industry in Izmir, Edirne and Ankara. The refugees, who want to find them, can do it easily. If refugees can't find a passage in Aksaray, a district of İstanbul, there are offers abound on the internet. Facebook groups arranged in Arabic advertise a wide array of such illegal services.

Conclusion: Recommendations to cope with challenges

Turkey had to abandon short-time policies and had to produce long-term and permanent policies and solutions for the Syrians hosted in Turkey. The most important of these policies are related to employment, health, education and their integration to social life. Turkey may only avoid the social unrest if it can make long-lasting improvements on these issues after preparing a suitable

²² "EU-Turkey deal fails to stop refugee flow", 4 April 2017.

<http://www.dw.com/en/eu-turkey-deal-fails-to-stop-refugee-flow/a-38282594>. Accessed: 17 July 2018.

²³ Fahrinisa Oswald, "Inside the world of human smuggling", 4 February 2017.

<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/01/world-human-smuggling-170123122824101.html>. Accessed: 18 July 2018.

²⁴ Yaser Allawi, "From Turkey to Europe – Q&A with a Smuggler", 29 March 2016.

<https://www.newsdeeply.com/syria/community/2016/03/29/from-turkey-to-europe-qa-with-a-smuggler>. Accessed: 10 July 2018.

environment for the integration of the Syrians. Turkey needs an integration policy which can solve the crisis of rapidly increasing Syrian migration wisely and comprehensively.

The refugee children who are called the “lost generation of Syria” are prone to pitfalls such as committing crime or the disturbance of their social stability, along with the inability to contribute to the community in a positive way. This can only be prevented by education. After getting past the language barrier the continuity of their education should be ensured. This encouragement at an early age will facilitate this process especially in terms of language learning. Young people should receive complementary education from primarily school to the university in order to be able to keep up with their peers. The children who lag behind their peers in terms of education should be trained with intensive programs to compensate for lost time.

In terms of Turkey the use of the language suffers in areas other than the province of Gaziantep. Due to the fact that the Syrians do not speak Turkish they face problems not only in the integration to social life, but also in all social issues such as employment, education and access to health care. The majority of refugee children who were registered and started to attend state schools cannot keep pace with their education because they cannot speak Turkish. At this point Turkey should provide teachers and teaching resources which are the basis to ensure Syrians children and adults to acquire the Turkish language. Integration courses should be opened especially in the provinces where the presence of refugees is critical and these courses should be mandatory for appropriate participation. In these learning centers Turkish language lessons and orientation training should be provided systematically. With the help of this orientation training, asylum seekers should get acquainted with Turkish living conditions and they could be taught how to cope with everyday life without relying on a third person. After the opening of these courses the continuity of the Turkish education should be also encouraged.

Drafting of the "Regulation on Work Permit of Refugees under Temporary Protection" has been submitted for the approval of the Parliament in 2016. This law legalized the labor rights of the Syrians and aimed to reduce illegal employment to a minimum level through deterrent measures. But, in contrast to expectations, the law could not be implemented. An employer who wants to hire a refugee must prove that contribute to file tax reports, pay \$138 for the work permit, pay refugees at least the minimum wage and also no Turkish national is available. All of these matters seem to a disincentive. Turkey should improve the conditions of work permissions and facilitate the bureaucracy. Developing the work condition is a crucial step to hold the refugees in the country.

Developing the coexistence culture together should needs to evolve thus narrowing the gap between locals and refugees. Common cultural events should be set up such as sport competition, woman social activities, etc. Cultural integration is an integral cornerstone of a good integration policy. People need to be connected to the cultural, social, psychological, legal and economic structure of the country where they are living, with their own values based on equality and justice.

Turkey should improve dialogue with EU states and other regional countries toward making a deal which sets up migration flow and prevents increasing people smuggling. At the same time improving co-operation at the Greece-Turkey land border and coasts and by notifying partners in advance about policies or measures which impact them directly thus avoiding unilateral national entry conditions and fence constructions. Refugees' work permits should be provisional toward development. It would close off refugees to Europe, reduce the dangers of radicalization, and prohibit the exploitation of refugees as a source of cheap labor.

All saving operations should be accelerating and improving borders security. Private vessels should be controlled by police and boat migrants should be prevented to third countries where there

are risks of human rights abuses such as violation of the right to life. For applying in emergency time, humanitarian rescue operation should be created.

Turkey should apply of the human rights based approach in its border and migration policies, with European Countries which has a border to Turkey and which has a coast to Mediterranean should create new common migration policies.

The current situation on human smuggling has raised alarm between Turkey and Greece. Due to those smugglers taking migrants from Turkey to Greece. NATO vessels (Standing Maritime Group 2) at the Aegean Seas under German command patrol in coast and apprehend people who want to smuggle refugees. Turkey should implement its own maritime group and secure its coast.

The act of protecting vulnerable migrants from smugglers will have a large effect on the humanitarian mission for Turkey. It should take new regulatory measures such as restricted penalties toward criminals.

Turkey should support independent NGOs reporting and monitoring human rights conditions at border control operations. There should be created transparent mechanisms for monitoring the implementation of human rights and reporting violations and human rights considerations in preparation of its operations.

References

- AFAD, Syrian refugees in Turkey, 2013 Field Research. Ankara, 2013.
- Allawi, Yaser. "From Turkey to Europe – Q&A with a Smuggler", 29 March 2016.
<<https://www.newsdeeply.com/syria/community/2016/03/29/from-turkey-to-europe-qa-with-a-smuggler>> Accessed: 10 July 2018.
- Center for Middle Eastern Strategic Studies (ORSAM), "The Situation of Syrian Refugees in the Neighbouring Countries: Findings, Conclusions and Recommendations" Ankara: 2014.
<http://www.orsam.org.tr/en/enUploads/Article/Files/201452_189ing.pdf> Accessed: 11 July 2018.
- Daily Sabah, "Turkish Coast Guard helps migrants stranded on rocks in dramatic rescue in Aegean",
<https://www.dailysabah.com/turkey/2017/12/14/turkish-coast-guard-helps-migrants-stranded-on-rocks-in-dramatic-rescue-in-aegean>> Accessed: 15 July 2018.
- Deutsche Welle, "EU-Turkey deal fails to stop refugee flow", 4 April 2017.
<<http://www.dw.com/en/eu-turkey-deal-fails-to-stop-refugee-flow/a-38282594>> Accessed: 17 July 2018.
- Erdem, Sukru. Gulden Boluk. "Syrian Refugees in Turkey: between Heaven and Hell?", IEMed Mediterranean Yearbook, 2016.
<http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2016/IEMed_MedYearBook2016_Syrian%20Refugges%20Turkey_Baluk_Erdeum.pdf> Accessed: 15 July 2018.
- EU, "EU-Turkey joint action plan", Brussels, 15 October 2015.
<http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm> Accessed: 15 July 2018.
- Frontex, The role of Frontex in European Coast Guard Functions,
<https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/european_coast_guard_functions.pdf> Accessed: 16 July 2018.
- Mazlumder, "Refugee Report of the Syrian women living outside the camps" (Ankara: May 2014)
<<http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/m/a/mazlumder-kamp-disinda-yasayan-suriyeli-kadin-siginmacilar-raporu.pdf>> Accessed: 14 July 2018.
- Migration Data Portal, "Migrant deaths and disappearances",
<<https://migrationdataportal.org/themes/migrant-deaths-and-disappearances>> Accessed: 10 July 2018.

- Migratory Routes Map, <<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>> Accessed: 13 July 2018.
- Oswald, Fahrinisa. "Inside the world of human smuggling", 4 February 2017. <<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/01/world-human-smuggling-170123122824101.html>> Accessed: 18 July 2018.
- "Regulation on the employment of temporary protection holders in Turkey", <https://www.expatguideturkey.com/regulation-on-the-employment-of-temporary-protection-holders-in-turkey/>> Accessed: 10 July 2018.
- Squires, Nick. "A year on from EU-Turkey deal, refugees and migrants in limbo commit suicide and suffer from trauma" 14 March 2017. <<http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/14/year-eu-turkey-deal-refugees-migrants-limbo-commit-suicide-suffer/>> Accessed: 14 July 2018.
- Symonds, Steve Valdez. "It has been two years since Alan Kurdi's death – and things have only got worse for Syrian refugees", <https://www.independent.co.uk/voices/syrian-refugees-libya-two-years-alan-kurdis-death-a7925616.html>> Accessed: 13 July 2018.
- "The EU-Turkey refugee agreement: A review", <https://www.dw.com/en/the-eu-turkey-refugee-agreement-a-review/a-43028295>> Accessed: 11 July 2018.
- The European Council, "Infographic - Migration flows: Eastern Mediterranean route", <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/irregular-arrivals-greece-06-2017/>> Accessed: 13 July 2018.
- The Guardian, "Fewer than 0.1% of Syrians in Turkey in line for work permits", 2016. <<https://www.theguardian.com/world/2016/apr/11/fewer-than-01-of-syrians-in-turkey-in-line-for-work-permits>> Accessed: 13 July 2018.
- UNHCR, <<http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>> Accessed: 13 July 2018.
- UNHCR, <<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>> Accessed: 13 July 2018.
- UNHCR, Report, 2015. <<http://www.unhcr.org/news/latest/2015/8/55d32dcf6/numbers-refugee-arrivals-greece-increase-dramatically.html>> Accessed: 15 July 2018.

UNHCR, Updating Related to Turkey Education, February 2017.
<<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/53953>.> Accessed:
15 July 2018.

WHO, "Helping Syrians cope with depression" 30 March 2017.
<<http://www.euro.who.int/en/countries/turkey/news/news/2017/03/helping-syrians-cope-with-depression>.> Accessed: 15 July 2018.

ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER

Demet SATILMIŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası
İlişkiler Bölümü
demet619@gmail.com

Özet

Yirminci yüzyılın sonundan beri uluslararası toplumun karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de kitlesel insan hareketleri olmuştur. Devletler her ne kadar insan hakları çerçevesinde uluslararası mülteci hukukuna destek verip, mültecilere karşı gerekenlerin yapılması ve açık kapı politikası izlenmesi gerektiğini söyleseler de pratikte bu durumun yansımaları pek fazla görülmemiştir. Devletlerin bu konuda üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi ve mültecilerin mağduriyetlerinin giderilmesi için yapılan çok taraflı çalışmalar, Millet Cemiyeti'nden bu yana devam etmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü ile uluslararası mülteci hukuku büyük bir yol kat etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Çalışma kapsamında uluslararası mülteciler hukukunun tarihi gelişimi ve 2011 yılından beri Türkiye'nin önemli gündem maddelerinden biri olan Suriyelilerin hukuki durumu, Türkiye'de mülteci hukukunun gelişimi ile beraber tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci Hukuku, Sığınmacı, Göçmen, YUKK

Giriş

Sığınma olgusu ve mültecilik, milattan önceki yıllara kadar geriye dayansa da modern devletin kuruluşu olarak bilinen 30 Yıl Savaşları sonrası yaşanan toplu yer değiştirmeler, modern dönemin bilinen ilk örneğini oluşturmaktadır. Ancak günümüzdeki şekli ile kitlesel yer değiştirmeler ve uluslararası mültecilik sorunun ortaya çıkışı ise Balkan Savaşları sonucunda oluşmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası, imparatorlukların yıkılmasına paralel olarak milyonlarca insan Avrupa'nın çeşitli yerlerine sığınmak durumunda kalmıştır. O güne kadar eşine benzerine rastlanmamış bir savaş olan Birinci Dünya Savaşı'nın şoku henüz atlatılmamış, yaraları henüz sarılamamışken daha büyük bir felaket olan İkinci Dünya Savaşı yaşanmış ve yine milyonlarca insan gerek faşist yönetimlerin dayatmalarından kurtulabilmek adına gerekse savaş koşullarından dolayı mülteci konumuna düşmüştür. Özellikle bu dönemde Nazi Almanyası'ndan kaçan Yahudiler ve muhalif görüşlüler sığınma talebi ile aralarında Türkiye'nin de olduğu pek çok devlete başvuru yapmışlardır. Yine 1900'lü yılların son çeyreğinde sömürge altında bulunan devletlerin özgürlüklerini elde etmeleri ile beraber başta Afrika kıtasında olmak üzere, Latin Amerika ve Asya'da da kitlesel yer değiştirmeler görülmüştür.

Günümüzdeki şekli ile mülteciliğin uluslararası bir sorun olmaya başlamasındaki en büyük nedenlerin başında ise; iç savaş, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gelmektedir. Türkiye ise konumu itibari ile geçmişten günümüze hep bu kitlesel insan hareketlerinden en büyük payı alan devlet olmuştur. Transit geçiş ülkesi konumunda olan Türkiye, Suriye Krizi patlak verene kadar farklı dile, dine, ırka sahip hep çok insana mültecilik statüsü vermiş, geçici koruma sağlamış ve milyonlarca insanında temel hak ve hizmetlerden faydalanmasını sağlamıştır. Ancak Suriye'de meydana gelen krizin kısa sürede bir iç savaşa dönmesi, Suriye'de egemenliğin parçalanması ve yedi yıl olmasına karşın halen suların durulmaması üzerine, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı 3,5

milyonu aşmıştır. Buna karşın, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası antlaşmalarda sadece Avrupa'dan gelen insanları mülteci olarak kabul edeceği beyanında olması, Suriyelilerin hukuki konumunun sorgulanmasına sebebiyet vermiştir.

Bu çalışma üç temel başlık etrafında oluşturulacak olup; ilk olarak, uluslararası mülteci hukukunun tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilecek, mülteci, sığınmacı, göçmen kavramları tanımlanarak, tanım sorunsalı ortadan kaldırılacaktır. İkinci olarak, Türkiye ve mülteci hukuku konusuna yer verilecek olup, burada Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu öncesi ve sonrası Türkiye'nin mültecilere bakış açısı verilecektir. Son olarak ise, ilk iki başlık altındaki bilgiler ışığında, Türkiye'de ki Suriyelilerin hukuki statüsünün ne olduğu açıklanarak çalışma tamamlanacaktır.

Uluslararası Mülteci Hukukunun Tarihî Gelişimi

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana iltica olgusu hayatın bir parçası olmuştur. M.Ö başlayan bu yer değiştirme hareketleri 20. yüzyıl ile beraber büyük bir ivme kazanmış ve 21. yüzyılın en önemli konularından biri haline gelmiştir. Yaşadıkları yerleri, zulüm, baskı, şiddet vb. gibi konular nedeni ile terk eden insanlar güvenli ve daha yaşanılabilir bir yer için sürekli yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Zulüm, baskı, şiddet gibi katlanılmaz durumlardan kaçıp kurtulmak isteyen kişilerin, başka ülkelere, bölgelere göç ederek, güvenlik ve sığınma talepleri doğrultusundaki yer değiştirmeleri 'iltica'¹ kavramı ile somutlaşmıştır.

Çeşitli haklı nedenlerden dolayı başlayan bu yer değiştirmeler günümüzde kitlesel hale gelmiş olup, uluslararası güncel sorunların başında yerini almıştır. Bu başlık altında da uluslararası mülteciler hukukunun tarihsel gelişimi anlatılacak olup, uluslararası toplumun dünden bugüne bu konu hakkında nasıl çalışmalar yaptığı konusunda bilgi verilecektir.

---

¹ G.S. Goodwin-Grill ve J. McAdam, *The Refugee in International Law*. 3. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 15.

Milletler Cemiyeti Dönemi

Mülteci hukukunun tarihsel gelişimi açısından ilk kayda değer çalışma, 1920'li yıllardan sonra Milletler Cemiyeti öncülü ile yapılmaya başlamıştır.² 20. Yüzyılın uluslararası ilişkiler tarihi açısından oldukça kritik ve önemli bir yıl olmuştur. Yüzyılın ilk çeyreğinde, 1912-13 Balkan Savaşı, 1914-18 Birinci Dünya Savaşı ve 1917 Bolşevik Devrimi gerçekleşmiş ve yaşanan bu savaşlar ve devrim neticesinde milyonlarca kişi hayatını kaybetmiş ve yine milyonlarca kişi mülteci konumuna düşmüştür. Yaşanan bu insanlar dramı sonucundaki ilk önemli çalışma ise 1921 yılında Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün Rus mültecilere yardım amaçlı MC'ye başvurması sonucu ortaya çıkmıştır. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün bu başvurusu neticesinde ise sayıları bir milyonu aşan Rus mültecilere yardım etmek amaçlı Norveçli Fridjof Nansen'i Yüksek Komiser olarak görevlendirmiştir.³ Milletler Cemiyeti öncülüğünde kurulan ve mültecilerin korunması için kurulmuş olan, ilk uluslararası örgütlenme Rus Mülteciler için Yüksek Komiserlik olmuştur.

Rus mültecilerin ihtiyaçlarının giderilmesi için görevlendirilen Nansen'in sorumluluk alanı kısa süre sonra genişlemiş ve I. Dünya Savaşı, Balkan Savaşı, Kafkaslardaki karışıklıklar ve o dönem devam eden Türk-Yunan Savaşları neticesinde mülteci konumuna düşen Türk, Yunan, Ermeni ve Bulgar'ı da kapsamıştır.⁴ Nansen'in çabaları sonucunda ise mültecilere, "Nansen Pasaportu" olarak tarihe geçen seyahat ve kimlik belgesi verilmiştir.⁵ Bu pasaportun mültecinin statüsünü resmi olarak göstermesi nedeni ile uluslararası mülteci hukukunda ki yeri oldukça değerlidir.

² Nazlı Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, Ankara: Turhan Kitapevi, 2016, s. 8.

³ Mehmet Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Ankara: USAK, 2005, s. 6.

⁴ Alexander Betts ve Loescher Gill, *Refugees in International Relations*, New York: Oxford University Press, 2011, s. 8.

⁵ Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Ankara: Seçkin Hukuk, 2014, s. 223.

1931 yılındaki ölümüne kadar Nansen, mülteciler için pek çok çalışma yapmış ve mültecilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanabilmesini sağlarken bunu çok geniş kitlelere yaymayı da başarmıştır. 1933 yılına gelindiğinde ise, Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1933 Sözleşmesi, aralarında İngiltere ve Fransa'nın da olduğu sekiz devlet tarafından imzalanarak kabul edilmiştir. Mültecilere uluslararası koruma sağlamanın yanı sıra onların temel hak ve özgürlüklerden faydalanmalarını garantileyen bu sözleşme bu konuda ki ilk çok taraflı uluslararası antlaşmadır.⁶ Ayrıca uluslararası mülteci hukukun en önemli ilkelerinden biri olan 'geri göndermeme yasağı' ilk kez bu sözleşmede yer almıştır.

Hitler'in Almanya'nın başına geçmesi ile beraber başlattığı Nazi politikaları ile 1933 yılı sonlarından itibaren pek çok Yahudi ve muhalif Alman, Almanya'dan kaçarak mülteci konumuna düşmüştür. Almanya'dan Gelen Mültecilerin Durumuna İlişkin Geçici Düzenleme adı altında yapılan yeni düzenleme ile Almanya'dan gelen ve başka bir devletin korumasından faydalanmayan için diğerleri ile benzer ölçüde haklar tanınmıştır.⁷

Birleşmiş Milletler Dönemi

Hitler'in Almanya'nın başına geçmesi ile başlayan Yahudi ve muhalif avı, çok uzun bir zaman geçmeden yeni bir dünya savaşına dönüşmüş ve ilkinden daha yıkıcı bir katliam olan II. Dünya Savaşı gerçekleşmiştir. Savaş sonucunda milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, milyonlarcası da zorunlu göç etmek durumunda kalmıştır. O güne kadar bu denli büyük olmayan insan hareketleri, II. Dünya Savaşı sonucunda çarpıcı bir boyut almıştır. Bununla beraber dünya iki bloğa ayrılmış ve Doğu-Batı blokları adlandırılan

---

⁶ P. Fitzmaurice, Anniversary of the forgotten Convention: The 1933 Convention and the search for protection between the world wars, http://www.legalaidboard.ie/lab/publishing.nsf/content/The_Researcher_April_2013_Article_1.

⁷ Mürvet Ece Büyükçalık, Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014, s. 17-19.

bu bloklar birbirleri ile kıyasıya bir rekabet içine girmeye başlamıştır.

Millet Cemiyeti'nin artan sorunlar karşısında işlevsiz kalması üzerine de etkili bir güvenlik sistemi, insan hak ve özgürlükleri ve uluslararası alanda savaşı bir dış politika aracı olmaktan çıkarma gibi hedefler doğrultusunda Milletler Cemiyeti'nin bir tür devşirmesi, bir üst modeli olan Birleşmiş Milletler 1945 yılı itibari ile uluslararası sistemde yerini almıştır. BM'nin kurucu belgesinde iltica konusuna yer verilmemesine karşın durumun ehemmiyeti gereği BM, mülteciler için yeni bir örgütün kurulması için Ekonomik ve Sosyal Konsey'i görevlendirmiştir.⁸ Ağustos 1948 yılı itibariyle Uluslararası Mülteci Örgütü kurulmuştur. UMÖ'nün görevleri, mültecilerin kayıtları, statülerinin belirlenmesi, menşei ülkelerine geri dönmeleri ya da yeni bir ülkeye yerleştirilmeleri gibi, mültecilerin hayatlarının her alanıyla ilgili faaliyetlerin sürdürülmesi üzerinedir.⁹ UMÖ Statüsü'nde UMÖ'nün görevlerinin yanı sıra ilk kez mülteci kavramının tanımına da yer verilmiştir. UMÖ Statüsü'ne göre mülteci, ırk, tabiiyet, politik düşünce ve dini inanışları nedeniyle zulüm gören ya da tabiiyetinde bulunduğu devlet tarafından koruma imkânı bulunmayan kişi olarak açıklanmıştır.¹⁰ Aynı statü, mültecileri menşei ülkelere göndermesinin o güne kadar tek çözüm olması tabusunu da yıkarak mültecilerin güvenli üçüncü ülkelere yerleştirilmesi imkânını da vermiştir.

İnsan haklarının gelişmesine katkı sağlamak amacı ile BM 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'ni kabul etmiştir. İHEB bir bildiri olması dolayısıyla bağlayıcı nitelikte olmasa da; dünya devletlerinin büyük çoğunluğunun insan

⁸ M.T Odman, *Mülteci Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995, s. 26-27.

⁹ BM, Uluslararası Mülteci Örgütü Statüsü, 15 Aralık 1946, "Görev ve Yetkileri" - m. 2, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b37810.html>, Erişim, 09.07.2018.

¹⁰ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, s.8.

haklarına ve temel hürriyetlere olan inançlarını ifade etmeleri hasebi ile etik olarak oldukça değerlidir.¹¹ İHEB, 14.maddesinde sığınma hakkına da yer vermesi nedeni oldukça önem arz etmektedir. Maddeye göre, herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etme ile bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görme hakkına sahiptir.¹² Mülteci tanımına yer vermeksizin sığınma hakkını tanımlayan İHEB, iltica hukukunun kurumsallaşması adında atılan adımlar arasında oldukça önemlidir. İlgili maddenin ikinci fıkrası ile de bu hakkın korunmaya çalışılması ve İHEB konusundaki uluslararası uzlaşma uluslararası mülteci sorununun çözümü adına da büyük önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UMÖ kısa sürede büyük işler başarmış olsa da Doğu ve Batı Blokları arasında gerginliklerin artması BM'nin mültecilerle ilgili daha kapsayıcı ve kalıcı bir organ oluşturmasını zorunlu kılmıştır. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemde gerçekleştiren tüm hamleler siyasi olarak algılanmış ve mülteci sorunu ideolojik çatışmaların arasında kalmıştır. Sovyet Birliği liderliğinde ki Doğu Bloğu Batı'nın tüm eylemlerini kendilerine karşı ve ideolojik algıladıkları için mülteciler konusunda da bir adım atmamışlardır. MC döneminde ki komiserlik gibi BM döneminde de oluşturulan yapının Batı'nın çıkarları doğrultusunda yönlendirilecek bir komiserlik olacağını düşünmüşlerdir.¹³

Yaşanan tartışmaların ışığında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tüzüğü 14 Aralık 1950'de ABD'nin isteğine uygun olacak şekilde düzenlenmiş ve BM Genel Kurulunda kabul edilerek 1 Ocak 1951 tarihinde göreve başlamıştır.¹⁴ BMMYK'nin

---

¹¹ Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, 5. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976, s. 62.

¹² Büyükcılık, *Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları*, s. 27.

¹³ Gill Loescher, *Beyond Charity: International Cooperation and The Global Refugee Crisis*, New York: Oxford University Press, 1993, s. 55.

¹⁴ Odman, *Mülteci Hukuku*, s. 33.

temel misyonu, mülteciler için uluslararası koruma sağlamak ve mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler bulmak olmuştur.¹⁵ Ayrıca, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olayların sonucunda ve ırkı, dini, milliyeti ya da siyasal görüşü nedeniyle zulüm görmekten haklı sebeplerle korkan, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu korkudan dolayı veya kişisel tercihi dışındaki sebeplerden dolayı söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen; ya da bir ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan ve eskiden sürekli ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, söz konusu korku sebebiyle ya da kendi kişisel tercihi dışındaki sebeplerle bu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen diğer kişiler” de mülteci olarak BMMYK’nın yetki ve sorumluluk kapsamına alınmaktadır.¹⁶ Tanımdan da anlaşılacağı üzere BMMYK konuya oldukça evrensel bir şekilde yaklaşmıştır.

Mültecilerin, sorunlarına kalıcı çözüm yolları bulmaya çalışmaktadır. Bu anlamda BMMYK, mültecilere kalıcı üç çözüm yolu sunmaktadır: Gönüllü geri dönüş, üçüncü bir ülkeye yerleştirme ve tarihsel anlamda yeni bir çözüm yolu olan yerel entegrasyon.¹⁷ İnsan haklarını gözeten BMMYK, sığınma hakkını da bu hakların en önemli parçası olarak görmekte gerek devletler bu konuda antlaşmalar yapmakta gerekse çeşitli mali fon ve projelerle devletleri ülkelerindeki mülteci ve sığınmacılar noktasında işbirliğine itmeye çalışmaktadır. Günümüzde de çalışma alanını genişleterek mülteci, sığınmacı, göçmen, vatansız pek çok farklı kategoride yardıma ihtiyaç duyan insanlara destek sağlamaya devam etmektedir. Çalışmalarını yürütürken devletlere destek verirken, devletlerden de destek gören BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü başta olmak üzere, UNİCEF, FAO, WHO gibi çok sayıda

¹⁵ Goodwin-Grill ve J. McAdam, *The Refugee in International Law*, s.20.

¹⁶ BMMYK Tüzüğü 1950: m.6 detaylı bilgi için bakınız http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BCC%C4%9F%C3%BC, Erişim 11.10.2018.

¹⁷ BMMYK, Kalıcı Çözümler: Nihai Hedef, <http://www.unhcr.org.tr/?page=58>, Erişim 10.07.2018.

uluslararası örgüt ile beraber çalışmalarını, projelerini yürütmektedir.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi

BMMYK mültecilerin durumlarını iyileştirmek adına çalışmalarına devam etmekteydi ancak vermiş olduğu kararların hukuken devletler açısından bir bağlayıcılığı yoktu. Bu yüzden iltica kaynaklı sorunları kalıcı bir şekilde çözemiyor ve anlamlı durumlar ortaya koyamıyordu. İltica sorunun çözümü için devletlerin uyacağı standartları kapsayan bir sözleşmeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu konu özelinde yapılan görüşmeler nihayet meyvesini vermiş ve Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1950 Tarihli ve 429 (V) sayılı Kararı ile toplanan konferansta kabul edilmiştir. 28 Temmuz 1951 tarihinde ise Cenevre'de imzalanmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.¹⁸

Mülteci hukukunun temel belgesi niteliğinde olan bu belge, mülteci haklarını ve uluslararası toplumun mültecilere yönelik sorumluluklarını düzenleyen ilk belge olması dolayısı ile oldukça önemlidir.¹⁹ Sözleşmenin 1/A(1) maddesi, MC'nin ve UMÖ'nün mülteci statüsü verdiği kişilerin haklarını saklı tutarak, onların herhangi gibi ayrı bir işleme gerek duymadan statülerinin devamını sağlamaktadır. Sözleşmenin 1/A(2) maddesi ise BMMYK tüzüğündeki mülteci tanımında bulunan zulüm görme nedenlerine ilave olarak "belirli bir toplumsal gruba mensup olmak" ifadesi eklenmiştir.²⁰ Buna göre, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından

¹⁸ http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

¹⁹ Elizabeth Lentini, "The Definition of Refugee in International Law: Proposals for the Future", *Third World Law Journal*, C. 5, S. 2, 1985, s. 187.

²⁰ Işıl Özkan, Göç, *İltica ve Sığınma Hukuku*, Ankara: Seçkin Hukuk, 2013, s. 79.

yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler” mülteci olarak sayılmıştır.²¹ Bu tanım ile beraber 1930’ların geniş kapsamlı tanımını daraltılarak, daha dar kapsamlı ve bireysel yönü ağır basan bir tanım yapıldığı görülmektedir.

Sözleşmenin 1/B maddesi ise “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ibaresine açıklık getirmiş, bunu (a) bendinde “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” ve (b) bendinde “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” şeklinde ifade etmiş ve ayrıca sözleşmeye taraf olacak ülkelere bu iki seçenektan birini seçme hakkı tanınmıştır. Bu maddede görüldüğü üzere, mülteci tanımının kapsamına coğrafya ve tarih kısıtlamaları getirilmiştir.²²

Tarih kısıtlaması ile beraber 1 Ocak 1951’den sonra meydana gelen olaylar neticesinde kişiler tüm şartları taşısa da sözleşme dışı bırakılarak, mültecilik statüsü verilmemiştir. Tarih kısıtlamasındaki ölçüt ise, kişinin mülteci statüsünü kazandığı veya ülkesini terk ettiği tarih değil, mülteci statüsüne düştüğü tarihtir. Yani kişinin ülkesini terk etmesine neden olan olayın 1 Ocak 1951 tarihinden önce gerçekleşmesi veya bu olayın daha sonraki bir tarihte meydana çıkacak olan sonuçlarıyla bağlantılı olmasıdır.²³

Tarih kısıtlaması ile beraber getirilen coğrafi kısıtlamada ise, taraf ülkeler mülteci kapsamını isterlerse Avrupa’da gerçekleşen olaylar ile sınırlandırabilecek, isterlerse herhangi bir kısıtlama

²¹ Cenevre Sözleşmesi, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

²² Mehmet Arif Türkdöğen, Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2018, s. 12.

²³ Türkdöğen, Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları, s. 12. Detaylı bilgi için bakınız BMMYK Tüzüğü, http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiseri%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BCc%C4%9F%C3%BC.

olmadan tüm dünya genelinde gerçekleşen olayları mülteci kapsamı içerisine alabileceklerdir.²⁴

Cenevre Sözleşmesi, eksikleri ya da kısıtlamaları ile de olsa uluslararası mülteci hukukunun gelişimi için yadsınamaz derecede önemli olan bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile mültecilere ihtiyaç duydukları temel korumanın yanı sıra taraf devletlerden sağlık, eğitim, çalışma, barınma, aile hayatı gibi temel haklardan ve sosyal haklardan faydalanmaları sağlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise yapılan düzenlemelerin bu haklardan mülteci statüsü kazanmış kişilerin faydalanabilmesi için olup sığınmacılar için bunların öngörülmemesidir. Oysaki 1948 tarihli İHEB'nde sığınma hakkı düzenlenmiş olup, Cenevre Sözleşmesi de bu haklara saygı ve bu temel üzerine inşa edilmiştir. Ancak sözleşmede sığınmacılara yer verilmemesinin nedeninin taraf devletlerin çeşitli yüklerin altına girmek istememesinden kaynaklandığı açıktır.²⁵

Sözleşmenin getirdiği en önemli düzenlemelerden birisi de zulüm gören ya da görme tehlikesinde olan kişilerin bu tehlike altında oldukları yere geri gönderilmemesidir. Sözleşmenin 31/1. maddesinde düzenlenen geri göndermeme ilkesine göre; "Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir."²⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere, kişinin bu ilkedan faydalanması için, kişinin ülkesinin dışında bulunması ve mültecilik statüsünü elde etmiş olması gerekmektedir. Ayrıca sığınmacılarında mültecilik

---

²⁴ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, s.14.

²⁵ Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, s.15.

²⁶ Cenevre Sözleşmesi, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

statüsü ile ilgili durumları belli oluncaya kadar bu haktan yararlanmaları bu sürecin doğal bir sonucudur.²⁷

1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlgili Protokol

1951 Sözleşmesi sonrası dünyadaki mülteci sorunu artarak devam etmesine karşılık sözleşmedeki kısıtlamalar nedeni ile bu sorunlara bir çözüm üretilmemesi üzerine, yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda herhangi bir tarih ve yer kısıtlaması olmadan uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin de mültecilere sağlanan haklardan faydalanabilmesi hedeflenmiştir. BM Genel Kurulunun bu konudaki çalışmaları neticesinde 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol, bağımsız bir hukuk belgesi olarak, 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁸

Protokolün 1. maddesinin 2. fıkrasında yer alan hükümlerle, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1/A(2) maddesinde yer alan “ 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda...” ve “ söz konusu olaylar sonucunda” ifadeleri sözleşme metninden çıkarılmıştır.²⁹ Böylelikle Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan tarih sınırlaması ileride kapsayacak şekle getirilerek, sınırlama kaldırılmıştır. Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrasında, 1951 Cenevre Sözleşmesine coğrafi kısıtlama ile taraf olan devletlerin hakkı saklı tutularak, protokolün hükümlerinin taraf devletlerce coğrafi kısıtlama olmadan uygulanacağı ifade edilmiştir.³⁰

²⁷ Elif Uzun, “Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(30), 2012, s. 29.

²⁸ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 228.

²⁹ Türkdoğan, Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları, s.13. detaylı bilgi için bakınız 1967 Protokolü, [http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf), Erişim 10.07.2018.

³⁰ 1967 Protokolü, [http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf), Erişim 10.07.2018.

1951 Cenevre Sözleşmesi her ne kadar uluslararası mülteciler hukuku için pek çok ilki taşıyan önemli bir belge olsa da bünyesinde ki kısıtlamalar ile II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ortaya çıkan mülteci sorununa yönelik, Avrupalı devletlerin, Avrupa için hazırladığı bir sözleşme görünümü vermektedir ve bu şekli ile milyonlarca kişiyi kapsam dışında bırakarak, siyasi bir görünüm sergilemekteydi. 1967 Protokolü ile tarih ve yer sınırlamalarının kaldırılması ile Cenevre Sözleşmesi daha evrensel bir görünüm kazanmıştır.³¹

Terim Sorunu ve Mülteci Statüsünün Kazanılması Şartları

Terim Sorunu

Günümüzde göçmen tanımlaması yapılırken herhangi bir sorun olmamasına karşın, mülteci ve sığınmacı tanımlarında ciddi bir kargaşa yaşanmaktadır. Özellikle Türk hukukunda 'sığınmacı' diye bir kavramın kullanılmıyor olması bizim için ayrı bir kavram karmaşası ortaya çıkarmaktadır. Türk hukukunda sığınmacı kavramının kullanılmamasına bir sonraki başlık altında yer verilecek olup, burada uluslararası hukukta sığınmacı kavramından ne anlaşıldığı belirtilmeye çalışılacaktır.

Göçmen, daha iyi bir yaşam sürme amacıyla kendi ülkesini terk ederek, başka ülkelere veya bölgelere refah düzeylerini arttırmak, daha iyi bir eğitim alabilmek, daha iyi bir yaşam sürebilmek gibi daha iyiyi arzularak kendi rızasıyla göç eden kişilere denir. Göçmen statüsü ise her ülkenin kendi yasal düzenlemesinde olup değişiklik gösterebilir. Göçmen, zulme uğrama ya da bir tehlikeye maruz kalmaksızın, daha iyi temelli ekonomik kaygılarla yer değiştiren kişidir.³²

---

³¹ Emma Haddad, *The Refugee in International Society Between Sovereigns*, New York: Cambridge University Press, 2008, s. 148.

³² Adem Çiçeksoğüt, "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6, S.2, 2017, s. 4.

Sığınmacı, ülkesini terk ederek üçüncü bir ülkeden, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüsü henüz belirlenmemiş, resmileşmemiş kişilere denir.³³

Mülteci, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen kişi”dir.³⁴

Mülteci Statüsünün Kazanılması Şartları

1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci; “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler” olarak tanımlanmaktadır. (1967 değişikliği ile tarih kısıtlaması ortadan kalkmıştır.) yapılan tanıma göre, bir kişinin mülteci olarak değerlendirilebilmesi için ilk olarak; kendi ülkesini terk etmesi, ülkesinin dışında olması, başka bir ifade ile yabancı olması gerekmektedir. İkinci olarak ise, kişinin baskı ve zulüm gibi haklı nedenlerinin olması gerekmektedir. Yine tanıma göre baskı ve zulmün haklı nedenleri ise, ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba üye olmak ya da siyasi düşüncelerden kaynaklanan zulüm görme korkusudur.

³³ Nasıh Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku Ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.62, S.4, 2013, s. 1019.

³⁴ http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim 10.07.2018.

Cenevre Sözleşmesi'ne göre yalnızca kendi ülkesi dışında bulunan kişiler mülteci statüsü kazabilir. Sözleşme, zorunlu göç mağdurlarının sorunlarını çözmek için değil kendi ülkesinin dışında bulunan ve herhangi bir devletin korumasında olmayan kişilerin sorunlarını çözmek üzere oluşturulmuştur.

Zulüme uğramaktan haklı nedenlerle korkma şartındaki 'zulüm' kelimesi özellikle seçilmiş olup net bir tanımının yapılmasından kaçılmıştır. Çünkü süreç içerisinde bu kelimenin anlamının genişleyebileceği hesap edilmiştir.

Mülteci hukukunda esas olan, sığınma arayan kişinin madde de belirtildiği gibi makul sebeplere dayanması ve kişiye ulusal koruma temin edilinceye kadar uluslararası korumanın sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşebilmesinde ki en temel aracı ilke ise geri göndermeme ilkesidir. Bu ilkeye göre sığınma talebinde bulunan kişi, yaşam ve özgürlüğünün tehlike altında olacağı varsayılan bir ülkeye geri gönderilemez.³⁵

Türkiye ve Mülteci Hukuku

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle tarihin hemen her döneminde insan hareketlerinin hedefi veya transit geçiş noktası olmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye, Sözleşmeyi ve 1967 Protokolünü coğrafi sınırlama şartı ile uygulamaktadır. Buna göre Türkiye, Avrupa'dan gelenleri 'mülteci' olarak kabul ederken, Avrupa dışından gelenleri 'şartlı mülteci' olarak adlandırmaktadır. Başka bir ifade ile Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelenlere ve sözleşme gereğince gerekli şartları taşıyan kişileri şartlı mülteci olarak tanımlamakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar bu kişilere uluslararası koruma sağlamaktadır.³⁶

Coğrafi konumu gereği Türkiye, fakir güney ülkelerinin zengin kuzey ülkelerine geçmelerinde bir köprü görevi görürken, yirminci

---

³⁵ Odman, *Mülteci Hukuku*, S.155.

³⁶ İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, İstanbul: SETA, 2015, s.19.

yüzyılından sonundan itibaren ise özellikle Ortadoğu'da ki karışıklıklardan dolayı bir hedef ülke haline gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin sözleşmeye bu şart ile yaklaşmasında ki en önemli nedenlerin başında ise Türkiye'nin konumundan dolayı yaşanan bu yoğunluk karşısında ekonomik olarak bunun tek başına üstesinden gelemeyecek olması vardır. Ekonomik etmen temel olmakla birlikte sosyal, demografik ve daha pek çok etmen Türkiye'nin bu yaklaşımının nedenini oluşturmaktadır.

Yirminci yüzyılın sonlarında değişmeye başlayan ve halen devam eden uluslararası konjonktürel hareketler neticesinde Türkiye'ye milyonlarca insan gelmiştir. İran devrimi, İran-İrak savaşı, Yugoslavya'nın bölünmesi, Bulgaristan'dan sınır dışılar, Körfez krizi, Kosova'daki olaylar ve en güncel olanı Suriye Krizi neticesinde Türkiye, milyonlarca insana kapılarını açmak durumunda kalmıştır.³⁷ AB'ye giriş ve müktesebata uygunluk neticesinde Türkiye'nin bu coğrafi engeli kaldırması istenmiş ancak Türkiye bu külfetin altından tek başına kalkmasının mümkün olmadığını söyleyerek gerekli adımların atılması durumunda bu konunun masaya yatırılabilceğini ifade etmiştir.

Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ne üç noktada çekince koyarak kabul etmiştir. İlk olarak, 1951 Sözleşmesi'nin imzalandığı dönemde bulunan ve 1967 Ek Protokolü ile kaldırılan zaman sınırlamasına ilk etapta Türkiye'de dahil olmuş ve 1951 yılından önce meydana gelen olaylar neticesinde gerekli şartları taşıyan kişileri mülteci olarak, kabul etmiştir. Ancak 1967 Protokolü ile bu sınırlama ortadan kalkmıştır. İkinci olarak, sözleşmenin hiçbir hükmünün, 'Türkiye'de Türk vatandaşlarına verilen haklardan daha fazlasını mültecilere verdiği şeklinde yorumlanamayacağını' ifade ederek kabul etmiştir.³⁸ Üçüncü olarak ise, günümüzde halen devam eden şekli ile coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir. Türkiye,

³⁷ İbrahim Kaya, *Seeking A Legal Perspective On International Migration And Turkey*, İstanbul; Legal Yayıncılık, 2012, s. 65.

³⁸ Kaya ve Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, s. 21.

1967 protokolüne taraf olurken, sözleşmede sunulan iki seçenektan ilkinin tercih ederek, protokolü kabul etmiştir. Bunlar; “1 Ocak 1951 öncesinde Avrupa’da cereyan eden olaylar” ve “1 Ocak 1951 öncesinde Avrupa’da veya başka yerlerde cereyan eden olaylar” şeklindedir. Türkiye ile beraber sözleşmeyi coğrafi sınırlama şartı ile uygulamaya eden devletler, Kongo, Madagaskar, Monako’dur.³⁹

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Konunu

Türkiye’de mülteci hukuku hakkında ilk yasal düzenleme 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’dur. (YUKK) kanununun 1.maddesine göre amacı şu şekilde ifade edilmektedir; yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.⁴⁰ Kanun kapsamında “Avrupa’da meydana gelen olaylar ” kıstası alınmaktadır ve coğrafi sınırlama devam etmektedir.⁴¹ Bu kanun ile İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve kanunun uygulanmasından sorumlu tutulmuştur. Yine kanunda ‘sığınmacı’ kavramı yerine ‘şartlı mülteci’ kavramı oluşturulmuş ve Türk Hukuku’ndan kargaşaya sebebiyet veren sığınmacı kavramı çıkartılmıştır. Bu yüzden yasal olarak Türk Hukuku’nda sığınma diye bir kavram yer almamaktadır. YUKK’a göre mülteci, “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle

³⁹ “States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and 1967 Protocol”, UNHCR, <http://www.unhcr.org/3b73b0d63.html>, Erişim 10.07.2018.

⁴⁰ YUKK, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴¹ YUKK m.61. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir”⁴² şeklinde tanımlanmaktadır. Şartlı mülteci ise, “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir”⁴³ şeklinde tanımlanır.

Geri gönderme yasağı da bu kanun ile Türk Hukuku’na girmiştir. “Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.”⁴⁴

YUKK, uluslararası korumayı dört başlık altında incelemektedir. Bunlar; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma sorumluluğudur. Mülteci ve şartlı mülteci yukarıda ifade edildiği şekilde coğrafi sınır esas alınarak belirlenir. İkincil koruma ise, mülteci veya şartlı mülteci olarak değerlendirilemeyen ancak menşei veya ikamet ülkesine gönderilmesi durumunda da “ölüm

⁴² YUKK m. 61. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴³ YUKK m.62. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴⁴ YUKK m.4. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyecek şiddet hareketleri yüzünden şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle, menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişilere sağlanan bir statü"dür.⁴⁵

Geçici koruma ise burada basitçe tanımlanacak olup detayları bir sonraki başlık altında açıklanacaktır. Buna göre geçici koruma, "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanan korumadır."⁴⁶

Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü

Tunus'ta bir gencin kendini ateşe vermesi sonucu patlak veren ve kısa sürede Libya, Cezayir, Bahreyn, Yemen gibi ülkelere yayılan Arap Dünyası'nda ki demokratikleşme taleplerinin 2011 yılındaki duraklarından biri de Suriye olmuştur. 2011 yılında küçük çaplı başlayan demokratikleşme taleplerini, Baas Rejimi gerekenleri adımları atacaklarını söyleyerek bastırmıştır. Ancak çok süre geçmeden beklenen adımların atılmaması üzerine ayaklanmaların sayısı artmıştır. Yönetim ise bu ayaklanmaları oldukça kanlı bir şekilde bastırmıştır. Artan baskı ve rejimin kendi vatandaşlarını öldürmeye başlaması kısa süre sonra Suriye'yi bir iç savaşa sürüklemiştir. İlk etapta Türkiye sınırlarına dayanan Suriyeli sayısı nispeten daha azken Suriye'de egemenliğin parçalanması ve ülkenin genelinde kontrol edilemeyen bölgelerde yeni egemenlik iddiası ile farklı unsurların türemesine bağlı olarak bu sayı her geçen gün artmıştır. Rejim güçleri ile muhalifler arasında başlayan bu iç savaşa kısa süre sonra kontrol edilemeyen bölgelerde türeyen

---

⁴⁵ YUKK m.63. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁴⁶ YUKK m.91. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

terör örgütleri de dâhil olmuş ve uluslararası ilişkiler terminolojisinde Suriye Sorunu, Suriye Krizi şeklini almıştır. Günümüzde Türkiye'nin önemli gündem maddelerinden biri olan Suriyeliler durumu, bu başlık altında incelenecek olup, sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve haklı sebepleri olan kişileri mülteci olarak kabul eden Türkiye'nin Suriyeliler için hukuki olarak nasıl bir tanımlama yaptığı sorusuna cevap verilecektir.

2011 yılında bu kriz ilk patlak verdiğinde Suriyeliler, acil bir önlem olarak sığınma talebi ile Türkiye'nin sınırlarına dayanmışlardır. İlk etapta geçici olacağı düşünülen bu durum için gerekli önlemler alınarak, yetkili makamlarca 'misafir' olarak tanımlanan Suriyelilerin temel ihtiyaçları giderilmiştir. İlk olarak konuya sadece insani yardım gözü ile bakıldığı için hukuki statü konusuna ve derinliğine inilmemiştir.⁴⁷ Ancak sayının her geçen gün artması ve resmi rakamlara göre 3.5 milyonun üzerinde Suriyelinin Türkiye'de olduğunun bilinmesi üzerine bu sorunun çözümü ve hukuki olarak durumun netlik kazanması için bir şeylerin yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Böyle bir çalışmanın yapılması hem Türkiye'nin Suriyelilere karşı yükümlülüklerinin sınırlarının çizilmesi için hem de Suriyelilerin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi için elzemdir.⁴⁸ Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının bu kadar fazla olması ki gayri resmi rakamlarda daha fazla olduğu iddia edilmektedir. Türkiye için başta büyük bir ekonomik külfet olmak üzere, sosyal ve demografik yapının da bozulmasına bir neden olmuştur. Sınır kapılarından ülkenin içlerine doğru hareket eden Suriyeliler kayıt dışı istihdam edilmekte, belli bir bölgede toplanarak bölgenin demografik yapısını değiştirmekte ve toplumla entegre olamadığı için sürekli çatışmalara sebebiyet vermekteydi. Yaşanan bu ve benzeri pek çok

---

⁴⁷ Yasin poyraz, "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, 2012, s.57

⁴⁸ Kaya ve Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, s. 28.

sorundan dolayı Suriyelilerin statüsü üzerine çalışmalar başlatılmıştır.

Suriyelilerin statüleri ile ilgili akla gelen ilk kavram 'zorunlu göçmen' olmuştur. En genel hali ile zorunlu göç, insanların doğal yaşam alanlarından istem dışı ayrılmalarıdır. Bu zorunlu göçlerin arkasında savaş, insan hakları ihlalleri, baskıcı rejimler ya da iklim değişikliği, deprem, erozyon gibi doğal sebepler olabilmektedir.⁴⁹ Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda ve medyada Suriyeliler mülteci olarak nitelendirilse de Türkiye'nin imzaladığı uluslararası antlaşmalar gereği Suriyeliler ne mülteci ne de şartlı mülteci olarak değerlendirilebilmektedir. Daha evvel ifade edildiği şekilde Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni de 1967 Ek Protokolü'nü de 'coğrafi sınırla' çekincesi ile kabul etmiştir. YUKK öncesinde Türkiye'de yürürlükte bulunan ve kısaca 1994 Yönetmeliği olarak adlandırılan, "*Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*" Avrupa'dan gelenleri 'mülteci' Avrupa dışından gelenleri 'sığınmacı' olarak kabul etmekteydi. YUKK ise sığınmacı kavramını türk Hukuku'ndan çıkararak yerine 'şartlı mülteci' kavramını koymuştur. Yine YUKK, "ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak" kişilere "ikincil koruma" verileceğini ifade etmiştir.⁵⁰ Bu statünün tanımlanabilmesi için ise statü belirleme işleminin yapılması gerekmektedir. Ancak çok sayıda, aniden ve kitlesel olarak Türkiye'ye Suriyelilerin girişi gerçekleştiği için statü belirleme sürecinin işletilemeyeceği pratik olarak çokta mümkün değildir.⁵¹

⁴⁹ Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011, s. 156-57

⁵⁰ YUKK m.63(1)(c). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 10.07.2018.

⁵¹ Kaya ve Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, s.30.

Yaşanan tüm bu tartışmaların ışığında yayımlanan ‘Geçici Koruma Yönetmeliği’⁵² tartışmalara son noktayı koymuştur. Yönetmeliğin amacı, “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilmesidir.”⁵³ Bu sayede uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilemeyen kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliği ile ilgili hususların düzenlenmesi yapılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsü ‘Geçici Koruma Statüsü’ şeklinde olup, oluşturulan yönetmelik ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesinde yerini almıştır.

Sonuç

19. ve 20. yüzyıllar insanlık tarihinin en kötü dönemleri olmuş ve 21. yüzyılda önceki kötü mirasın sorunlarına çözüm arayışı ile geçmiştir. Kapitalizmin vahşi bir hal alması, savaşlar, iç savaşlar, işgaller, rejim değişiklikleri gibi nedenler dolayısı ile artan baskı ve şiddet pek çok insani yerinden ederek, ülkelerini terk etmek durumunda bırakmıştır. Yerlerinden edilen insanların çok büyük sayılara ulaşması ise bu konu üzerinde daha etkili adımlar atılması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu konu özelindeki çalışmalar ilk olarak 1920’li yıllarda başlamış ve sonrasında Millet Cemiyeti desteği ile devam etmiştir. Milletler Cemiyetinin dağılması

⁵² 6458 sayılı İçişleri Bakanlığının 13.08.2014 tarihli ve 8027 sayılı yazısı üzerine, 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 13.10.2014 tarihinde kararlaştırılan ve 22 Ekim 2014 tarih ve 2014/6883 Karar sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik.

⁵³ YUKK m.91. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim 09.07.2018.

ve Birleşmiş Milletler'in kurulması ile konu üzerindeki çalışmalar devam etmiştir. BM, konunun daha kapsamlı değerlendirilebilmesi adına kısa sürede kendine bağlı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ni kurmuş ve uluslararası mültecilik sorunu üzerine ve çözümü üzerine çalışmalar artmıştır. Yine 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi imzalanmış ve sözleşme ile uluslararası mülteci hukuku ve mülteci sorunlarının giderilmesi konusunda büyük bir adım olmuştur. sözleşme içerisinde kısıtlamalar barındırması ve uluslararası olmaktan uzak olması dolayısı ile pek çok eleştiriye maruz kalmış ve 1967 yılında kabul edilen Ek Protokol ile sözleşme içerisindeki zaman sınırlaması tamamen kaldırılmış ve mekan sınırlaması da hakları saklı tutularak kaldırılmıştır. Böylelikle uluslararası mülteci hukuku 1967 Protokolü ile kurumsallaşmış ve daha evrensel bir görünüme ulaşmıştır.

Türkiye'de uluslararası mülteciler hukuku konusundaki resmi ve dişe dokunur yapılandırmalar 2013 yılı itibariyle başlamış olsa da Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesini kabul eden devletler arasında bulunmaktaydı. 1967'de zaman kısıtlamasının kaldırılmasına ses çıkarmayan ve o şekli ile uygulamaya devam eden Türkiye, coğrafi kısıtlamayı kaldırmayarak, Avrupa'daki olaylar neticesinde haklı sebepleri taşıyan kişilere mülteci statüsü vermiştir.

2013 yılındaki resmi çalışmalara kadar Avrupa dışında meydana gelen olaylar karşısında haklı sebeplerle kendisine başvuru yapanları sığınmacı olarak niteleyen Türkiye, 2013'te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile bu kavramı literatür dışında bırakarak, şartlı mülteci kavramını kullanmaya başlamıştır. Yine bu kanun ile ikincil koruma, geri göndermeme ilkesi ve geçici koruma statüsü gibi yenilikler Türk kanunlarında yerini almıştır. Türk kanunlarının çağa ayak uyduracak şekilde yapılandırılmasına ve iltica konusunda geliştirilmesine karşın 2011 yılında Suriye'de patlak veren olaylar neticesinde Türkiye'ye sığınma talebinde bulunan kitleler için hukuki bir tanımla

bulunmamaktaydı. İlk etapta geçici olarak düşünölen ve yetkililer tarafından misafir olarak tanımlanan Suriyelilerin sayısı her geçen gün artmış ve günümüzdeki sayısı Temmuz 2018 itibariyle, resmi rakamlara göre 3,5 milyona ulaşmıştır. Sayınında büyüklüğünden anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin bu konu özelinde bir çalışma yapması zorunlu bir hal almıştır.

Ekonomik külfetin yanı sıra bu kadar fazla Suriyeli, Türkiye için sosyal olarak da pek çok sorun doğurmuştur. Bundan dolayı, Türkiye, hem Suriyeliler için kendi imkânları doğrultusunda yapabileceklerini resmileştirmek, hem bu konunun hukuki boyutundaki karmaşayı giderebilmek hem de Suriyelilerin ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap vereceğini belirlemek adına 2014 yılında YUKK'a ekleme yaparak 91. Maddesinde bu durumun adını koydu. Daha öncede ifade edildiği şekilde, Türkiye'deki Suriyeliler, Türkiye'nin imzalamış bulunduğu uluslararası antlaşmalara göre ne mülteci ne şartlı mülteci ne de ikincil koruma olarak tanımlanabilmekteydi. Ancak yapılan bu ekleme ile Türkiye'deki Suriyelilerinde hukuki durumu netlik kazanmış oldu. Buna göre Türkiye'deki Suriyelilerin resmi statüsü geçici koruma statüsündedirler. Böylelikle yaşanan terminolojik kargaşada son bulmuştur.

Kaynakça

1951 Cenevre Sözleşmesi, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf. (Erişim: 10.07.2018).

1967 Protokolü, [http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTE%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CN E%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTO KOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTE%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CN E%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTO KOL%C3%9C(1).pdf). (Erişim: 10.07.2018).

Betts, A. ve Loescher, G. (2011). *Refugees in International Relations*. New York: Oxford University Press.

- BM, Uluslararası Mülteci Örgütü Statüsü, 15 Aralık 1946, "Görev ve Yetkileri", <http://www.refworld.org/docid/3ae6b37810.html>. (Erişim: 09.07.2018).
- BMMYK Tüzüğü, http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fm_i%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BCc%C4%9F%C3%BC. (Erişim: 10.07.2018).
- Büyükçalık, M. E. (2014). *Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları*. (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. Ankara: Seçkin Hukuk.
- Çiçeksöğüt, A. (2017). "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü", *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2): 1-20.
- Ergüven, N.S. ve Özturanlı, B. (2013). "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4): 1007-1061.
- Goodwin-Gill, G.S. ve McAdam J. (2007). *The Refugee in International Law*. 3. Baskı. Oxford: Oxford University Press.
- Haddad, E. (2008). *The Refugee in International Society Between Sovereigns*. New York: Cambridge University Press.
- Kapani, M. (1976). *Kamu Hürriyetleri*. 5. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Kaya, İ. ve Eren, E. Y. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*. İstanbul: SETA.
- Kaya, İ. (2012). *Seeking a Legal Perspective on International Migration and Turkey*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Lentini, E. (1985). "The Definition of Refugee in International Law: Proposals for the Future". *Boston College Third World Law Journal*, 5 (2): 183-198.
- Loescher, G. (1993). *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*. New York: Oxford University Press.
- Odman, M.T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*. Ankara: USAK.
- Özkan, I. (2013). *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*. Ankara: Seçkin Hukuk.
- P. Fitzmaurice, "Anniversary of the forgotten Convention: The 1933 Convention and the search for protection between the world wars",

- http://www.legalaidboard.ie/lab/publishing.nsf/content/The_Research_April_2013_Article_1. (Erişim: 10.07.2018).
- Poyraz, Y. (2012). "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2): 53-69.
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Töre, N. (2016). *Uluslararası Göç Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Türkdoğan, M. A. (2018). *Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNHCR. "States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and 1967 Protocol", <http://www.unhcr.org/3b73b0d63.html>. (Erişim: 10.07.2018).
- Uzun, E. (2012). "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(30): 25-58.
- YUKK, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>. (Erişim: 10.07.2018).

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yayın Şartları

Dergiye gönderilecek yazılar, işlediği konuya yeni bir boyut getirecek şekilde özgün ve daha önce hiçbir yayın organında yayınlanmamış olmalıdır.

Makaleler, dipnotlar dâhil 6.000-10.000 kelime; kitap tahlilleri ise 1500-2000 kelime arasında olmalıdır. Makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakterinde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalı; metin için 12 punto, dipnotlar için ise 10 punto kullanılmalıdır.

Dergiye gönderilen bir makalenin yayımlanması Yayın Kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde sözkonusu yazı ivedilikle değerlendirilmek üzere iki hakeme gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulu tarafından yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Dergide yayınlanan yazıların tüm telif hakları, TASAV tarafından belirlenecek telif ücretinin yazara ödenmesiyle birlikte TASAV'a geçmiş olur. Yazının tamamının başka bir yayın organında yayınlanması TASAV'ın iznine tâbidir.

Makalelerde, kullanılan kaynakların alfabetik olarak sıralandığı kaynakçanın, dipnotların ve diğer şekil şartlarının aşağıdaki yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Şartlar

1. İmla: Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2. Başlık: Başlık, içerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto ile koyu yazılmalıdır.

3. Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, ad ve soyadı ile unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanılmalıdır: Araştırmacı, yazar vb.

4. Özet ve anahtar sözcükler: Makalelere Türkçe özet ve anahtar kelimeler ile İngilizce özet (*abstract*) ve İngilizce anahtar kelimeler (*keywords*) eklenmelidir. Özetler 100 kelimeyi aşmamalı, anahtar kelimeler beş adetle sınırlandırılmalıdır.

5. Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 12 punto büyüklüğünde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

6. Sayfa Numarası: Yazılara sayfanın sonunda düz sayılarla (1,2...) numara verilmelidir.

7. Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010a Altın 2010b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Koçak vd. 2005) Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir:

8. Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, APA 6.0 stili kullanılarak 10 punto alfabetik sıra ile verilmelidir. Örnek olarak:

Tek yazarlı kitap:

Gökalp, Z. (1997). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Çeviri kitap:

Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2010). *Eğitim Yönetimi*. (çev. S. Turan), Ankara: Nobel.

İki yazarlı kitap:

Kıran, Z. ve Kıran, E. (2001). *Dil Bilimine Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Üç yazarlı kitap:

Andıç, F., Andıç, S. ve Koçak, M. (2010). *İbn Haldun: Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceleri*. Ankara: Kadim Yayınları.

Üçten çok yazarlı kitap:

Korkmaz, Zeynel vd. (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Yargı Yayınları.

Derleme kitap içinde bölüm:

Altan, S. (2013). “Osmanlı’ya Doğudan Bakmak: 20. Yüzyıl Dönümünde Çin’de Osmanlı Algısı ve Milliyetçilik”. *Türkiye’de Çin’i Düşünmek*. S. Esenbel, İ. Togan ve A. Atlı (Der.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 90-115.

Birden çok baskısı olan kitap

Hacıb, Y. H. (2017), Kutadgu Bilig. (çev. A. Çakan), 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Birden çok ciltli kitap:

Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Cilt 2. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Tek yazarlı makale:

Sarıkaya, Y. (2014). Ağustos 2008 Savaşı Sonrasında Gürcistan Dış Politikası. *Karadeniz Araştırmaları*, 31(31): 1-16.

Yayımlanmamış tez:

Aydın, G. (2008). *Orhan Türkođan'ın Devlet Anlayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elektronik kaynak:

Duman, B. (2017). ABD Irak'ı İran'a kaptırmak istemiyor. *Al Jazeera Türkiye*, 9 Mart 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-iraki-irana-kaptirmak-istemiyor> (erişim: 10.04.2017).